

Güneş Karabuda

İndim Zaman Bahçesine

YA ANTI

YKY

3. Baskı

İNDİM ZAMAN BAHÇESİNE

Güneş Karabuda 1933'te İzmit'te doğdu. Galatasaray Lisesi'ni bitirdi. Paris'te hukuk okudu. Aynı şehirde gazeteci ve foto-reporter olarak çalıştı. 1958-1960 yıllarında askerlik görevini, Ankara'da Genel Kurmay Başkanlığı'nda yaptı. 1961'de televizyona geçti. Başta İsveç Televizyonu (SVT) olmak üzere, değişik Avrupa ve Amerika TV'lerine, dünyanın dört köşesinden sosyal, kültürel ve politik içerikli belgeseller hazırladı. 1970-72 yıllarında Şili'de Allende iktidarı sırasında İsveç Televizyonu'nun Latin Amerika temsilciliğinde bulundu. Uzun yıllar Ortadoğu ve Uzakdoğu ülkelerinde çalıştı ve bu arada Vietnam Savaşı'nı görüntüledi. 70'li yıllarda Afrika'da Zimbabwe (Rodezya), Mozambik, Gine-Bissau ve Botswana'nın bağımsızlıklarına kavuşmasına kamerası ile tanık oldu. İsveçli yazar ve yönetmen Barbro Karabuda ile evli olup, üç çocuk babasıdır. 40 yılı aşkın bir süredir İsveç'te yaşamaktadır.

GÜNEŞ KARABUDA

İndim Zaman Bahçesine

YAŞANTI

YAPI KREDİ YAYINLARI

Edebiyat - 274
ISBN 975-363-900-7

İndim Zaman Bahçesine / Güneş Karabuda

1. baskı: İstanbul, Temmuz 1998
2. baskı: İstanbul, Şubat 1999

Kapak Tasarımı
Faruk Ulay-Kaan Savul

Baskı: Şefik Matbaası

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. 1998
Sertifika No: 44719

Bütün yayın hakları saklıdır.

Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0212) 252 47 00 Faks: (0212) 293 07 23
<http://www.ykykultur.com.tr>
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
[facebook.com/yapikrediyayinlari](https://www.facebook.com/yapikrediyayinlari)
twitter.com/YKYHaber
[instagram.com/yapikrediyayinlari](https://www.instagram.com/yapikrediyayinlari)

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

İÇİNDEKİLER

İzmit'te Bir Kış Günü... • 7
Samiye Teyzenin Ağabeyi • 9
Ah! Bubam Bubam • 11
Gece Yangını • 15
Haydarpaşa Ekspresi • 18
Boğaziçi'nde Bir Okul • 20
Latife Hanım'ın Köşkü • 22
Gâvur İzmir, Güzel İzmir • 25
Mektebi Sultani • 28
Demir Aldım Fransa'ya • 36
Loire Vadisinde Bir Kasaba • 39
Türk Şampiyonu Kanpolat • 43
Savaş Yaraları • 46
Kuzey'e İlk Yolculuk • 51
Yeşil Gözlü Bir Kıza Yaktım Abayı • 57
İsveç'in Duru Güzelliği • 67
"Ankara" ile İstanbul'a • 73
İzmir'in Kavakları... • 77
Beyoğlu'na Dönüş • 82
Sekizinci Harika Hilton • 87
İsveç'te İlk Yıl • 90
Anadolu Yollarında • 95
Genel Müdür Larsson • 98
Merhaba Dünya! • 100

Ankara'nın Taşına Bak • 102
Darbe veya İhtilal • 110
Nuh'un Gemisi • 113
Yassıada • 117
Mevlevihanede Sema • 119
Hubesti Çeturesti? • 122
Sanat Denizinde Bir Kaptanı Derya • 126
Zehir Hafiyeler Peşimizde • 129
Cezayir'de Bir Çukurova • 135
Yaşar Kemal'in Dünyası • 141
Epilog • 145

FOTOĞRAFLAR • 147

İzmit'te Bir Kış Günü...

Elimde tuttuğum fotoğrafa baktığımda, hastane karyolasında, genç ve güzel bir kadın yaslanmış oturuyor; onun yanında sarışın bir hanım, diğer tarafta da yatağın kenarına ilişmiş bir bey görüyorum. Pirinçten yapılmış beşik, boş duruyor. Pencere kenarında duran hemşire, kucağında bir bebeği tutmakta. Yatakta oturanlar, annem Atıfet Hanım, Muazzez teyzem ve babam Dr. Nail Bey. Ayakta, Perihan hemşiresinin kucağındaki yeni doğmuş bebek de, benim. Burası, İzmit Memleket Hastanesi, bir kış günü, yıllardan 1933...

Babam aynı hastanenin başhekimi. Hangi üstün zekâlı şehircilik uzmanının işidir bilinmez ama, hastane İzmit'in ulaşılması en güç tepesinin üzerine inşa edilmişti. Kış günleri vasıtaların buraya ne büyük güçlüklerle ulaşabildiğini anımsarım. Babamın "makam" arabası, iki atlı bir faytondu; karlı soğuk kış günleri babam bazan beni de götürürdü hastaneye. Arabacı Mustafa'nın getirdiği kalın yün battaniyelere sarınıp, muşambayı da üstümüze çeker, yola koyulurduk. Hastanenin dik yokuşuna vardığımızda, atların ayakları kaymaya başlar, arabacı Mustafa'nın kırbacı ısıklık çalarak şaklardı. Yokuşun buz tuttuğu günlerde, atların tökezleyip yere kapaklandığı olur, etraftan yetişenlerin yardımıyla ite kaka hastaneye güçlükle varabilirdik. Yokuş boyunca, babamın hastaneyi buraya yaptıranlar hakkında hiç de iyi şeyler düşünmediğini, homurdanarak ettiği sunturlu küfürlerden anlardım.

Babam efendi, kibar bir adamdı, mecbur kalmadıkça kaba

konuşmazdı ama, bir de tepesi attı mı, en yakası açılmadık küfürleri ondan duyardım!

I. Dünya Savaşı'nın eşiğinde, babam Mülkiye'ye girip hariciyeciyi olmayı istemektedir. Burada ancak bir yıl okuyabilir, savaşın başlamasıyla Mülkiye kapanır. "Memleketin hariciyeciyeye değil, doktora ihtiyacı var!" deyip, babamı Tıbbiye'ye sokarlar. Zoraki girdiği bu mesleğe babam yaşamı boyunca pek ısınmaz. Ama gene de ömrü boyunca içten benimsediği, sorumluluk ve disiplin prensibi onun mükemmel bir doktor olmasını sağlamıştı...

Kurtuluş Savaşı başladığında, babam çiçeği burnunda bir doktor olarak orduya katılır. Savaş meydanlarının ilkel sahra hastanelerinde, paramparça olmuş, içi dışına çıkmış insanları anestezi olmadan keser, biçer, diker! Zira yüzbaşı doktor Nail Bey'in uzmanlığı "cerrah"lıktır. Hem askerlik hem de doktorluk bizim ailede var. Babamın dedesi doktor, babası İsmail Bey de asker miralaymış, hani Yemen'e gidip de dönemeyenlerden.

Savaş anılarını ancak ısrar edersek anlatırdı: Bir kış günü babam at, emir eri de katır üstünde, doktora acil ihtiyacı olan bir sahra hastanesine doğru yola çıkarlar. Hava soğuk, yağmur-la karışık kar yağmaktadır. Akşam olup karanlık çöktüğünde, etrafı sis kaplar. Göz gözü görmemektedir. Babam gene de yola devam karar verir. Tüm gece hiç durmadan, aç, susuz ve yorgun ilerleyen bu iki kişilik katile, şafak vakti hava ağardığında hayretle, hayvanların bir daire çizerek aynı yerde dönmüş olduklarını görür! Babam, nasıl attan inip, bir taşta oturup, sinirinden ağladığını, bunu da emir erine göstermemeye çalıştığını anlatırdı... Bu anıyı ilk dinlediğimde küçüktüm, babam gibi bir adamın nasıl ağladığı bana çok garip gelmişti, ama sonraları birkaç kez buna tanık oldum.

Samiye Teyzenin Ağabeyi

İzmit'te Kâğıt Fabrikası evlerinde oturuyoruz. Memleket Hastanesi'nin başhekimisi olan babam aynı zamanda fabrikanın da doktoru. Koca ve modern fabrikanın kurulmasına, İsveçli uzman mühendisler yardımcı olmuşlar. Bunlardan bazıları, aileleriyle bizim lojmanlarda oturuyorlar. Uzaydan gelmiş insanlara benzetiyorum onları! Buğday sarısı saçları, gök mavisi gözleriyle hiç anlamadığımız bir dil konuşuyorlar kendi aralarında. Dag, dug, hat, nat gibi sözler geliyor kulağımıza. Biraz kaba ve ilkel buluyorum bu dili. İsveçlilerin adını "dagun dugun"lar koyuyoruz. Kendi hallerinde, uysal insanlar... Yazın başında dallar ve çiçeklerle süsledikleri koca bir direği yere dikerek, el ele etrafında dans ediyorlar.

Nereden bilebilirdim ki o zaman, yıllar sonra yeşil gözlü bir İsveçli kıza abayı yakıp, onun ülkesine gidecek, kırk yıldan fazla orada yaşayacak, çocukken beğenmediğim o "dagun dugun" dilini sular seller gibi öğrenecek ve Midsommar denilen bayramda, süslü direğin etrafında el ele tutuşup dans edeceğimi!

İzmit körfezi, çocukluğumda daha kirlenmemişti; deniz masmavi, hava temizdi. Evden baktığımızda, uzaklarda karşı yakada, Değirmendere'nin fındık bahçeleri görünürdü. Komşularımızla ilişkilerimiz sıcak ve candandı. Sık sık misafirliğe gidilir, yakın dostlarla haftada bir iki kez çilingir sofrası kurulur, yiye içe hoş vakit geçirilirdi. Babam akşamları "iki tek" rakı içmeyi pek severdi, o ikinin üçe dönüştüğünü hiç görmemiştim. İşinde ciddi ve sert bir adam olan babam, içince yumu-

şar, sevecen olurdu. Kendisinden bir isteğim olduğunda, bu halini beklerdik. Babamın “vaktinin geldiğini” sadece annem bilir, zamanlamayı o yapardı. Ben sabırsızlanıp, anneme “Tamam mı?” diye sorduğumda, o kaş göz işaretiyle “Daha değil” derdi. Babam “kıvamını” bulduğu an “Hadi!” derdi annem. Depar yapan sürat koşucusu gibi, fırlardım yerimden. Babam fazla nazlanmadan kabul ederdi isteğimi. Rakı sofrası “edep ve adap” stajını erken yaşta yaptığımı, abartmadan söyleyebilirim!

Yakın dostlarımızdan birisi de, komşumuz Samiye teyzeydi, oğlu Hikmet’le aynı yaşıydım, kızı Ayşe bizden biraz daha küçüktü. Bu komşumuzla ilgili, herkesin bilip de yüksek sesle söylemediği bir gerçek vardı. Samiye teyzenin ağabeyi hapis yatıyordu. Çocuk kafamızdan neler geçmiyordu ki, o azılı bir katil mi, yoksa soyguncu muydu? Fena halde merak ettiğim bu konuyu kime sorsam, “Sen daha küçüksün, anlamazsın!” cevabını alıyordum. Bir gün dayanamayarak babama sordum. Zaten asık olan yüzü, iyice ciddileşti ve “Bak oğlum, o adam ne katil, ne de soyguncu! O bir şair, hem de çok iyi bir şair! Bazı önemli insanlar onun şiir ve fikirlerinden hoşlanmıyorlar, bu yüzden hapiste!” dedi.

Çocuk kafam iyice karışmıştı, birisinin şiir yazıp düşündü diye hapse atılmasına inanmıyordum! Ama gene de mutluydum, çünkü Samiye teyzenin ağabeyi Nâzım Hikmet’in katil olmadığını öğrenmiştim!

Hemen koşup haberi arkadaşlarıma yetiştiriyorum, “O bir şair, ondan hapiste” diyorum. Çocukların tepkisi, benimle alay etmek oluyor! İçlerinden biri “Palavra atma bize, hiç şair diye adamı hapse koyarlar mı?” diyor. Ben de biliyordum konmayacağına ama, koymuşlardı işte! Tezimi güçlendirmek için “Biraz da kötü şeyler düşünüyor musun?” diye ekliyorum. Çocuklar bunu hiç kabullenmeyip gülüyorlar. Yedi yaşlarında bu küçük insanların körpe beyinleri, düşüncenin suç olmasını saçma ve gülünç buluyor, anlattıklarına inanmıyorlar!..

Bugün bakıyorum da, bu çocukluk anımın ardından, yarım yüzyılı aşkın bir zaman geçmiş, ülkemizde insan hakları konusunda değişen fazla bir şey yok ve insanlar hâlâ düşünce suçlarından hapse atılıyorlar!..

Ah! Babam Babam...

Geniş bir alanı kaplıyan Kâğıt Fabrikası, aynı zamanda bizim oyun yerimizdi. Girip çıkmadığımız delik yoktu. Sabıkalı bir afacan olduğum da kimsenin gözünden kaçmazdı! Ağaçlara tırmanmak, dev kâğıt bobinlerinin üstüne çıkmak ve düşmek kalka oyunlar oynamaktan, dizlerim yara bere içindeydi! Bir akşam üzeri, alı al moru mor saklambaç oynarken düşmüştüm, sol dizimde yeni bir yara açılmış, kan akıyordu. Böyle kazalar, neredeyse her gün başımıza geldiğinden önem vermez, hele ağlamak ancak muhallebi çocuklarına yakışır derdik!

Doğru eve koştüğümü, annemin dizlerimi oksijenli suyla silip, tentürdiyot sürdüğünü anımsarım. Biraz sonra eve gelecek babamı beklemeye başlamıştım. Babam yaraya bir göz atıp, beni de iyicene azarladıktan sonra “İğne yapmam gerek!” dediğinde, yüreğim hop etmişti, zira iğneden çok korkardım! “Ne iğnesi?” diye sorduğumda “tetanoz” yanıtını aldım. Soğuk terler dökmeye, bu kâbustan kurtulma çarelerini araştırmaya başlamıştım. Tetanozun ne olduğunu iyi bilirdim, dev bir iğneyi göbeğinin ortasına yeme işkencesini birkaç kez yaşamıştım! İçerden babamın koca iğneyle üzerime geldiğini görmemle kendimi sokağa atmam bir olmuştu. Ne kadar koştüğümü anımsamıyorum, soluk almak için duraklayıp arkama baktığımda, üzerinde çizgili pijaması, ayağında terlikleri ve elinde azman iğnesiyle babamın beni kovaladığını dehşetle görmüştüm!

Durum aslında komikti, İzmit Memleket Hastanesi başhekimisi Dr. Nail Bey, kıyafet ve fizik kondisyonu açısından ken-

dinden beklenmeyen bir “hafiflikle”, sokak aralarında, bacak kadar oğlunu kovalıyordu. Bir süre sonra bakıyorum, bunun sonu yok! Aniden durmaya kara veriyorum. Babam beni kulağımdan yakaladığı gibi, doğru eve götürüyor. Babam kibar adamdı, herkesin içinde dövmezdi beni, ama evde cennetten çıkma bir dayağın beklediği kesindi! Tek “tesellim”, annemle büyük ninemin araya girmesi, dayak faslının kısa sürmesiydi. Her zaman suratımda patlayan tek tokat, günün anlam ve önemine göre, o gün çift olmuştu! Arkasından yediğim koca iğne de cabası!..

Şiddetli yaramazlığımdan usanmış olan babam çareyi, gözünün önünde olayım diye, sık sık beni hastaneye götürmekte bulurdu. Kırklı yılların Türkiye’sinin sınırlı olanaklarının izin verdiği ölçüde yürüyen, mütevazı bir hastaneydi burası. Burada doğmuştum, binanın içini dışını avcumun içi gibi bilirdim. Dertlerine deva aramak için İzmit’in içinden olduğu kadar, civar köylerden de hastalar gelirdi. Hastanenin loş koridorlarına iç bayıltan ilaç kokuları sinmişti, odalardan inleyen hastaların sesleri gelirdi. Yeteri kadar ilaç yoktu, röntgen filmi bir lükstü. Uzun yalvarıp yakarmalardan sonra, babam beni basit ameliyatlara sokmaya başlamıştı. İlk izlediğim ameliyat, bacağı iltihap kapmış bir hastanın yarasını açmaktı. Babamın yarayı deşmesiyle, başımın döndüğünü, ayağımın altından yerin kaydığını hissetmiş, dışarı fıskıran cerahati görmemek için gözümü yummuştum. Bereket, kimsenin benimle ilgilenecek vakti yoktu!..

İllerdeki günlerde, alışmaya başlamıştım artık. Hiç unutmam, bir kez, izbandut gibi iriyarı bir adamı getirip masaya yatırmışlardı. Adam apandisit sancılılarıyla kıvranıyordu. Babam hazırlanıp, ameliyata başlamıştı. Gördüğüm manzara dehşet vericiydi: Anestezi ilacı bittiğinden, dev gibi adamı, çelimsiz olmayan dört erkek hastabakıcı tutmaya çalışıyor, insan azmanı debelenirken bir yandan da danalar gibi böğürüyordu. Babamın etrafa aldırmadan, serinkanlı, ameliyatı sürdürmesine çok şaşmıştım. O gece adamın haykırışı hiç kulaklarımdan gitmedi!..

Bir sabah, hastanenin bahçesinde oynarken, ana kapıdan içeri bir kağı arabasının girdiğini görmüştüm. Diz boyu

çamura batmış bir köylünün önünde yürüdüğü kağının içinde on, on bir yaşlarında, battaniyelere bürünmüş bir çocuk yatıyordu. Uzun yoldan geldikleri belliydi. Hastaneye giren köylü, kısa bir süre sonra yanında bir hademeyle geri gelmişti. Adam, çocuğu kucağına alıp tekrar içeri girmişti. Çocukluk önsezim, durumda bir gariplik olduğunu söylüyordu. Onları izlemeye karar verip, arkalarından ben de içeri dalmıştım.

Hastanede alışılmışın dışında bir telaş vardı. Çocuğu tek başına bir odaya yatırmışlardı. Genel olarak odalar beş, on kişilikti, acaba neden çocuğu yalnız bırakmışlardı? Üstü çamura batmış köylü, elinde kasketi, babamın odasının önünde bekliyordu. Biraz sonra babamın odasından çıktığını ve köylüyle aralarında şu konuşmanın geçtiğini duymuştum: “Çocuğun babası sen misin?” “Evet beyim.” “Köpek ısralı kaç gün oldu?” “Yirmi gün kadar beyim.” Adam daha lafını bitirmeden, babamın sert tokadı köylünün yüzünde patlamıştı! Herkes donup kalmış, sessiz, olayı izlemekteydi. Babam öfke ve hiddetle bağırıyordu: “Aklın nerdeydi be, Allahın belası adam! Niye bekledin bu kadar gün? Niye daha önce getirmedi? Acımadın mı körpecik çocuğa?” Babamın kızgın zamanlarını çok yaşamış ama böylesini hiç görmemiştim. Köylü elinde kasketini sıkıca tutmuş, sürekli sabit bir noktaya bakıyordu. Son soru “Köpek ne oldu?” idi, adamın duyulması güç bir sesle “Öldü beyim!” dediğini işitebildim. Babamdan ikinci bir tokat gelmesini beklerken, o, hızla odasından içeri girmişti. Duruşunu hiç bozmamış olan adamın yüzünden iki damla yaşın süzüldüğünü görmüştüm!..

Adının Dursun olduğunu öğrendiğim çocuk, ilk haftayı iyice geçirmişti. Babası, ailesini yalnız bırakmamak için köyüne dönmüştü. Dursun’un odasına girmem yasak edilmişti. Ben de onunla ilişkiyi kapı aralığından sürdürüyordum. Daha çok ben konuşuyordum, o dinliyordu. Bir şey sorduğumda, evet yerine “Hee!” hayır yerine de “İlh!” diyordu. İkinci hafta çocuk baş ağrılarından yakınmaya başlamıştı. İştahı kesilmiş, o sakın çocuğun yerine huysuz birisi gelmişti. Üçüncü hafta Dursun fenalaşmaya başlamıştı, uyumuyor, yemiyor, hele su içmek bir yana, görmeye bile dayanamıyordu! Birkaç kez kapı aralığın-

da yakalanıp, oradan atılmışım. Çocuğun durumu, geçirdiği olumsuz değişiklikler beni derinden etkilemişti. Dursun sürekli bağırıp çağırıyor, acılar içinde kıvranıyordu. Erkek bir hastabakıcı, devamlı başucunda bekliyordu. Bir akşam üzeri içeri kaçamak baktığımda, hastabakıcı Recep dayı, işaret parmağını ağzına koyup bana "Sus!" dedi. Dursun'un bir şeyler söylediğini iştir gibi oldum. İyice kulak kabarttığımda çocuğun şuna benzer bir şeyler söylediğini duymuştum: "Ah! Bubam, bubam bunuma iççak çoba gibi kokyon!" Cümlemin içinde sadece çorba'yı anlamıştım. Recep dayı bir ara dışarı çıktığında, Dursun'un ne dediğini sorduğumda "Ah! Babam babam, burnuma sıcak çorba gibi kokuyor!" yanıtını almıştım. Zavallı çocuk babasını özlemiş, onu sayıklıyordu.

Bundan sonra geçen günler, yaşamım boyunca unutamayacağım günler olmuştu. Dursun'un kapısında bir hademe, gece gündüz nöbet bekliyor, kimseyi içeri bırakmıyordu. Hele benim o koridorda dolaşmam bile yasak edilmişti. Oda birinci kattaydı, çareyi bahçeye çıkıp odanın tam karşısında bulunan erik ağacına tırmanmakta bulmuştum. Gördüğüm manzara korkunçtu: Dursun'u el ve ayaklarından yatağa bağlamışlardı. Çocuk her kıvranışında vücudu bir yay gibi geriliyor, köpükler akan ağzına soktukları çarşafı durmadan ısıırıyordu! Ayağımın altında dalların çatırdadığını fark etmişim.

Ertesi sabah hastaneye geldiğimde, doğru Dursun'un odasına gitmişim. Kapı ardına kadar açık, oda bomboştu... Birkaç gün sonra, karlı bir havada bahçede oynarken, ana kapıdan bir kağı arabasının girdiğini görmüştüm. Bir süre sonra, ufak bir tabutun kağına konduğunu, köylünün de bunu iple iyice bağladığını içim ezilerek görmüş, öküz arabası yokuştan aşağıya kayarak kaybolup uzaklaşmaya kadar, arkalarından bakıp durmuştum...

Gece Yangını

Babam tüm yaşamı boyunca mesleğini bir devlet memuru olarak yaptı. Özel muayenehanesi olmadı, olsun istemedi. Yaşamı süresince, hastalarından tek bir kuruş para almadı. Tedavi ettiği hastalar, sağlıklarına kavuştuklarında mütevazı hediyeler getirirlerdi. Bunlar genellikle bir kutu peynir, tereyağ ve zeytin gibi kendi ürettikleri mallardı. Babam, bunları rüşvet sayarak geri çevirirdi. Annem bazan, insanlar kırılmasın diye, babama göstermeden alırdı bu "rüşvet"leri. İkisinin karakteri hiç birbirine benzemezdi: Annem çoğu zaman yumuşak ve güler yüzlü, babamsa sert ve ciddi suratlıydı. Aileleri arasında sınıf farkı vardı. Babam orta halli bir asker ailesinden geliyordu, annemse İzmir burjuvazisine mensuptu. Bu annemin ikinci evliliği idi, ilki 16 yaşında, gene İzmir'in aristokrat ailelerinden, Uşakizade'lerin oğlu Ömer Bey ile olmuştu. Ömer Bey, Atatürk'ün eşi Latife Hanım'ın erkek kardeşiydi. Anlatılanlara göre Ömer Bey yakışıklı, kültürlü ve hafif de çapkın bir adamdı! Annem de güzelliğiyle İzmir'de ün yapmış bir genç kızdı, üstelik Kapani-zade Tahir Bey'in kızı...

Yaşamları modern ve mondenmiş o devirde. Yılın birkaç ayı Avrupa'da geçirilir, Biarritz veya Monte Carlo'da villalar kiralanırmış. Ömer Bey Grand Casino'nun saygın müşterisiymiş, kumarda kazanmak da kaybetmek de olduğundan, Ömer Bey'in sık olmamakla beraber kaybettiği de görülürmüş. Başında iyi giden evlilik, bir süre sonra sarsıntılar geçirmeye başlamış. Bir kızları olmuş, adını Meral koymuşlar; bu, benim öz

kardeşimden farkı olmayan Meral ablamdır. Annem sonunda, Ömer Bey'in hızlı temposuna ayak uyduramayınca ayrılmak istemiş, bir süre sonra da boşanmışlar.

Annemin ağzından defalarca duymuşumdur, "Yakışıklı ve zengin bir adamla evlendim, olmadı, bir daha sefere çirkin ve varlıksız birisiyle evleneceğim!" der dururmuş. Sonunda olan olmuş ve babamı bulmuş! Hareketli ve pırıltılı bir yaşamdan sonra, tempo da, standart da oldukça düşmüş! Annem, küçük bir şehirde doktor eşi olarak, mütevazı yaşamı kabullenmişti. Halinden pek yakındığını da anımsamıyorum. Arada sırada tartıştıkları, seslerini yükselttikleri olur, duymamın sakıncalı olduğu konulara girdiklerinde, birbirlerini "devant l'enfant" diye uyarırlardı. İkisi de iyi Fransızca bilirdi. Ne konuştuklarını, ne dediklerini, hele o "devant l'enfant"ı çatlarçasına merak ederdim! Geceleri, uykumda Fransızca'yı su gibi öğrenmeyi, ertesi sabah anneme babama belli etmeden onları dinleyip, her şeyi anlamayı düşlerdim! Bir süre sonra, o sihirli cümlelerin "Aman çocuğun önünde..." demek olduğunu sökmüştüm, Fransızca'yı hakkıyla öğrenmemse daha ilerdeki yıllarda gerçekleşecekti...

Babam son derece temizlik hastası bir adamdı! Mesleği gereği her gün kan, yara, cerahat ve pislikle içli dışlı olması onu böyle yapmıştı. Kapıları dirseğiyle açar, sonra da kimse'nin tutmadığı yerden iterdi. Beni seveceği tutarsa, herkes gibi yanağımdan değil, burnumdan veya alnımdan öperdi! Lokantaya gittiğimizde, kendi çatal bıçağını yanında götürürdü. Akşam, yorgun argın eve geldiğinde pijamalarını giyip, bir bardak soğuk bira içmesini pek sever, yanına da taze salatalıktan mezelik yapardı. Dört beş yaşımdan sonra, bana tattırma'ya başladığı bir parmak biranın keyfini, hiçbir şeye değişmezdim... Yemekle iki kadeh rakısını da aksatmazdı. Sofraya oturmadan önce fasıl dinlenilirdi; babam neyin Acemaşiran, neyin Kürdilihicazkâr olduğunu iyi bilir, bana da öğretmeye çalışırdı. Tesadüfen, bir faslı bilecek olsam, yüzü gülerdi. Yemekten sonra, iş alafangaya dönerdi; taş plaklardan opera ve operetler dinlerdik...

Yatağından kalkmadan sabahı ettiği enderdi. Geceleri telefonun birkaç kez çaldığı olur, babam söylene söylene hasta

bakmaya giderdi. Dönüşünde yatağına girip tam uykuya daldığında, telefon gene çalar, babam gene hasta bakmaya giderdi. Zoraki girdiği bu mesleğe bir türlü ısınamamıştı. Bana sık sık "Büyüyünce sakın doktor olma evladım!" derdi.

Bir gece, önce fasıl arkasından operet dinledikten sonra yatmıştık. Gece yarısı, telefonun tiz sesiyle uyandım, babamın sinirli bir şekilde birisiyle konuştuğunu duyuyordum. Telefonu kapatan babamın güldüğünü kapı aralığından gördüm. Ama bu asabi, acı, garip bir gülüştü. Hiçbir anlam verememiştim. Birden babamın, ellerini dua eder gibi havaya kaldırdığını "Oh be, kurtuldum, yaşasın, içine ettiğimin hastanesi, cayır cayır yanıyormuş!" dediğini duymuş, şaşırıp kalmıştım; dışarı fırladığımızda, yüksek bir tepede olduğu için, bahçeden, alevler içindeki hastaneyi görebiliyorduk. Gök kıpkızıl olmuş, uzaktan itfaiyenin siren sesleri geliyor, arka arkaya duyduğumuz patlamalar, laboratuardaki kimyevi maddelerden kaynaklanıyordu. Gelen bir araba babamı hemen hastaneye götürmüştü. Daha sonra, yangının kısa zamanda söndürüldüğünü, can kaybı olmadığını, mal kaybının büyük olduğunu öğrenmiştik. Benim gene de, babamın hastanesi yanarken, neden sevinip güldüğüne bir türlü aklım yatmamıştı!

Haydarpaşa Ekspresi

Körfeze bakan evimizin önünden trenler geçer, bunların saatlerini ve ne tür tren olduğunu ezbere bilirdik. Yük trenleri fazla ilgimizi çekmezdi, hepimizin favorisi, Haydarpaşa-Ankara ekspresiydi. Büyüklerden sakladığımız heyecanlı bir oyunumuz, gizli bir eğlencemiz vardı: Önümüzden geçen trenleri taşlamak!

Yedi, sekiz yaşlarındaydım herhalde... Bir gün taşlarımızı toplayıp Ankara ekspresini beklemeye başlıyoruz. Yarım düzine afacan yerlerini almış, ceplerimiz, avuçlarımız çakıl taşlarıyla dolu, korkuyla karışık bir coşkuyla beklediğimiz trenin tiz düdüğünü duymamızla kara treni karşımızda bulmamız bir oluyor.

Elimizdeki taşları tüm gücümüzle savurmaya başlıyor, bağırıp çağırıp, vahşi çığlıklar atıyoruz. Elimdeki son taşı yarıdana sığınıp salladığımda, kompartımanın açık penceresinde sigara içen bir adamın birden alnını tuttuğunu görür gibi oluyorum. Tren hızla geçip gidiyor ama, attığım taşın adamın başına geldiğinden eminim. Kimi arkadaşlarım beni kutluyor, kimileri de kınıyor...

Evlerimize dağılıp kimseye bir şey söylememeye karar veriyoruz. İçimi yavaş yavaş bir korku ve pişmanlık duygusu sarmaya başlıyor, ya adama gerçekten bir şey olduysa, ya taş gözüne geldiyse... Evde, annem ve babamın dışında "haminne" dediğim büyük ninem de bizimle oturuyor. Babamın anneanesi olan bu melek gibi yaşlı kadınla aramız pek iyi. Beş vakit

namazında, mis gibi amber kokan büyük ninem tüm anlaşılmazlık ve sorunlarda beni dış dünyaya karşı savunan yetenekli ve becerikli avukatım!

Aradan bir saat geçti geçmedi, kapı çalınıyor. Annem ve babam komşulara misafirliğe gitmişler, ninemle evde yalnızız. Ben bilinçli olarak ağır davrandığımdan kapıyı yaşlı kadın açıyor, gelenler polis olduklarını, Ankara treninin çocuklar tarafından taşlandığını, bir yolcunun alnından yaralandığını anlatıp beni soruyorlar. İçerde ders çalışıyor numarası yapan ben, ninemin arkamdan usulca yaklaştığını seziyorum. "Doğru söyle bana, taşladın mı treni?" diye soruyor. Çaresizlik içinde kafamı öne eğerek, evet anlamında sallıyorum. Sonra ninem beni omuzlarımdan tutup, önüne katarak kapıya doğru götürüyor. Artık her şeyin bittiğini düşünürken, bacaklarımın titredüğünün farkına varıyorum. Ninem: "Komser bey evladım, işte çocuk! Bütün gün evdeydi, çalıştı durdu, ben şahidim, pek mülayim çocuktur kendisi..." diyor. Polisler ne yapsın, teşekkür edip ayrılıyorlar. Ninemin boynuna sarılıp, onu defalarca öpüp kokladığımı anımsıyorum. Yaşlı kadının gülümseyerek "Seni gidi yaramaz! Bana hayatımda ilk defa yalan söyledin" dedikten sonra "lahavle ve lakuvvete" diye başlayan ağdalı bir dua okuduğunu bugün gibi anımsarım. O tarihten sonra Haydarpaşa-Ankara ekspresi geçerken, tüm çocuklar el sallamayı âdet haline getiriyoruz!..

Necati Bey Okulu'nda, ilk üç sınıfı okuduktan sonra, babam ve annem beni İstanbul'da Galatasaray'a yazdırmaya karar vermişlerdi. Babam, amcalarım, dayılarım Galatasaray Lisesi'nde okumuşlar, beni de bu okula vermeleri doğaldı!

Boğaziçi'nde Bir Okul

Bir sonbahar günü, babam ve ben İstanbul'un yolunu tutmuştuk. Heyecan ve sevinçli, önemli bir olayın eşiğinde olduğumu seziyordum. Boğaz'ın kıyısında, koskoca bir yalıydı Galatasaray'ın ilkokul ve yetiştirici kısmı. Yazılma işlemleri tamamlandıktan sonra, babamla yatakhaneye çıkmıştık. Burası ucu bucağı görünmeyen, yüz kişinin yattığı dev bir salondur. Her karyolanın yanında uzunlamasına bir dolap duruyordu. Çamaşırlarımı yerleştirmeye başladığımda, babam gitmesi gerektiğini söylemiş, beni alnımdan öperek ayrılmıştı. Koskoca yatakhane de tek başıma kalıvermiş, birden içime inanılmaz bir yalnızlığın çöktüğünü hissetmiştim. Sıcak aile yuvamdan ilk kez ayrılıyor, dokuz yaşında geçici "öksüzlüğe" mahkûm ediliyordum. Bir hafta, geceleri kimseye belli etmeden, sessizce ağladım durdum...

Böyle disiplinli, kolektif bir yaşama hiç alışkın değildim. Zor günler geçiriyordum. Sonra, yavaş yavaş alışmaya başlamıştım. Önce baktım ki bu umutsuz ve çaresiz durumda olan, yalnız ben değildim. Bir gece herkesin uyumuş olması gereken saatte, kalkmış yatakların arasında dolaşırken, yorgan altında ağlayan birkaç çocuğun hıçkırıklarını duymuştum. Böylece kendimde fazla bir anormallik olmadığına inanmıştım, moralim düzelmişti. Yeni arkadaşlar edinmeye başlamış, kaderimi artık kabullenmiş, hatta bundan hoşlanmaya bile başlamıştım!

Okulun Boğaz kıyısına bitişik bahçesinde, ders araları kanter içinde top oynardık. Bazan topumuz denize düşer, civar-

daki balıkçılar coşkulu haykırırlarımız arasında topu bize geri atardı. Birkaç yüz metre ötemizde, şimdi Çırağan Otelinin bulunduğu yerde, Beşiktaş Futbol Kulübü'nün Şeref Stadı bulunurdu. Hafta sonları çıkışlarımızda, burada oynanan lig maçlarına gelirdik. Bizim Galatasaray'ın ünlü kalecisi Kova Osman'ın, güneşli bir günde nasıl top diye gölgesine atlayıp, gol yiyerek yuhalandığına; Beşiktaş'ın kaptanı Baba Hakkı'nın seyirciye kızıp, "müstehcen" bir hareketle şortunu aşağıya indirmesine, hep bu Şeref Stadı'nda tanık olmuştuk!

Bir yıllık hazırlık sınıfından sonra, dördü, beşi de okumuş ve ilkokulu bitirmiştik. Fransızca'yı yavaş yavaş sökmeye başlamış "devant l'enfant" ve biraz da ötesini anlar olmuştum. Evden ayrı yaşadığım bu üç yıllık zaman içinde, ailemde köklü değişiklikler olmuş, önce sevimli kardeşim Mehmet doğmuş, bir süre sonra da babam Ankara'ya atanmıştı. Sağlık bakanlığı genel müdür yardımcılığına atanan babam, yirmi yıl sonra bisturiyi bırakıp eline dolmakalemi alıyordu. Ankara, bana doğal olarak İzmir'ten büyük, İstanbul'dan küçük gelmişti! Bu modern şehire, yatılı olduğumdan, ancak bayramlarda gelecektim. Ama benim için gerçek bayram, yaz tatilini pek sevdiğim İzmir'de geçirmektir!

Latife Hanım'ın Köşkü

Çarşambaları ziyaretçi günüydü. Hüküm giymiş tutuklular gibi görüşmeye çıkardık! Ailem Ankara'da oturduğundan, bana öyle gelen giden olmazdı. Bir köşede durur, arkadaşlarıma gelenlere buruk buruk bakar, kime çörek pasta gelmişse el ayak çekildikten sonra "garibanlık" payımı alırdım. Bazı çarşambaları, Meral ablam ziyaretime gelirdi. Elinde her zaman Hay-Layf, Lebon veya Markiz'den alınmış pasta, çukulata paketleri olurdu. Ablam o sıralarda üniversitede tarih okuyan kişilik sahibi, açık sözlü ve eskilerin "cevval" dedikleri türden genç bir kızdı. Beni adam yerine koyup okula gelmesi de pek hoşuma giderdi.

Böyle bir gelişinde "Haftaya pazara, seni köşke yemeye bekliyoruz" demişti. Köşk, Ayazpaşa'daki Uşakizade'lerin köşküydü. Pazar sabahı erkenden kalkmış, iki tüy ve bir kıldan oluşup sertleşmeyen sakalımı özenle tıraş ettikten sonra, akşamdan şiltenin altına ütüyü yatırdığım pantolonumu giymiştim. Pantolon ütülenmiş ama, somyenin ekoseyi andıran desenleri de üstüne çıkmıştı! Gömleklerin en beyazını giyip, kravatların en moda olanını taktıktan sonra Ayazpaşa'nın yolunu tutmuştum. Eski Park Otel'in yokuşundan aşağı indikten sonra bir sol ve sağ yapınca kendimi dört katlı, büyük, ahşap bir köşkün önünde buluvermiştim. Demir bahçe kapısının üzerinde, "Villa Uşaki" yazısı okunuyordu.

Kapıyı açan hizmetçi kadın beklendiğimi belirten bir tavırla "Hoş geldiniz küçük bey, Meral Hanım hemen geliyor!"

dedi. Annem, ilk eşi ve ablamın babası Ömer Bey'den ayrıldığında, ablam evleninceye kadar yaşamını bu köşkte sürdürmüştü. Büyük bir salona alınmış, şaşkınlıkla etrafı izliyordum. Duvarlarda kenarları altın yaldızlı yağlıboya tablolar, tavan da kristal avizeler, görkemli merdivenin iki ucunda bronzdan yapılmış meşale tutan "üryan" kadın heykelleri vardı. Dalmış gitmiştim, merdivenden koşarak inen ablamın sesiyle uyanmış, evin sakinleriyle tanışmaya başlamıştım bile... Önce ablamın dedesi Muammer Bey'in elini öpüyorum. Üzerindeki tiril tiril krem rengi ipek gömleğe papyon kravat bağlamış, sık ayakbalarına da "getr" takmıştı. Açık alnı, beyaz bıyıklarıyla babacan bir görünümü vardı yaşlı adamın. Köşkün pencerelerinden Boğaz'ın girişi, Kızkulesi ve Sarayburnu açıkları görünüyordu. Arka tarafta kocaman ağaçların gölgelediği, büyük bir bahçe vardı.

Yemek vakti geldiğinde, merdivenlerden inen bir hanımın bize doğru geldiğini görüyorum. Sade olduğu kadar şık giyimli, insanı anında etkileyen zeki bakışlı, ama asıkça yüzü bir hanımefendiydi bu! Ablamın "Halacığım, bakın işte Güneş!" dediğini duyuyorum. Atatürk'ün ilk ve son eşi Latife Hanım'ın karşısında olduğumu anlamış, iki büküm, elini saygıyla öpüyorum bile...

Latife Hanım beni kolumdan tutarak bir koltuğa oturtup, kendisi de karşıma geçiyor; okulum, derslerim, boş zamanlarımda neler yaptığım hakkında bol bol sorular soruyor, verdiğim yanıtları da içten bir ilgiyle dinliyor, yüzünün asıklığı gitmiş, gülümsüyor. Önüne bakan, sadece evet hayır deyici çocuklardan değildim. Ağzımın laf yapması hoşuna gitmiş olmalı ki, konuşmayı sürdürüyor. "Söyle bakalım Güneş, müzik sever misin?" dediğinde "Çok severim efendim!" diyorum. "Peki ne tür müzikten hoşlanırsın?" Babamdan kalma deneyimimle, akşamları tok karnına dinlediğim İtalyan opera repertuarından örnekler vermeye başlıyorum: "Verdi'nin *La Traviata*'sı ve Puccini'nin *La Bohème*'i en sevdiğilerimin arasındadır, hele *La Bohème*'de Rudolf'un aryasına bayılırım efendim!" dediğimde, Latife Hanım gülümsemeden gülmeye geçmiş, kahkahalar atıyor! "Bak sen hele şuna, neler de biliyor! Aferin

aferin, âlem çocuk bu ayol!” diyor. Bu müzikli tatlı sohbet sırasında, gözüm biraz ilerde gümüş bir çerçeve içinde Atatürk’ün fotoğrafına takılıyor. Yemek odasına geçerken, arkada kalıp fotoğrafın ithaf yazısını okuyorum: “Latif Latife’ye, Mustafa Kemal”...

Büyük yuvarlak bir masa, kolalı beyaz keten bir örtü, keten peçeteler, kristal bardaklar... Önümde tam bir düzine, gümüş çatal, bıçak, kaşık ve değişik boyda üç bardak duruyor! İçimden “Müzik konusunda durumu idare ettin ama şimdi hapı yuttun oğlum!” diyorum. Neyi neyle, nasıl ve ne zaman yemem gerektiğini kestirmem imkânsız! Beyaz eldivenli bir garson servis yapıyor. Sıkıntı basmış, gözümün ucuyla etrafı tarayıp, birilerinin başlamasını bekliyorum, ama onlar aralarında hararetli bir konuşmaya dalmış, başlamaya niyetleri pek yok! Birisi “Evladım karnın acıkmıştır, sen başla” diyor. İmdada, durumun farkına varan ablam yetişiyor ve bana göz kırparak alınması gereken çatal bıçağı eline alıyor. Rahat bir nefes alarak, kazasız belasız yemeğin sonunu getirebiliyorum.

Sofradan kalktıktan sonra herkes bir köşeye çekiliyor, kimi kitap kimi gazete okuyor. Bir zamanlar Atatürk’ün kayın-pederi olan Muammer Bey, âdeti olduğu gibi şekerleme türü “siesta”sını yapmak üzere kütüphanesine çekiliyor. Uzaktan, kitap okuyan Latife Hanım’ı izlerken, yıllar önce İzmir’de, ayağında çizmeler, Mustafa Kemal Paşa’nın karargâhı önünde atından inip, başkumandanın odasına girerek, kendisini tanıtip “Paşam, burası size lâayık bir mekân değil, lütfedip Göztepe’deki köşkümüze taşınırsanız şeref vermiş olursunuz!” dediğini duyar ve görür gibi oluyorum...

Latife Hanım’ın elini öperek ayrılırken, “Gene bekleriz! Gelirsin, söz değil mi?” dediğini hâlâ anımsarım... Ondan sonraki yıllarda, çok sık olmasa da Villa Uşakı’yi defalarca ziyaret ediyorum, hem de çatal bıçak protokolünü iyice öğrenmiş olarak! Yıllar sonra, Muammer Bey ve eşinin vefatının ardından koca köşkte yalnız kalan Latife Hanım, Harbiye’de bir daireye taşınıyor: Boğaz’ın görülmediği bu apartmanın, Latife Hanım için anlamlı bir manzarası vardır, “sevgili Paşa’sının” heykeli tam karşıdan kendisine bakmaktadır!..

Gâvur İzmir, Güzel İzmir

Anneannem Mediha Hanım, Karşıyaka’nın Çamlık mevkiinde, deniz kıyısındaki köşkünde yalnız yaşardı. Yalnız diyor-sam, evde sürekli oturan sadece oydu; yoksa ev, hele yaz ayları, hısım akraba ile dolup taşardı. Mediha Hanım’ın dördü kız, dördü erkek sekiz çocuğu vardı. Bu üç katlı köşk, her biri ayrı şehirlerde yaşayan aile fertlerinin buluşma yeri-ydi yazları... Çocukluğumun en mutlu günlerini, bu rüya gibi güzel yerde geçirmiştik desem doğrudur.

Yaşı “müsait” olanlar bilir, Karşıyaka o zamanlar, deniz kıyısına kurulu bahçeli köşk ve villalardan oluşurdu. Hemen hemen her evin önünde, deniz üzerinde “banyo” denen bir bungalov bulunur, masmavi denize buradan girilirdi. Çevre kirlenmesi kavramını daha kimseler bulmamıştı! Evimizin önünden kenarları açık, atlı tramvay geçerdi. Ön bahçe nadi-de çiçeklerle süslüydi. Yer, yürüdükçe tıkr şıkr sesler çıkaran, beyaz çakıl taşlarıyla kaplıydı. Bahçe kapısında asılı çingirak, eve giren ve çıkanların habercisiydi. Arka bahçe oldukça büyüktü. Koca gövdeli, fil bacaklı palmyelerin sıra sıra dizili durduğu yolun sonunda bir yel değirmeni, yanında da camekânlı bir ambar bulunurdu. Çiftlikten gelen buğday bu değirmende öğütülürdü. Ahçısı, bahçıvanı, arabacısı, evlatlığı dahil, her gün en az yirmi kişiye yemek çıkardı Mediha Hanım’ın evinde...

Karşıyaka’nın sakinleri hoş insanlardı, her milletten her dinden insan yaşardı burada. İtalyan, Fransız, Rum, Yahudi,

Hollandalı ve Türkler uyum içindeydiler. 1940'lı yılların Türkiye'sinde saygı, sevgi, dostluk, yani kısacası insanlık, bol miktarda mevcuttu! Çok kültürlü bir toplumda yaşamının insanlara ne büyük bir iç zenginlik verdiğini, ilerde anlayacaktım!

En çok gece hayatını severdim. Gençlerin Aczmendi ayininde olduğu gibi vecde gelip dans ettikleri diskotekler daha icat edilmemiş, insanların her yerde ve her zaman göbek atma âdetleri de daha başlamamıştı!.. En popüler eğlence, akşam yemeğinden sonra deniz kıyısında piyasaya çıkmaktı. Karşıyakalılar ellerinde çekirdek külahı veya dondurma, geç vakitlere kadar sahil boyunca volta atar, komşular yolda karşılaştıklarında sohbet ederler, gençlerse tatlı heyecanlar içinde, kaçamak flörtler peşinde koşarlardı.

Dayılarımdan Osman* ve Münci**, böyle kaçamaklarda beni "yem" olarak kullanırlardı. İşveli ve cilveli İtalyan, Fransız kızları bana yaklaşıp kendi dillerinde "Que bello bambino!" veya "Ah! qu'il est mignon!" (Ne tatlı şey ayol!) dediklerinde, çapkın dayılarım mükemmel bir zamanlamayla devreye girerlerdi! Benim de bu durumdan fazla şikâyetçi olduğum söylenemezdi...

Karşıyaka'dan ileriye baktığınızda, Kadifekale'ye yaslanmış İzmir'i görürsünüz. O yılların bu güzel Ege kenti, kişiliği olan, hoş ve şirin bir yerdi. Hele bembeyaz cumbalı evlerin sıralandığı Kordonboyu. Annemin ikiz kardeşi Mefharet teyzem ve Mustafa eniştemin Göztepe'de bir yalıları vardı. Burası da, en sevdiğim yerlerden birisiydi; "banyo"dan denize girer, koca koca çıpralar tutardık! Yemiştirler, İzmir'in ticaretle uğraşan saygın ailelerindendi. Oğullarından Müzdat, benden üst sınıflarda olduğundan, Galatasaray'da veliliğimi yapmış sevdiğim bir ağabeyim, Mehmet'se benimle aynı yaşta olup, iyi anlaştığım oyun arkadaşımdı. Yemiştirlerin, İzmir'e yirmi kilometre uzaklıkta Kilizman mevkiinde bir çiftlikleri vardı. İşte burası benim için cennetten bir köşeydi.

Deniz kıyısından ayrılıp, insan boyu sazlıkların arasından geçen bir toprak yol, bizi çiftliğin içine götürürdü. Burası

* Osman Kapani, Menderes hükümetinin devlet bakanlarından.

** Münci Kapani, hukuk profesörü, 1961 kurucu meclis üyesi.

dev ağaçların gölgeleriyle örttüğü, fıskiyesinden şırl şırl suların aktığı koca havuzun bulunduğu, büyük, serin bir avluydu. İzmir'in kızgın sıcağından çıkıp buraya geldiğimizde, iklim değiştirmiş olurduk. Çiftlikte daha çok meyva ve sebze yetiştirilirdi. Kayısı ve şeftali ağaçları avluyu çevreler, dağ yönünde tütün üretilirdi. Akşama doğru güneş batımında, önde eşek, çingiraklı bir deve kervanı avluya girer, havuzun kenarından geçerek, yolun sonunda iri çam ağaçlarının bulunduğu ahırlara doğru uzaklaşırdı. Kendimi Binbir Gece Masalları'nda hissedirdim...

Çiftliğin sorumlusu, büyük amca İsmail Bey'di. Yetmişini aşkın bu sevecen, yaşlı delikanlı, beyaz bıyıkları, fildişi rengi keten takım elbisesiyle, Kraliçe Viktorya zamanında, Hindistan'da bulunmuş İngiliz albaylarını andırırdı. Akşamları herkes yattıktan sonra, köpekler salınırdı. Köpeklerin havlamaları bana huzur verir, onları dinlerken uyur kalırdım. Bir sabah kahvaltıdan sonra, elinde bir çuval tutan genç bir çobanın, bize doğru geldiğini görmüştük. "Hayırlı sabahlar bey!" dedikten sonra büyük amcaya çuvalın içinde bir şeyler gösterdiğini fark ettik. İsmail amca gülerek bizi yanına çağırdığında, hayretle iki küçük kaplan yavrusunun oynadığını görmüştük. Çoban koyunları otlatırken dağda bir mağarada bulmuştu bunları. O gece yavrularının kokusunu alır da, ana kaplan çiftliğe iner diye, köpeklerin yanı sıra bir de silahlı nöbetçi konmuştu avluya. Gece rüyamda, arkamdan durmadan koşan kaplanlar görmüştüm... Sabah olunca büyük amca çobana, yavruların daha çok küçük olduğunu, analarına ihtiyaç duyduğunu, onları bulduğu mağaraya götürüp bırakmasını söylemişti. Adam bırakmaya çoktan razıydı ama, ana kaplanla karşılaşmaktan korkuyordu. Yanına iki silahlı adam verildi ve çoban ancak böyle dağın yolunu tutabildi!

İÖ 6. yüzyılda, önemli bir kent olan "Clazomenae" kurulmuş çiftliğin bulunduğu Kilizman ve civarında. Çocukluğumun en mutlu anlarını geçirdiğim Karşıyaka ve Kilizman bir masal diyarının unutulmaz isimleriydi. Gezgin yaşamım süresince "yedi düvel'i dolaşmış olsam da, güzel İzmir'in yeri ayrıdır!

Mektebi Sultani

Yaz bitmiş, okullar açılmak üzereydi. Artık Beyoğlu'ndaki gerçek Galatasaray'a başlayacaktım: Türkiye'de birçok insanın imrendiği ve biraz da kıskandığı Mektebi Sultani... Elimde bir bavul, postanenin önünde tramvaydan inerek, emin adımlarla okuldan içeri giriyorum. Üç yıllık yatılı yaşam bana çok şey öğretmiş, sorumluluk ve kendine güven bunların başında geliyordu. Yaşıma göre olgunlaşmıştım. Aslında Ortaköy'den gelen arkadaşlarım ve ben okulun en küçükleriydik. Ortaokul üç, lise de dört yıldız. 12., yani son sınıfa gidenler sakallı bıyıklı, koca koca adamlardı, belki de bize öyle geliyordu.

Okul, sonu görünmeyen, loş, labirent gibi koridorlardan oluşuyordu. Sınıfı, yemekhane ve yatakhane yerini öğrenmek birkaç gün sürmüştü. İstiklal caddesine yani Beyoğlu'na bakan ön bahçeye, ders arasında teneffüse çıkılırdı. Arka bahçe, çiçeklerle süslü, evlerdeki misafir odası benzeri, pek çıkılmayan bir bahçeydi! Galatasaray Kulübü'ne birçok oyuncu yetiştirmiş futbol sahasının bulunduğu Grand Cour, okulla aynı ismi taşıyan hamamın olduğu yan taraftaydı. Bizim gibi ufaklar buraya giremezdi. Futbol dünyasının dışında yaşayan "keş" takımı da, duvar dibindeki tuvaletlerde kaçak sigara tütürürdü!

Okul müdürümüz Behçet Bey, Japon "Sumo" güreşçilerini andıran bir vücut yapısına sahipti! Teneffüs zamanı sallana sallana yanımdan geçip Beyoğlu'na çıktığında, yer sarsılıyormuş gibi gelirdi bize. Ödümüz kopardı Behçet Bey'den. O öğrenci-

lerle konuşmazdı; hoşlanmadığı bir şey gördüğünde bir bakış atması, çocuğun altına kaçırmasına neden olabilirdi... Sait Bey'den de korkardık, söylediğimiz yalan ve palavraları yutmayan, her şeyi bilen, gören, ensesinde bile gözü olan bir idareciydi! Sabah altı buçukta kulaklarımızı yırtarcasına çalan zilden sonra, yerden mantar gibi biterek, beş dakika daha uyumaya niyetlenenlerin karyolasına önce anahtarıyla vurur, sonra insanı uykuya dalmaya iten monoton sesiyle "Alamanlar top, Amerikalılar tank yapıyor, sen hâlâ uyuyorsun!" derdi. Sanki zamanında kalksam, bir tank da ben yapacaktım gibi! Hoca, içinde bulunduğumuz II. Dünya Savaşı'nı yakından izlerdi...

Geçen birkaç yıl içinde büyüyor, geliyoruz. On beş, on altı yaşlarında, kalınlaşan sesimiz, çıkmaya başlayan sakallımızla, delikanlılığın eşliğindeyiz! Dünyaya artık çocuk değil, erkek gözüyle bakmaya başlıyoruz. Sokakta yanımdan geçen kızlara dönüp bakmak, hattâ bazan işi ileri götürüp çaktırmadan onlara dokunmak hoşumuza gidiyor! Galatasaray Lisesi'nin coğrafi konumu, oldukça ilginçtir. İstanbul'un eğlence merkezi olan Beyoğlu'nun göbeğine kurulmuş bu okul, 19'uncu yüzyılın ortalarında Mektebi Sultani olarak açıldığında, etrafta bağlar, bahçeler, mezarlıklar varmış. Şimdi, bunların yerini bar, gazino, pavyon, meyhane, kerhane almış... Bu sonuncusu, Tarlabası'na inerken iki sokak altımızda bulunurdu. Biz yaştaki çiçeği burnunda delikanlıların körpe beyinlerini çelip karıştırmak için, Beyoğlu'ndan iyi bir yer aransa bulunamazdı! Hafta sonları, İngiliz başkonsolosluğundan aşağı inerken, Balıkpazarı'na yakın Yorgo'nun koltuk meyhanesine uğramaya başlamış, şarap içiyoruz artık! Meyhane ufak, salaş, dökülüyor ama sıcak ve cana yakın, hele ucuz ve afyonlu iki bardak şaraptan sonra... Müşteriler, gariban takımı ve biz meteliksiz öğrencilerden oluşuyor. Meyhanenin bir özelliği var, arada sırada Cahit Irgat uğruyor buraya. Cahit abi, büyük tiyatro oyuncusu ve şair! Üzerinde yakası kalkık, kirli bir pardesü, başında aşınmış Borsalino fötrü, elleri cebinde, yağmurlu bir kış akşamı meyhane kapısından içeri girdiğinde, etkilenmemek olanaksız! Yaşamım boyunca tiyatro ve sinemada gördüğüm en çarpıcı "antre" olarak anımsarım

bu “planı!” Cahit abinin barın tezgâhına dayanarak bir şeyler anlatmasını, bazan da o tok sesiyle şiir okumasını, hiçbirimiz kaçırmak istemezdik.

Akşam okula döndüğümüzde, kontrol edileceğimizi bilirdik. Şarap kokusunu bastırsın diye, kuru karanfil çiğnerdik. İdarecilerden, coğrafya hocamız Fehrutzat Bey cin gibi bir adamdı! Ağzı karanfil kokanları hemen kenara ayırır, bana sıra gelince iyice yaklaşır, kokuyu alabilmek için özel bir taktikle “Adın ne senin Güneş?” diye sorardı, “Dediğinizin aynısı, hocam!” yanıtını aldığı anda, hafifçe kulağım çekilerek karanfilciler tarafına alınırdım! Şarap içtiğimizi bilir ama ispat edemezdi. Müdür muavinimiz İzzet Hamit Bey, ailesiyle arka bahçede bir evde otururdu. İzzet Hamit Bey’in güzel bir kızı vardı. Kızın Beyoğlu’na çıkabilmesi için, tüm okulu aşması gerekirdi. Teneffüs sırasında onun ön bahçeyi ikiye ayıran ağaçlı yoldan geçmesi, hangi gün olursa olsun olay sayılırdı! Kızcağız herhalde on sekiz, on dokuz yaşlarındaydı, bizlerse on altı civarı... Kız ağır adımlarla süzüle süzüle, salına salına öyle ritmik bir şekilde yürürdü ki, dolgun kalçaları, ahenkli küçük dalgalar gibi çalkalanırdı. Koca bahçede bağıra çağıra oynayan tüm öğrenciler, kızı görünce hipnoza uğramış gibi anında durur, bahçede yalnız, kızın topuk sesleri yankılar yapardı! Müdür muavininin kızını, okulda rüyasında görmeyen yoktu! Loş koridor köşelerinde herkes kızı nasıl gördüğünü kendi “orijinal versiyon”una dayanarak anlatırdı. Bir olayın, yüzlerce değişik türde yaşanabileceğini hiç düşünmemiştim! Azı platonik, çoğu erotik rüyalarlardı bunlar...

Benim için hafta sonunun en büyük eğlencesi, sinemaydı. Çoğu kez, öğleden sonraları iki, hattâ bazan üç film gördüğüm, doğal olarak sonunda bu filmlerin konularını birbirine karıştırdığım olurdu! Oyuncular içinde özel yeri olanlar vardı. Erkeklerden Errol Flynn, Tyrone Power, Humphrey Bogart, Clark Gable’a hayranlık duyardım. Kadınlardan, Rita Hayworth bir başkaydı benim için. *Gilda*’da, siyah saten gece elbisesinin, uzun eldivenlerini sıyrıp atarken “Put the blame on me, boy!”u söylemesini hiç unutamam. Rita’yı Ava Gardner ve Ingrid Bergman, yakından izlerdi. Bir de, yeni gelmeye başla-

yan renkli ve müzikli filmler vardı. Esther Williams’ın yüzme havuzunda su balesi yapması, Xavier Cugat orkestrası eşliğinde, Carmen Miranda’nın başında meyva sepeti şapkasıyla konga dansı etmesi, beni alır, hiç bilmediğim yeni dünyalara götürürdü! Film sona erip ışıklar yandıktan sonra, yan kapılardan çıkıp kendimi Beyoğlu’nun arka sokaklarında bulduğumda, filmin etkisinden kurtulamayıp bir süre uykuda gezer gibi dolaşırdım! Modayı da doğal olarak filmlerden izlerdik. Terzinin yeni dikeceği takım elbisenin yakası veya pantolonunun nasıl olacağını anlatmak için “Tyrone Power’ın son filminde giydiği elbise gibi abi!” diye tarif ederdik. İşinden başını kaldıramayan terzinin, sinemaya gidecek vakti olmadığından, alır kendisini Saray Sineması’na götürür, camekânda asılı film fotoğraflarını göstererek “İşte tam böyle!” derdik...

Oyuncuların bazı özellikleri, lügatımıza kadar girmişti o zamanlar. Örneğin, Clark Gable’ın karşısındaki kadın oyuncuya, bıyığını hafif titretip, kaşını biraz kaldırarak tatlı sert bakmasına “Clark çekmek” derdik. Ayna karşısında saatlerce bunun provasını yapardık. Kızlar üzerinde bunun provasını yapmaya kalktığımızda komik durumlara düştüğümüzden, bunun telif hakkını sahibine bırakmıştık! Bogart gibi sigara içmek de modaydı o sıralar, aynı *Kazablanka*’da yaptığı gibi, bitmekte olan sigarayı, baş ve işaret parmağı arasında tutarak efkârlı bir bakışla son bir nefes çekmeyi, Bogart kadar iyi yaptığımıza inanırdık!

Hocalarımız içinde, ilginç olanları vardı. Fransızlardan Mösyö Mantran ve Mamboury Fransızca ve Fransız edebiyatına, Mösyö Laroumet ve Pierre Dubois felsefeye gelirdi. Sonuncusu bir Katolik papazıydı. Keçi sakallı, kibar ve efendi bir adamdı. Felsefe dersini, vaaz verir gibi anlatırdı. Türkçe ve edebiyat hocamız, o devrin popüler romancısı Esat Mahmut Karakurt’tu. Onun dersleri, en eğlenceli geçen derslerdi. Esat Mahmut Hoca, boylu boslu, esmer, yağız bir adamdı. *Çölde Bir İstanbul Kızı* türü hafif erotik romanları, yok satardı. Devrin büyük gazetelerinden *Yeni Sabah*’a da yazardı hocamız. Bir yaz tatilinde, gazete kendisini sinemanın başkenti Hollywood’a yollamıştı. Esat Mahmut Hoca’yı aramızda kıskanmayan yoktu. Bizim

Beyoğlu sinemalarında görüp hayran olduğumuz artistlerle, hocaların sarmaş dolaş resimleri çıkıyordu gazetede... Bir gün onun Rita Hayworth'la yan yana resmini görünce fena bozulmuş, en çok bana bunu layık gören hocaya mı, yoksa beni aldatan Rita'ya mı kızmam gerektiğine karar verememiştim..

Esat Mahmut Karakurt, Amerika dönüşü okulda coşkuyla karşılanmıştı. İlk dersinde Divan edebiyatı unutulmuş, Hollywood konuşuluyordu. Espriler arka arkaya patlıyor, sınıf kahkahadan geçilmiyordu. Esther Williams uzun boylu, hoca da öyle ya, "Hocam, boyu boyunuza denk geldi mi?" lafı atıldığında "Aynen!" diyor hoca, alkışlar... Arkadan fırlamanın biri cesaret almış "Başka denk gelen bir şey de oldu mu?" dediğinde, hocadan okkalı bir "Hass.....tir ulan!" yiyordu!

Bizim sınıftan şaşılacak kadar çok sanatçı çıkmıştır. Bakın kimler vardı: Genç yaşta yitirdiğimiz AST'ın kurucusu Asaf Çiyiltepe, işe coğrafya hocamız Selahattin Bey'in taklidini yaparak başlayan komedi oyuncusu Erol Günaydın, aynı dalda Ergun Köknar, tiyatrodaki dekorun ustası, sinemada yönetmen Duygu Sağıroğlu, edebiyat dalında Prof. Tahsin Yücel, Atilla Tokatlı, Galip Üstün, Teoman Aktürel. Basında ise bir zamanlar *Yankı* dergisini çıkaran Mehmet Ali Kışlalı, *Milliyet*'ten Dinçer Güner. Aynı sınıftan, bu kadar yetenekli sanatçı, yazar çizer ustası çıkarabilmek kolay olmasa gerek.

Bizim yılların Galatasaray'ında içinde öğrenme isteği, ilerleme hevesi taşıyanların sınırsız olanakları vardı. Nedense biz, böyle akıllı uslu, çalışkan çocukları biraz enayi ve saf bulur, onlarla alay edip şakalaşmayı pek severdik. Ama önemli sınavlarda, gülme sırası onlara gelirdi. Ben ve benim gibi sayıları kabarıkça haylazın, derslere zaman ayıracak kadar bol vaktimiz olmazdı! Yaşama meraklı gözlerle bakan, genç insanlar olarak yapacak başka işlerimiz vardı. Örneğin, dans etmeyi öğrenmek! Kimisi müzik ve ritme kendini kaptırmak, diğerleri de kız tavlama için ilgilenirlerdi bu konuyla. Benim için ikisi de geçerliydi! Dansa karşı özel bir yeteneğim olduğu söylenirdi. Amerikan filmlerinin iki yararı olmuştu benim için: İngilizceyi biraz sökmek ve dansla ilgili temel bilgiye sahip olmak. Fred Astaire, Ginger Rogers ve Gene Kelly'nin figürlerini defa-

larca izlemiştim beyazperdede. Cumartesi akşamları, okul yalnız biz yatılılara kaldığında, soluk ışıklı koridorların merdiven altlarında, danslı suareler düzenlerdik!

Eski bir gramofon, cazırtılı birkaç taş plak işimizi görürdü. Bu danslı gecelerin değişmez bir sorunu vardı. Kimse "dam" olarak dansa kalkmak istemezdi! "Maço" gençlik oyun da olsa, kız olmayı kendine yediremez, yazı tura atılır, kız tarafı isteksiz, oğlanlar mutlu, dans başlardı. Gencecik insanlar olarak daha yaşanmamış hayallere, tatlı rüyalara dalıp tangoya ayak uydururduk. Müziğin bitmesiyle, kollarımızdaki o narin ahu gözlü kız, birden nefesi sarmısak kokan arkadaşlarımızdan birine dönüşürdü!

II. Dünya Savaşı sona ereceği bir yıl geçmiş; günün birinde Amerikan savaş gemisi Missouri'nin yakında İstanbul'a geleceği haberi yayılıyor. "Düğün değil, bayram değil, bu da nereden çıktı!" diyoruz. O zamanlar anlayamadığımızı ilerde öğrenecektik. Amerika ince bir buluşla, bir daha çıkmamak üzere Türkiye'ye giriyordu! Pasifik Okyanusu'nda Japonya'nın teslim olma töreni bu gemide imzalanmıştı; I. Dünya Savaşı'nda, Yavuz bizim için ne ise Missouri Amerika için eşdeğerdeydi. Amerika Birleşik Devletleri, anlamlı bir jestle, Vaşington büyükelçimizin naaşını Türkiye'ye gönderiyordu. Münir Ertegün savaşın son yılında vefat etmiş ve devlet büyüklerinin mezarlığı Arlington'a kaldırılmıştı. Savaş sırasında yollanamayan cenaze, ancak şimdi, görkemli bir şekilde İstanbul'a geliyordu...

Bunu izleyen yıllarda, Marshall yardımının başlamasıyla, Türkiye'nin dış politikası çoğu kez uzaktan kumandayla, Vaşington'dan düğmeye basılarak yönetilir olmuştu! İstanbul, Missouri'yi karşılama hazırlıklarına girişmişti; böyle çalışmayı seçim öncesi bile görmemiştik. Yollar tamir ediliyor, evler boyanıyor, o arada bizim ünlü Abanoz sokağı da bundan payını alarak, yepyeni oluyor ve iş artık müşterileri beklemeye kalıyordu.

Sonunda o gün gelip çatmıştı; okulun arka bahçesinde toplanmış, Sarayburnu açıklarında tüm haşmetiyle ilerleyen savaş gemisini hayranlıkla izliyorduk. Hafta sonu Beyoğlu'na çıktığımızda, ilk kez "Amerikalı" denen varlıkları sinemada değil, iki

adım ötemizde görüyorduk. Bizim için sanki başka bir gezegenden gelmiş gibiydiler. İçlerinde en sevimli olanları, siyah-lardı. İstanbul'da kaldıkları süre içinde, adamları kazıklamak için akıl almaz yollar bulunmuştu. Asık suratlı ticaret erbabı şirin, "kaknem" kadınlar da güzel görünmek için, yoğun gayret sarf etmişlerdi. Amerikalılar bir hafta sonra meteliksiz ama mutlu ve kendilerine armağan edilen bazı hastalıkları da yan-larında taşıyarak, İstanbul'dan ayrıldılar!..

Uzun yıllar sonra, Missouri'nin naaşını getirdiği Münir Bey'in oğlu, Atlantik plak şirketinin kurucusu Ahmet Erte-gün'le bir belgesel yapacağımı, o günlerde bilemezdim...

Artık lise bire gidiyorum. Desler güç, yaşam güzel ve Beyoğlu ise bir âlem! Sinema, bar, meyhane, lokanta, kahve-hane ve pastaneler renkli yaşamımızın zorunlu durakları. Lebon, Markiz, Baylan, Nisuz, Degüstasyon, Rejans, Tokatlı-yan ve Taksim Belediye Gazinosu, belleğimize programlanmış, ömür boyu unutamayacağımız isimlerden sadece birkaçı... Bu yerlerin özel bir havası, değişik bir kişiliği olmasında, bura-ların "müdavim"leri olan devrin sanatçılarının doğal olarak rolü vardı. Sabri Berkel'siz bir Lebon, Orhon Arıburnu, Oktay Akbal'siz bir Baylan ve Sait Faik'siz bir Nisuz'u kimseler düşü-nemezdi!

Beyoğlu koca bir tiyatro, bizler de burada sahnelenen oyunların hem izleyicileri, hem de oyuncu ve figüranlarıydık. Gençlik yıllarımızın İstanbul'unda o zamanlar görgülü, saygı-lı, kültürlü ve hoşgörülü insanlar yaşardı! Bunların erkeklerine "beyefendi", kadınlarına da "İstanbul hanımefendisi" denirdi. Daha şehrin havası, suyu, trafiği ve insanları bozulmamıştı. Yahudi, Ermeni, Rumlar değişik örf, âdet ve kültürleriyle yaşı-mımıza renk ve zenginlik katarlardı. Bizim kuşağın zamanla-ması denk gelmiş ve ne mutlu bize ki o hoş günleri yaşayabil-mişiz!..

1950 yılının Mayıs ayında, Türkiye'yi coşku ve heyecana boğan siyasi bir deprem olmuş, İsmet Paşa'nın CHP'si seçimler-de yenilerek, iktidarı Demokrat Parti'ye bırakmıştı. Bu, ülkede çokpartili sistemin, yani demokrasinin başlangıcıydı. Bu sis-temle fazla akrabalığı olmayan halkımız, yeni ve dinamik bir

kadroya ülkenin kaderini teslim etmişti. Demokrasiyi sınırsız bir özgürlük olarak algılayan milletimiz, çağdaş uygarlık düze-yini yakalamış gibi görünüyordu. Bu coşkulu politik havadan etkilenmemek olanaksızdı. Ben de, körpe kafamla, demokra-sinin değerlendirmesini yapmıştım. Mademki özgürlük vardı, benim de bundan yararlanmam gerekirdi. Yani sözün kısası, ben de Fransa'ya gider, birkaç yıl orada kalır, liseyi orada tamamlar, lisanımı ilerletirdim.

Demokrasinin bana bu hakkı verdiğine, gönülden inanı-yordum! Dayım Osman Kapani Demokrat Parti'nin kurucu-larından olup, kabinede devlet bakanlığı görevini üstlenmişti. Kendisine Fransa projemden söz açtığımda, ilgilenmiş ve yar-dım edeceği sözünü vermişti. Dayım hem Galatasaray'da, hem de Fransa'da okumuştı. Babam da tıp stajını Paris'te yapmış-tı; onu da ikna etmek zor olmamıştı. Ama, annemi kandırmak kolay olmamıştı. Yaşımın daha küçük olduğuna, Avrupa'da tek başına yaşamaman ne kadar güç olduğuna beni inandırmak istiyordu. Aslında, uzun süre benden ayrı kalmak ona zor geli-yordu. Benim için de öyleydi ama, ben yıllardır Galatasaray'da, yalnız yaşamamanın ustası olmuştum!..

Demir Aldım Fransa'ya

1952 yılının bir sonbahar günü, kendimi Marsilya'ya hareket etmekte olan "Ankara" gemisinde buluyorum. "Ankara" o devrin en lüks gemisi, varlıklı insanların ve "misafir müşteri" devlet erkânının Avrupa'ya yolculuklarında seçtiği, bir numaralı ulaşım aracı. Başında da sert mi sert Şefik Kaptan var! Güvertede, ufukta kaybolan İstanbul'un silüetine dalmış bakarken, içime bir hüznün ve karamsarlığın çöktüğünü anımsıyorum, içimden "Oğlum, rahat bir tarafına mı battı, nereden çıkardın bu Fransa macerasını!" diyorum. 19 yaşında tüm sevdiklerimi, güzelim İstanbul'u arkada bırakıp, bilinmeyene doğru yola çıkmak pek kolay değildi. Bu anlık bunalıma, girmemle çıkmam bir oluyor! Ege'nin temiz havasını ciğerlerime çekip, kendimi gemideki günlük yaşamın akıntısına bırakıyor ve yeni dostlar edinmekte gecikmiyorum.

Bir elimde valiz, diğerinde çanta Marsilya limanına ayak bastığımda tarifsiz bir heyecan içindeyim. Genç yaşımın meraklılığı ile, hiç kaçırmadan her şeyi görmek, öğrenmek istiyorum; içim yaşam sevinciyle dolup taşıyor. Gemide tanıdığım, Amerika'ya gitmekte olan üç Türk arkadaşıla Marsilya'yı gezdikten sonra, akşam treniyle Paris'e doğru yola çıkıyoruz. Fransa'nın başkentine vardığımızda Quartier Latin'de ucuz bir otele yerleşiyoruz.

Paris beni anında sarhoş ediyor! Geniş bulvarlar, cadde-ler, sokaklara taşan kafeler, neşeli insanlar ve cıvıl cıvıl kızlar! Toplumumuzun, asık suratlı olmaya zorladığı bizim kızlardan

sonra, Fransızlar bana pek hoş geliyor, her geçene dönüp bakmaktan boynum tutuluyor. Birkaç gün Paris'i tanımakla geçiyor. Champs-Élysées ile Opéra tarafı, bana fazla şık ve turistik geliyor. Daha çok Seine'in sol yakasını seviyorum. Saint-Germaindes-Prés ve Montparnasse'ı da içine alan bu yöre, benim gönlümü kaptırdığım, Paris'in gerçek yüzü oluyor.

Akşamları yorgunluk atmak için caz kulüplerine gidiyorum. İflah olmaz bir caz tutkunuyum. Savaş sonrası Paris'inde, siyah Amerikalı caz sanatçıları kendi ülkelerinden daha popülerler; Saint-Germain'in bol sigara dumanlı yeraltı lokallerinde, o zamana kadar yalnız plaklardan dinlediğim Louis Armstrong, Charlie Parker, Sidney Bechet'yi, karşımda kan ter içinde çalarken, mest olmuş dinliyorum. İçimden "Sadece bunun için bile Fransa'ya gelmeye değerdi" diyorum.

Ama, aslında ben buraya okumaya gelmiştim. Biraz gecikmeli de olsa, sonunda hatırlamıştım bunu! Ertesi gün, o zaman ki adıyla "talebe müfettişi" Ali Teoman Bey'i görmeye gidiyorum. Gereken yerden tavsiye mektubu benden önce ulaştığından, kendisi geleceğimden haberdar. Ayrıca Ali Teoman Bey'in milli atlet olan kızını, Ankara'dan tanıyorum. Yüz metre koşan, Londra Olimpiyatları'na katılmış, değerli bir sporcu. Hiç unutmam, bir gün Ankara'da 19 Mayıs Stadı'nda yüz metre koşarken, kızcağızın şortu düşmüş, o sporcu refleksiyle çabuk toparlanmış ama, seyirci de kahkahayı basmıştı!

Ali Bey beni sıcak karşılıyor, Fransa'nın neresinde okumam gerektiği hakkında bilgiler veriyor. İnsanı kolay baştan çıkar-tan, aklını çalan "fettan" Paris, söz konusu bile değil! Sonunda, Ali Bey kendince "parlak" bir fikir olan Strasbourg'u öneriyor ve benim yaşında bir genç için en uygun yerin orası olacağını söylüyor. En yetkili ağızdan duyduğum bu öneriyi sevinerek kabul ediyorum. Tam ayrılırken kapıdan içeriye yakışıklı bir genç giriyor. Selam sabahtan sonra Ali Bey tanıştırıyor: "Aydemir Balkan, o da Galatasaraylıdır" diyor. Adını duymuştum, *Cumhuriyet* gazetesine yazıyor o sıralar. Ayrılırken, ilerde Aydemir'le yakın dost olacağımdan doğal olarak habersizim!

Strasbourg'a yağmurlu bir akşam üzeri varıyor ve daha ilk bakışta hayal kırıklığına uğruyorum. Paris'ten sonra bu şehir

banaya karanlık ve sıkıcı geliyor. Asık suratlı binalar, insanın üstüne üstüne gelen kilise azmanı katedraller beni ürkütüyor. Çarşıya, pazara çıktığımda kulaklarıma inanamıyorum, herkes Almanca konuşuyor! Israr ettiğinizde Fransızca'yı da kullanıyorlar, ama isteksiz olarak... O anda, Ali Teoman Bey hakkında pek de iyi şeyler düşündüğüm söylenemez! Bugün gitsem belki Strasbourg'dan hoşlanabilirim, ama o zamanlar bu kasvetli yer, kafamdaki yaşamımın şehri değildi.

Dört gün sonra Paris'e dönmüş, Ali Teoman Bey'in karşısında'yım. "Efendim, ben Fransa'ya okumaya geldiğimi sanıyordum, siz beni Almanya'ya yolladınız!" diyorum "Evladım ben senin iyiliğini düşünerek..." diye söze başlayıp, zincirleme öğütlerle süren bir nutuk çeken Ali Bey, pek de haksız sayılmaz, benim gibi bir haylazın, Strasbourg gibi sıkıntılı bir yerde daha iyi okuyacağına inanıyor. "Efendim eksik olmayın, iyiliğimi düşünerek beni Strasbourg'a yolladınız, bu kez biraz kötülüğümü düşünerek, başka bir yere gönderseniz beni!" dediğimde Ali bey gülüyor, "Pekâlâ, pekâlâ, seni bu sefer Chinon'a yollayayım" önerisinde bulunuyor.

Haritalar açılıp inceleniyor, Chinon Paris'in 250 km. güneybatısında, Loire vadisi denen, Fransa krallarının yazlık şatolarının bulunduğu, ormanlarla kaplı bir yöre. Ayrıca burası, Fransızcanın en güzel konuşulduğu yer olarak biliniyor. Ali Teoman Bey "Üçüncü kez karşıma çıkarsan, en güzel Türkçenin konuşulduğu İstanbul'da bulursun kendini!" diyerek iyi şanslar diliyor...

Paris'teki son gecemde Saint-Germain'in en ünlü gece kulübüne gidiyorum: "La Rose Rouge" (Kırmızı Gül)... Yeni parlayan bir Fransız şarkıcı söylüyor, adı Juliette Greco! Tıkabasa dolu loş lokalde, siyahlar giymiş alımlı bir kadın bağırmasından çağırmasından, bazan konuşur gibi, ama insanın içine işleyen bir sesle şarkı söylüyor. Sözlerin içeriği de bir başka, insanların iç dünyalarını anlatan, anlamlı, düşündürücü laflar bunlar. Sonradan, Greco'nun, yazar ve düşünür Sartre'ın varoluşçu felsefesinin sahnelerdeki sözcüsü sayıldığını öğreniyorum.

Ertesi sabah, beni nelerin beklediğinden habersiz, Chinon'a hareket ediyorum...

Loire Vadisinde Bir Kasaba

Tren Chinon'a doğru yol alırken ormanlar, nehirler, yeşil vadiler aşıyoruz. Pencere önünden sık sık görkemli şatolar geçiyor. 16. yüzyıl şatoları bunlar! Chambord, Chenonceau, Amboise o devirde buraya avlanmaya gelen kralların gözde mekânları... Loire vadisinin merkezi Tours'da tren değiştirmem gerekiyor. Chinon'a varmama artık az bir zaman var.

Bizdeki Anadolu kasabalarını andıran küçük bir istasyonda trenden indiğimde "Gene kasvetli bir yere geldiysem, yandım!" diyorum, üstelik bu kez başka bir seçeneğim de yok! Ama az zaman sonra, dünya güzeli bir yerde bulunduğumu görüyorum. Chinon, 15. yüzyıldan kalma, beş bin nüfuslu şirin bir kasaba, ortasından Vienne nehri geçiyor. Evlerin yaslanmış olduğu tepelerin en üstünde, tarihi Chinon şatosu gurur dolu bakışlarla, kasabayı yukarıdan süzüyor. Bu ortaçağ şatosu kimlere konukluk etmemiş ki, Aslan Yürekli Richard'dan Cesar Borgia'ya kadar birçok ünlü buradan geçmiş. Ama burada gerçekleşmiş en önemli tarihi olay, Fransızların milli kahramanını Jeanne d'Arc'ın, 1429'da Chinon şatosunda, kral VII. Charles tarafından kabulü olmuş. İngilizlerin işgali altında olan ülkesini kurtarmak için, kralın izin ve yardımını alan genç kadın, ordunun başına geçip zaferler kazanmış, ama sonunda İngilizler tarafından yakılarak öldürülmüş. Jeanne d'Arc ölüme, herkesi şaşırtan bir cesaretle gitmiş, genç kadının narin vücudu yanıp kül olduktan sonra, İngilizler birbirlerine "Biz galiba bir aziziyi yaktık!" diye yorum yapmışlar.

Her köşesinde tarihin parmak izlerini taşıyan bu şirin kasabayı pek sevmiştim. Chinon'un insanları, sevecen ve konukseverdiler. Kısa sürede, başta belediye başkanı Mösyö Corèche ve okul müdürü Mösyö Zemb olmak üzere, birçok kasabalıyla tanışıyor ve Kolej Rabelais'nin son sınıfına kayıt oluyorum. Ünlü Fransız yazar ve düşünürü Rabelais, Chinon'luydu ve okul bu Epikürcü felsefenin öncüsünün adını taşıyordu. Eğitim, bizim Galatasaray'inkine benziyor, sadece edebiyat, tarih ve coğrafyada doğal olarak Fransızca okunuyordu. Çok geçmeden, Galatasaray Fransızcamın yetersiz olduğunu fark ediyor ve kolları sıvayıp sıkı çalışmaya başlıyorum.

Kasabada benden başka Türk yok; benimle aynı yaşlarda birçok arkadaş ediniyorum. Bunlar içinde kızlar da var. Ben biraz şaşkın ve memnun, Fransız kızlarının bizimkilerden ne kadar farklı olduklarını izliyorum. Durum avantajlı görünüyor... Onların kendilerine güvenen rahat ve dostça halleri, arkadaşlık ilişkilerini kolaylaştırıyor. Bir iki ay içinde Chinon'a iyice ısınmış, yabancılik çekmiyorum. Artık sokakta yürürken, adım başında tanıdık yüzleri gördüğümde "Bonjur mösyö, bonjur madam!" diye selamlıyorum insanları... Kasabanın ortasında, sırtını mağaraya dayamış bir evde kalıyorum. Mağara dediğim, içinde yolları olan büyük bir şarap mahzeni! Zira Chinon, şaraplarıyla ünlü...

Kaldığım pansiyonun sahibi Mösyö Jousseau yaşlı, kırmızı yüzlü, tatlı sert bir adam. Tüm ilgi ve bilgisi içki üzerine, adam sanki şarap tanrısı Dionysos'un Fransa temsilcisi! Akşam yemeklerinde bana özel kavından şaraplar tattırıp, bu konuda ders veriyor. Bağdaki üzümünden başlayıp, yapılış işlemlerini, gelmiş geçmiş en iyi "cru"leri, yani en kaliteli şarap yıllarını ve bu içkiyi yudumlama adabını en ince ayrıntılarıyla anlatıyor. Ders bitip, yemek de sona erdiğinde şişelerin dibi görünüyor.

Fransa'nın şarapla olan ilişkisi o kadar içten ki, susadığı zaman sadece şarap içiyor! "Siz hiç su içmez misiniz?" diye sorduğumda "Suyu kurbağalar içer!" yanıtını alıyorum. Okulun bahçesinde top oynuyoruz, arkadaşlar "Senin Chinon takımında oynaman gerek" deyip, bir gün beni alıp 3'üncü kümede oynayan Chinon Futbol Kulübü'ne götürüyorlar. Antrenör Mösyö François bir kez beni denediken sonra, antrenmanlara

gelmemi söylüyor. Kendimi, zamanın Avrupa'da top koşturan Türk futbolcularından Lefter, Şükrü Gülesin ve Can Bartu gibi görüyorum! İlk maça çıktığımda yüreğim "Zulu tamtamları" gibi çarpıyor! Takım benim gibi gençlerden oluşuyor, çoğu benden iyi oynuyor, hele bir Cezayirliyle siyah Afrikalı oyuncu var ki, takımın yıldızları. Ve maç başlıyor, ilerde sağ kanatta oynuyorum. Benim belirli iki özelliğim var: Hızlı koşmak ve beleş gol atmak! Rakip kaleye en yakın noktada, ofsayta düşmeden "Biri pas verse de atsam" diye bekliyorum. İlk devrenin sonlarına doğru, durum sıfır sıfır berabere iken, gelişen bir Chinon atağında, bizim siyah Afrikalının iki oyuncudan sıyrılıp "Al at!" der gibi pası bana verdiğini görüyorum. Böyle fırsat kaçarmı? Top ayağımda fırlıyorum, on sekiz çizgisinde üzerime gelmekte olan kaleciyi de kontrpiyede bırakıp, topu ağlara yolluyorum. Kasabanın mütevazı stadı, bana o sırada Rio'nun dev Maracana Stadyumu gibi geliyor, taraftarlar coşkuyla tezahürat yapıyor.

Devre arasında dinlenme barakasına girdiğimizde, sırtımı sıvazlayan arkadaşlar "Hadi gel susamışsındır!" diyerek ağzına kadar dolu bardakların bulunduğu bir masayı gösteriyorlar. Herkes alıp içiyor, ben de alıp kafama dikiyorum bardağı. Birden bunun su değil, beyaz şarap olduğunu fark ediyorum. Yanımdaki oyuncuya "Yahu bu şarap bel!" dediğimde çocuk "E ne olacaktı yani, şampanya mı istemiştin?" diye yanıt veriyor. O anda bir bardak Hamidiye suyu için neler vermezdim! Fena susamışım, öbür bardağı da yuvarlıyorum.

İkinci devre sahaya çıktığımda bacaklarım hafiften titriyor, genel bir dermansızlık var üstümde. Oyunu nasıl tamamladığımı bir ben bilirim, bir de yüce Tanrı! O gün bu gündür, her maça özel su şişemle geliyor, hem de kurbağaların içtiğini bile!..

Ben Fransızları ne kadar merak ediyorsam, onlar da benimle ilgililer. Arkadaşlarımın evlerine, yemeklere çağrılıyor. Ailem, babamın işi, Loire vadisinde bir kasabada yaşam tarzımızla ilgili sorular yöneltiyor, aslında Türkiye'yi merak ediyorlar. Verdiğim yanıtlarda, kendilerince egzotik ve folklorik bir yan bulamamaktan biraz hayal kırıklığına uğramış gibi görünüyorlar. Thibault ailesinin evi, sık sık uğradığım bir yer.

Bu ailenin benim yaşımda olan oğlu Claude, ağabeyi Jacques ve ablaları France'la aram iyi. Mösyö ve Madam Thibault sevimli insanlar, evleri yüksek duvarlarla çevrili, Fransızların "gentil-homme" dedikleri bir villa azmanı... Chinon civarında bağları var. Bu ailenin tüm fertleriyle mizah frekansımızın uyuşması, her buluşmamızın neşeli geçmesini sağlıyor.

Yalnız, anlaşılmadığımız bir tek konu var: "Hindiçin". 1950'li yılların başında Vietnam, Laos, Kamboçya'nın adı Fransızların "L'Indochine" dedikleri sömürgeleri!.. Fransa'nın bu yörede büyük ekonomik çıkarları var. Bizim Thibault'ların da toprakları var, binlerce kilometre uzaklarda. Ben Mösyö Thi-bault'ya "Fransa neresi, Hindiçin neresi, ne işiniz var oralarda!" dediğimde, ateşli tartışmaların sinyali verilmiş oluyor. Ben politik bilinçlenmeye ve sosyalist fikirleri yeni benimsemeye başlamış bir genç olarak, onları zaman zaman terlettiğimi anımsıyorum. Daha o dönemde Vietnam Savaşı başlamamış ama, halkta sömürülmekten bezdiğini gösteren işaretler var. Ve sonunda Fransızların hiç beklemediği bir şey oluyor, 1954'te Vietnam ordusu Dienbienphu'da Fransız ordusunu kuşatarak neredeyse yok ediyor! Fransa şok geçiriyor, o gururlu, o kendini beğenmiş Fransızlar, başları önlerine eğik, Vietnam'ı terk ediyorlar... Ne yazık ki tarihten ders almayan Amerikalılar, yirmi yıl sonra, aynı aşağılayıcı koşullar altında, arkalarında öldürdükleri bir milyon Vietnamlı ve elli bin genç Amerikalının cesedini bırakarak bu ülkeden ayrılıyordu!

Chinon'da günlerim okul ve futbolun dışında, kızlı erkekli evlerde toplanıp müzik dinlemek, dans etmekle geçiyor. Hafta sonları, kasabanın tek dans pisti olan barına gidiyorum. Buranın devamlı müşterileri, on kilometre uzaklıkta konuşlanan Amerikan birliğinin askerleri. Gece belirli bir saatten sonra, alkolün de etkisiyle Amerikalıların cıvıdığı sık sık görülüyor. Kasabalıların pek de iyi gözle bakmadığı bu lokale, kız arkadaşların sadece bazıları gelmeye cesaret edebiliyor. Amerikalıların dört kişilik bir de caz topluluğu var, bu da kulağımın pasını almaya yarıyor! Beyoğlu sinemalarında kaptığım İngilizcem işe yarıyor, kendi dillerinden başka bir şey bilmeyen Fransızlara çevirmenlik bile yapıyorum!

Türk Şampiyonu Kanpola

Bazı hafta sonları da Tours'a gidiyorum, orta büyüklükte bir şehir olan Tours'un, tiyatrosu, konseri, sergisiyle hareketli bir kültür yaşamı var. Ama işin en güzel yönü, ara tatillerde Paris'e kaçamak yapmak! Bir Paskalya tatilinde on günlüğüne kapağı bu ışıklar şehrine atıyorum. Artık Paris'in yabancı da değilim. Bir gün Montparnasse'ta Select'te otururken, karşıdan geçmekte olan bir adam dikkatimi çekiyor, "O mu, değil mi?" derken kalkıp adama yaklaşıyor ve hemen tanıyorum, bu Galatasaray'dan "muallim muavini" yani öğretmen yardımcımız Mehmet Canpolat! Kendisinin ünü başka bir alanda: Mehmet abi, 30'lu ve 40'lı yılların Türkiye ağır sıklet boks şampiyonu! Atatürk'ün de korumalığını yapmış zamanında. Bir maçında karşısındaki boksör yerine, kızıp hakemi nakavt ettiğinden, ömür boyu bokstan men edilmiş. Kelle kulak yerinde, boy bos yerinde, kapı gibi adam Mehmet abi! Ayrıca zehir gibi güçlü, çocuk gibi de saf...

Omzuna dokunup "Abi ne haber?" diyorum. "Vay Güneş, nereden çıktın?" diyor şaşkın. Birbirimizle buluşmaktan mutlu, Le Select'e giriyoruz. Bir yıldır Fransa'da olduğunu, profesyonel "catch" güreşleri yaparak ekmek parasını çıkardığını anlatıyor Canpolat. "Fransızcanı ilerlettin mi?" dediğimde, "Hiç bilmem ki ilerleteyim" diyor. Kendisi Fransızca öğreneceğine, yakın çevresine Türkçe öğretiyormuş! Sohbetimiz uzun sürüyor, ayrılırken "Yarın akşam Salle Wagram'da maçım var, istersen gel" diyor.

Ertesi gün onun kaldığı mütevazı otele gidiyor, sonra da beraber Salle Wagram'ın yolunu tutuyoruz. Burası, Paris'in en ünlü kapalı spor salonu. Hafta sonları, dünyanın en iyi "catch" güreşçileri ringe çıkıyor burada. Bizim Mehmet'i de büyük Türk Şampiyonu Kanpolat!" diye anons ediyorlar. Zira Canpolat, Fransızca Kanpola diye okunuyor. Maçın başlamasından iki saat önce geliyoruz salona. Buraya bitişik küçük bir antrenman salonunda, güreşçiler maç öncesi ısınma hareketleri yapıyor, antrenör ve idarecilerle taktik konuşuyorlar. Görevliler benim gelmemden memnun, Canpolat'la ilk kez, aracılığımla doğru dürüst konuşabilecekler. Baş sorumluya benzer biri, bana dönüp "Söyle ona, bu akşam o kaybediyor!" diyor. Cümleyi Canpolat'a çevirdiğimde o çok sakın "Söyle o puşa! Geçen hafta da bana kaybettirtmişti!" diyor. Bu ilginç sıfatlı adama Canpolat'ın itirazını ilettiğimde, sorumlu omuz silkerek "Ne yapalım böyle karar verildi!" dedikten sonra, ekliyor: "Kanpola'ya söyle, maç süresince yüzünü korkunç gösterebilirsin biraz, kuzu gibi suratı var!" Ben tam anlayamamışım, "Nasıl yani?" diye soruyorum, "Dişlerini gıcırdatır, gözlerini açsın, seyirci korkunç adam seviyor" diyor adam. Mehmet abiye, bunları Türkçeye çevirdiğimde o, adama verdiği sıfatta ısrar ederek "Söyle o puşa ben soytarı değil, sporcuyum!" derken de farkına varmadan dişlerini gıcırdatıp, gözlerini açıyor. Bunu gören sorumlu birden bağırarak, "Hah! İşte aynen böyle yapması lazım!" diyor. Canpolat'ın sigortasının atmasına bir kala, sorumlu tatmin olmuş, yanımızdan ayrılıyor.

O akşam Canpolat ringe çıktığında, o uysal adam gitmiş, yerine sert, hırçın birisi gelmişti. Mehmet abinin kafasının bozuk olduğu kesin! Her şeyin önceden kararlaştırıldığı maç, fazla sert geçiyor, raunt arasında antrenör "Bu kadar sert dövüşmesin!" dediğinde "Tamam, tamam!" diyor bizimki, ama gene sert güreşmeye devam ediyor. Raunt arasında "Abi gözünü seveyim, biraz yavaş ol!" dediğimde "Bak, yenilmeyi kabul ettim, ama önce şu hergelenin bir pestilini çıkarayım da görsünler!" diyor ve bir süre daha adamı perişan ettikten sonra, kendini birden yere bırakıyor. Rakibi kollarını kaldırmış zafer işareti yaparken, tüm Salle Wagram yuuuuuh sesleriyle

inliyor. Maçı beleşten kazanan güreşçiyi mi, yoksa kazanmaktan vazgeçen Mehmet abiyi mi yuhalyorlar, anlaması zor!

Akşam Select'te ben kafe-konyak, o da sütünü yudumlar-ken, tüm maçların şike olduğunu ayrıntılarıyla anlatıyor. Ekmek parası için bunu yapan koca boksör, bunu bir onur sorunu haline getirerek, bazan kuralların dışına çıkıyor... Ayrılırken, Mehmet abi yeni bir öneride bulunuyor: "Yarın akşamüstü, Claridge Otelinde danslı beş çayı var, beraber gidelim istersen". Ben dünden hazırım...

Otel Claridge, Champs-Élysées'nin ortasında, eski, Paris'in en ünlü, en lüks otellerinden birisi. Çoğu yerde olduğu gibi, Fransızların "thé dansant" dedikleri danslı beş çayının en popülerleri, bu otelde... İki dirhem bir çekirdek kapının önünde Canpolat'ı bekliyorum. Az sonra o da gayet şık geliyor. Giriş ücretlerimizi ödeyip dalıyoruz içeriye. Görkemli büyük bir salon, tavanda dev kristal avizeler asılı, çay servisi antik porse-len, çaydanlık ve şekerlikler gümüş!

Ben salonun dekorasyonu ve çay servisiyle ilgilenirken, etrafa bakmayı unutmamışım, şöyle bir göz attığımda küçük bir şok geçiriyorum: Salon kadın dolu ama hepsi annem, belki de ninem yaşında! "Abi, yanlış yere geldik galiba!" dediğimde o "Yok yok, tam doğru yerdeyiz!" diyor. "Abi insaf, yaşlılar evinde yangın çıktı galiba! Bak hepsi burada, hadi gidelim!" diyorum. Canpolat: "Bak Güneş'çığım, güreşten aldığım üç kuruş veya üç santim, her neyse yeterli değil, burada gördüğün kadınların çoğu, zengin Amerikalılar, onlarla biraz arkadaşlık etmekte ne zarar var?" Zararı olur mu, yararı olduğu kesin!.. Meğerse Mehmet abim burada iş tutuyormuş da ben farkında değilmişim! "Şunu başında söylesene be abi, bizim işe saygımız vardır!" diyorum. Ve derhal işe koyuluyoruz, takmış takıştırmış, mavi saçlı yaşlı teyzelerin birisini bırakıp, öbürünü dansa kaldırıyoruz. Teyzeler memnun, bizimki memnun... Canpolat Tarzan İngilizcesiyle durumu idare ediyor, benimsen beyazperde kökenli "Bogart" İngilizcemi döktürürken, ilerdeki piyaniste bir "Play it again Sam!" demediğim kalyor...

O günden sonra, Paris'e her gelişimde, Mehmet abiyle önce Salle Wagram'a ve arkasından da beş çayına Otel Claridge'e gitmeyi gelenek haline getiriyorum...

Savaş Yaraları

Bahar Chinon'a gelmiş, doğa gözleri mahmur uyanıyor. Koyu bej, gri, flu renkler yerlerini açık, diri yeşillere bırakıyor... Chinon'u dört bir yandan kuşatan bağlar da yeşeriyor artık. Fransızların kendi ülkelerine "la douce France" (tatlı Fransa) demelerinde hiç abartı yok. Yumuşak tepeleri, yeşil vadileri, sessiz akan nehirleriyle huzur dolu bir doğaya sahip Fransa. Tarihin görmüş geçirmiş tanıkları şatoları gezmenin zamanı şimdi! Bunlar içinde ikisi benim favorim: Muhteşem Chenon-ceau ile alçakgönüllü Azay-le-Rideau. İçinden nehir geçen ilkini, kral I. François inşa ettirmiş, Rönesans stiline en güzel örneklerinden birisi. Rönesans'a büyük ilgi duyan ve onun koruyucularından olan bu sanatsever krala o devrin sanatçıları konukluk etmiş. Bunlar içinde en ünlüsü Leonardo Da Vinci, bir süre bu şatoda kalıp olağanüstü projelerinden bazılarını burada gerçekleştirmiş. Nefis bahçe içindeki şatonun bir kanadı, oradan geçen Cher nehrinin üzerine kurulmuş. Oturmuş bakıyor, sıcak yaz günleri sanki serinlemek için ayaklarını suya sokmuş bu kemerlerin arasından akan nehre, koca usta Leonardo da bakar mıydı acaba diye düşünüyorum!..

Azay-le-Rideau, Loire şatolarının en küçüklerinden, Chinon'a da çok yakın. Koruluğun içinde ve bir ada üzerine kurulmuş bu 16. yüzyıl şatosu ince mimarisiyle, yörenin en sevimlisi. Bu kral konakları, insanı alıp bir anda geçmişe götüren, büyümlü mekânlar...

Chinon tren istasyonu, aynı bizim Anadolu kasabalarında

olduğu gibi gidenin, gelenin "seyir" edildiği, yolcu olmayanların hoş vakit geçirdiği bir yer. Kasabaya gelmesi beklenen ilginç yolcuları, önceden haber alırdık. Bunlar konferans vermeye gelen bir yazar, konseri olan bir piyanist, sergi açan bir ressam olurdu genellikle. Bu kültür olaylarının hiçbirini kaçırmazdım. Bir de kesinlikle kaçırmayacağım, İsveçli kızların kasabaya gelişleriydi! Kim çıkardıysa bu geleneği, aklıyla bin yaşasın, her iki üç ayda bir, İsveçli hanım kızlar Fransızcalarını ilerletmek için Chinon'a gelir, belediye başkanı Mösyö Corèc-he'in evinde pansiyoner olarak kalırlardı.

Varış günü, kasabanın kendisini yakışıklı sayan bir grup amatör çapkını, istasyonun yolunu tutardı! Aynı filmlerdeki gibi istimli, buharlı bir giriş yapan tren, soluk soluğa önümüzde dururdu. İsveçli kızı kestirmek zor olmazdı, sarı saçları mavi gözleri, boyu bosu ve değişik giysileriyle hemen göze batır, daha doğrusu göz okşardı! Ben gruptan ayrılarak kıza yaklaşır, gene yardıma yetişen ilkel İngilizcemle "Welcome to Chinon!" deyip kendimi tanıttırdım. Kimsenin buna bir itirazı olamazdı, zira aralarında yabancı dil bilen yoktu! Kızın kasabaya ayak bastığında tanıştığı ilk kimse olmanın avantajları, saymakla bitmezdi. Hayran hayran kızı süzmekte olan bizimkilere otoriter bir sesle "Hadi ne bekliyorsunuz, taşısanıza matmazelin eşyalarını!" diye çıkıştırdım!.. O sırada ben kızla pozitif iletişimi kurmuş olurum bile. Chinon garından ayrılırken, bir yıl sonra aynı yerde, benzer koşullar altında tüm yaşamımı değiştirecek olayın gerçekleşeceğinden habersizdim.

İsveçli kızlar, Fransız hemcinslerinden farklıydılar. Her şeyden önce, önyargısızdılar, dürüst, yalan bilmeyen, dostlukları içten insanlardı. Fransızlarda görülmeyen bir saflık ve temizlik vardı bu soğuk Kuzey'in sıcak kızlarında! Böyle insanların yaşadığı İskandinavya ve özel olarak da İsveç'e karşı ilginin bu kasabada, Fransızca öğrenmeye gelen İsveçli kızlar sayesinde başlamış olması doğaldı...

Paris'te öğrenci temsilcimiz Ali Teoman Bey'in odasında tanışmış olduğum, mimar ve gazeteci Aydemir Balkan'dan gelen bir mektup, yakında kendisinin Chinon'a geleceğini bildiriyordu. Onunla birkaç gün geçirdiğim bu kasabada, Ayde-

mir'i yakından tanımak fırsatını bulmuştum. Benden altı yedi yaş büyük olmasına karşın, iyi anlaşmıştık, bunun ilk nedeni Galatasaray'da okumuş olmamızdı. Aydemir kafalı, kültürlü bir insandı; o yaşta ondan çok şey öğrendiğime inanıyorum. Ayrıca "müzmin" bir çapkın olan Aydemir'den bu alanda da bazı incelikler kaptım gibi geliyor bana! Aydemir Paris'e hareket etmeden önce, yaz tatilinde beraber İskandinavya'ya gitmeye karar veriyoruz.

Fransa'da yaşadığım 1952-54 yıllarında, bu ülke II. Dünya Savaşı'nda geçirdiği kâbustan yeni yeni kurtulmaya başlıyordu. Savaş sona ereli yedi yıl geçmişti; kahve köşeleri, aile toplantıları ve çarşı pazarda üç kişi bir araya geldiklerinde, savaşla ilgili anlatacak anıları olurdu. Chinon'un en renkli tiplerinden birisi, Mösyö Maurice adında emekli bir öğretmendi. Bu yaşlı amca, olgun, zeki, güzel konuşan bir masal babasıydı. Eski mesleğinden kalma bir deneyimle en karışık konuları, en yalın şekilde anlatırdı. Yaz kış, her akşam üzeri bir sıraya oturur, piposunu tüttürerek tepedeki şatoyu seyrederdi. Çoğu kez yanına ilişir, zevkle saatlerce dinlerdim onu. Değişmeyen bir konumuz vardı: II. Dünya Savaşı ve bu süre boyunca, Fransa'nın talihsiz yılları...

Mösyö Maurice, meraklı öğrenci iyi öğrencidir derdi. Aslında ben bu tezi çürüten canlı bir örnektim! Meraklıydım ama iyi öğrenci değildim. O dinlemesini bilen birisini bulduğu için memnundu, bense bu korkunç savaşla ilgili ne kadar az şey bildiğimin farkına varıyordum. Avrupa'nın yakılıp, Yahudilerin kavrulduğu o yıllarda ben on, on iki yaşlarındaydım Galatasaray'da öğrenciydim. Türkiye'nin tarafsız kalabildiği bu savaşta, uzun bir süre Hitler'in dahi mi, deli mi olduğuna karar verememiştik! Mösyö Maurice ile sohbetimizde, gerçekler sislerden sıyrılıp berraklaşıyordu. Şöyle diyordu yaşlı adam: "Fransa bu korkunç dramın ilk ve son perdesinde rol almıştı. Polonya, Kuzey ülkeleri, Hollanda ve Belçika'dan sonra, Almanya 1940 Mayıs'ında Fransa'ya saldırmıştı. Avrupa'nın en güçlü ordularından birine sahip olan ordumuz, havadan ve karadan gelen bu yıldırım hücumlara ancak bir ay dayanamamış, aynı yılın Haziran ayında Almanya'ya teslim olmuş-

tu! Fransa için savaş bitmiş, işgal başlamıştı artık. Milletçe şok içindeydik. Bu beklenmeyen yenilginin iki nedeni vardı: İlki Fransızların moral çöküntüsü ve savaşa karşı genel isteksizliği, diğeri de Majino hattı geçilmez inancı. Büyük paralar harcanarak yapılan bu betonarme çelik engeller, tehlikenin gelebileceği yere, yani kuzeydoğuya, Almanya tarafına konmuştu. Kuzeybatı deniz yönü boştu! Almanlar, Fransa'ya Belçika'dan sonra işte buradan girmişlerdi, hem de kolaylıkla...

Yüz binlerce sivil, akın akın güneye doğru kaçıyor, Almanlar Paris'e girdiklerinde bomboş, hayalet bir şehirle karşılaşlıyordu! Almanya kendisine sempati duyan bir Fransız hükümetinin kurulmasını istemiş, bu da yerine getirilmişti. Mareşal Pétain'in başbakan olması, bizim için ikinci bir şoktu! I. Dünya Savaşı'nın ünlü ismi, Verdun Meydan Savaşı galibi ve milli kahraman Mareşal Pétain Almanya yanlısıydı! Çoğu Fransız bunu, adamın seksen beş yaşında ve bunamış olmasına verdi. Yardımcısı Pierre Laval ise bunak değil, tüm çirkin, kötü nitelik ve yetenekleri kendinde toplamış bir politikacıydı!

İş işten geçmiş de olsa, yediğimiz şamarın acısı biraz azaldığında halkça toparlanmaya koyulmuş, sivil direniş hareketi 'Résistance' başlamıştı. Sürgünde bir özgür Fransa hükümeti kurulmuş, başına getirilen General de Gaulle Londra'daki karargâhından 'Bir çatışma kaybettik, savaş değil' diyordu." Mösyö Maurice, kendini kaptırmış bunları anlatırken, piposunun sönmüş olduğunu fark ederek, kısa bir ara verdikten sonra devam ediyor: "Bu oyunun ilk perdesi idi, Fransa'nın aktif olarak rol aldığı son perde, müttefik ordularının 6 Haziran 1944'te Normandiya çıkarmasıyla başlıyordu. Savaşın sona ermesine daha tam bir yıl vardı ve Fransa artık tüm askeri operasyonların içinde yer alıyordu.

Aynı yılın 19 Ağustos'unda, direniş örgütü Paris'in kurtuluşu için beklenen işareti veriyor, yirmi bin silahlı direnişçi, Alman geri garnizonlarına saldırıyordu. Amerikan orduları başkumandanı General Eisenhower da, direnişçilerin yardımına koşmakta gecikmiyordu. Birkaç gün gibi kısa bir süre içinde, güzelim Paris, dört yıl işgalden sonra Almanlardan temizleniyordu. General Bradley kumandasındaki Amerikan zırh-

lı birlikleri ve II. Fransız zırhlı birliği, Paris kapılarına gelmiş dayanmıştı. Bradley büyük bir incelikle, Fransız generali Leclerc'e 'Buyurun, önce siz!' diyordu." Mösyö Maurice'in anlattığı tüm bu olaylar, sadece yedi, sekiz yıl önce olup bitmişti. Kafamı hep kurcalamış bir soruyu yaşlı adama sormadan edemiyorum: "İşgal yıllarında yaşadığınız ihanet olayları, Almanlarla işbirlikçiler siz gerçek Fransızları nasıl etkilemişti?" Yaşlı adamın, bir süre sessiz kalmasından, daha kapanmamış bir yaraya parmak bastığımı seziyorum. "Savaş sona erdiğinde Fransa'nın onurunu lekelemiş bu vatan hainlerinden herkes intikam almak istiyordu. İlk özgürlük sarhoşluğu sırasında halk çoğunun cezasını veriyordu zaten, tanınmış işbirlikçiler yakalanıp anında öldürülüyordu. Almanlarla dostluk kurmuş olan Fransız kadınlarının saçları, sıfır numara kesiliyor, boyunlarına işledikleri suçun içeriği yazılı olan bir hafta asılıyor ve sokakta yürümeye zorlanan bu kadınları, halk tükürük yağmuruna tutuyordu. Savaş sonrası yüz bin işbirlikçi tutuklanıp adalete teslim ediliyor, bunlardan beş yüzü ölüm cezasına çarptırılıyordu. Ölüme mahkûm olan Mareşal Pétain'in cezası ise, geçkin yaşı göz önünde tutularak ömür boyu hapse çevriliyordu. Toplumda derin yaralar açan bu olayları Fransızlar hiçbir zaman unutmadılar ve unutmayacaklar" diye sözünü tamamlayan Mösyö Maurice'in, savaş sırasında Tours yöresi direniş örgütünün sorumlularından birisi olduğunu, çok sonraları öğrenecektim!

Kuzey'e İlk Yolculuk

1952-53 eğitim yılı sona ermiş, sınıfı kıl payı geçmiştim. Artık yaz gelmiş, bağlar yeşermişti. Önümde uzun bir yaz tatili beni bekliyordu. Dostum Aydemir'le kararlaştırmış olduğumuz gibi, Kuzey yolculuğunun hazırlıklarına başlamıştık bile! İnsanları buluşturan, birbirinden ayıran tren istasyonları... Buhar soluyan lokomotifler, telaşlı yolcular, terk edilmişliğin simgesi çığlık gibi düdükler sinema klasiklerinin en duyarlı ve etkileyici sahneleri olarak bilinir. Paris'in garları, birçok filme mekân olmuş görkemli, abide gibi yapıtlardır.

Bir Haziran günü, Gare du Nord'da (Kuzey Garı) Aydemir'le buluşarak yolculuğumuza başlıyoruz. Fransa'dan sonra, ilk kez başka Avrupa ülkelerini göreceğim, heyecanlıyım! Belçika, Hollanda ve Almanya'dan sonra ilk durağımız Danimarka... Bu ülkenin en kuzey noktasından gemiyle, Skagerak'ı aşip Norveç'e varacağız. Hirsthalls limanından, sabah erken saatte ufak bir feribotla demir alıp biraz açıldığımızda, Kuzey denizinin azgın dalgaları bizi hemen "Hoş geldiniz" der gibi bağrına basıyor. Az sonra içi dışına çıkan yolcular, öğüren böğüren bir koro oluşturuyorlar. Vakit geçirmeden ben de bu çoksesli topluluğa katılıyorum! Ne hikmetse, Aydemir hiç etkilenmiyor bu durumdan. Fırtına, dalgaya bana mısın demeyen biri de Norveçli bir sarhoş! Elinde yarılanmış bir şişe, türküler söylüyor ve dev gibi dalgaların gemiyi fındık kabuğu gibi sallamasından çok hoşlanıyor. Halime acımış olmalı ki, yanıma yaklaşıp şişeyi uzatıyor ve İngilizce "Bak arkadaş, senin dün-

yan şimdi soldan sağa doğru dönüyor, bundan birkaç fırt çeker- sen sağdan sola doğru döner ve iki hareket yarı yolda buluşur, başının dönmesi de durur!” Çaresiz durumumda, hayatımda bir sarhoştan duyduğum en akıllı söz gibi geliyor bana bu. Sar- hoşun barut gibi içkisinden bir yudum almakla, kendimi gemi- nin parmaklıklarına dayanmış öğürürken buluyor, barsakla- rımın ağzıma geldiğini seziyorum, boş midem kor yutmuşum gibi yaniyor.

Akşam vakti Norveç’in Kristiansand limanına varıyoruz. Karaya ayak bastıktan sonra uzun bir süre, yerin sallandığını sanıyorum. Ertesi sabah biraz kendime gelmiş, şaşkın gözler- le, neredeyiz diye etrafa bakıyorum. Doğa değişik, insanlar değişik, her şey çok farklı. Yaptığımız yol planına göre, gemiyle Norveç’in Atlantik sahilini izleyerek kuzeye çıkacağız. İyi de, benim gözüm gemiden fena halde korkmuş durumda! “Tren- le devam etsek!” diyorum, Aydemir “Yahu cennet gibi yerler göreceğiz, nefis fiyortlardan geçeceğiz” ninnisiyle uyutuyor beni...

Küçük ama güzel bir gemiyle limandan ayrılıyor. Nor- veçliler buğday sarısı saçları, güler yüzleriyle cana yakın insan- lar. Biz iki esmer olarak, insanların meraklı bakışlarına hedef oluyoruz. Hele kızların, kaçamak değil de gözlerimizin içine içine bakmasından şikâyetçi olduğumuz söylenemez! Gemi sahili izliyor, hava sakın ve fiyortlar soluk kesen bir güzellik- te... Denize inen dağlar, kıyıda bıçakla kesilmiş gibi ikiye ayrı- lıyor ve içinden gemi geçiyor. Sağ ve solumuz yüzlerce metre yüksek, yemyeşil çayırlar arasından aşağıya dereler, nehir- ler akıyor. Lista fiyortu, Flekke fiyortu derken büyükçe bir liman şehri olan Stavanger’e varıyoruz. Etrafa bir balık kokusu hâkim! Norveç’in balık endüstrisi çok önemli, dışsatımda deniz ürünleri başta geliyor. Akşam, müşterilerini gençlerin oluş- turduğu bir dans yerine gidiyoruz. Etraf, olgun buğday tarla- sı gibi!.. Lokal sarışın gençlerle dolu, kızların rahat tavırlarına alışmaya çalışıyorum. Bizim “yere bakan yürek yakan” kızlar- dan sonra kolay değil! İlerde taş bebek gibi güzel bir kız, beni hipnotize etmek ister gibi ısrarla gözlerini dikmiş bana bakıyor. Yaklaşıp, kızı dansa kaldırıyor, ilk birkaç saniye farkına varmı-

yorum. Kızın ince belini kavrayıp, şöyle kendime doğru çek- tiğimde, burnumun direği kırılıyor. Norveçli kız dayanılmaz bir şekilde balık kokuyor! Buna, kokuyu bastırsın diye sürdüğü ucuz parfümün “rayiha”sını(!) da eklersek, durumum hiç de parlak değil! O arada, kızcağız öğrenci olduğunu, yazları balık fabrikasında çalıştığını anlatıyor. Sanki söylemese, ben anlama- yacaktım! Yalnız tek bir danstan sonra, kızı acilen yerine iade ediyorum. Ve o gece rüyamda, sabaha kadar bir deniz kızıyla tango ediyorum!

Bu yolculuğu yaptığımız 1953 yılından otuz yıl kadar son- ra, tüm Norveç’in kaderi değişecek, Stavanger açıklarında Kuzey denizinde zengin petrol kaynakları bulunacak ve bu ülkenin ekonomisi dev atılımlar yapacaktı. Ben ve Aydemir, herkes gibi bunlardan habersiz yolumuza devam ediyoruz. Norveç’in başkent Oslo’dan sonra ikinci büyük şehri Bergen’i pek beğeniyoruz. Dağlara yaslanmış Bergen’i yukarıdan sey- retmek gerek: Şehir ayaklarımızın altında uzayarak, uzakta, Kuzey deniziyle buluşuyor. Norveçliler sade ve dürüst insan- lar. II. Dünya Savaşı’nda onlar da acı çekmiş bir millet. İsveç’in dışında tüm Kuzey ülkeleri savaşı yaşamış, ama Almanların Norveç’i işgali, zulüm ve nefret yılları olmuş. Burada kurulan Alman yanlısı, işbirlikçi hükümetin başına getirilen Quisling’in adı sonradan lügatlara geçmiş, birisine vatan haini demek yeri- ne Quisling diye çağırarak tüm dünyada aynı anlamı taşıyor olmuş. Almanlara karşı hayranlık duyan başka bir Norveçli de ünlü yazar Knut Hamsun’muş. Savaş sonunda Quisling idam edilirken, *Açlık* romanının yazarı Hamsun, ileri yaşı göz önün- de tutularak hukuken cezaya çarptırılmamış, ama halk kendisi- ne en büyük cezayı, onu unutma cezasını vermiş!..

Komşu İsveç’in durumu ilginç o zamanlar: Almanlar İsveç’i işgal etmemiş, bu ülke de savaş boyu geleneksel taraf- sızlığını koruyabilmiş. Ama bu tarafsızlığa bazı gölgeler de düşmemiş değil. İsveçlilerin vicdanını her zaman rahatsız etmiş iki olay meydana gelmiş savaş boyunca. İlki, Alman- ya’nın silah endüstrisinde kullandığı çeliği, İsveç’in satmak zorunda kalması, diğeri de Norveç’teki Alman işgal ordusuna takviye birlikleri, İsveç içinden geçirmeleri...

Ama öte yandan İsveç, savaş süresince Norveç ve Danimarka'ya resmi olmayan yollardan, el altından büyük yardımlarda bulunmuş. Bu ülkedeki direniş örgütü savaşçıları, tehlike anında İsveç'e kaçırmayı, Norveç'e girmesi gerekenleri de organize etmeyi İsveçliler başarıyla sürdürmüşler. Norveç'in, İsveç'le binlerce kilometre ortak kara sınırı olduğu düşünülürse, bu işbirliğinin Norveç için hayati önemi daha iyi anlaşılır.

Bazıları için, Napolyon'dan sonra en parlak askeri deha olarak anılan Hitler'in, birkaç ay gibi kısa bir süre içinde, tüm Avrupa'yı çığneyip geçmesini hayranlıkla izleyenlerin sayısı az değildi. III. Reich'in etkili propaganda mekanizmasının başarıda rolü büyüktü! Kültür ve sanat alanında azınlıkta olsalar, birçok Alman ve yabancı sanatçı, bu ülkeyi geleceğin zengin bir kültür ülkesi olarak görüyordu.

İsveçli şarkıcı ve sinema sanatçısı Zarah Leander bunlardan birisiydi. Savaş süresince, Nazi Almanyası'nın büyük yıldızlarından birisi olan bu kadını çoğunluk Alman diye bilir. Şık gece elbisesi içinde, elinde uzun ağızlıklı sigarası ve tok, seksi sesiyle Zarah, savaş yorgunu Alman subaylarını başka dünyalara götürürdü. Kaderin garip bir tesadüf, o yıllarda gene başka bir kadın, şık gece elbisesi içinde, elinde uzun ağızlıklı sigarası ve tok, seksi sesiyle Amerikalıları büyülüyordu. Bu alımlı kadın Alman şarkıcısı ve sinema yıldızı, antinazizmin simgesi Marlene Dietrich'ti!..

Norveç kıyı şeridini izleyen gemimiz, kuzeye doğru yola devam ediyor. Arktik kuşağı da geçtikten sonra, adı şehir kendi kasaba, Bodö limanına varıyoruz. Birkaç beton dışında, tüm binalar ahşap. Norveç'in milli kokusu balığa da alıştığımız için fazla rahatsız olmuyoruz artık! Gene sokakta yürürken herkes kafasını çevirip bize bakıyor, Aydemir'e "Yahu bizde bir gariplik mi var?" dediğimde o "Buraya ayak basan ilk Türkler biziz herhalde, aldırma baksınlar!" diyor. Sonra düşünüyorum, iki Bodö'lü kalkıp da bizim Şırnak veya Cizre'ye gitse, kimbilir nasıl bakarlardı onlara!

Bodö'nün açığındaki denize Lofoten deniyor, burası balığın en bol, en zengin olduğu yöre. Limana, aralıksız silme balık yüklü gemiler giriyor. Hava genellikle kapalı, kurşun

gibi. Buranın kışını anlatıyorlar, güneş ya bir, ya iki kez yüzünü gösterirmiş bu mevsimde, her taraf kar ve buz, insanın kemiklerini sürekli sızlatan acı bir soğuk. Halk sanki bir "derin dondurucu"nın içinde yaşıyor! Şimdi, buranın insanları içki içmesin de kim içsin!.. Onlar da bunu çoktan "idrak" etmiş olduklarından, sokaklar çağanoz gibi "yalpala yampiri" yürümeye çalışan insanlarla dolu! Yazın ender de olsa güneş çıktığında kadın kısmının göğsünü bağrını açıp, gözlerini yumarak güneşlenmesini doğrusu yadırgamıştım! Sonra onlara hak verdim, ayrıca manzara da hoştu ve onlar güneşe tapan İnka Amazonlarını anımsatıyorlardı!.. Böyle güneşli bir günün akşamı, Aydemir'le limanda, arkasında yüzlerce martının çığlıklar atarak uçuştığı balıkçı teknelerini seyrederek, güneş batışını bekliyoruz. Saat dokuz, on oluyor, benim "adaşın" hiç batmaya niyeti yok! On buçuk, on bir, olacak iş değil, güneş batmamakta ısrarlı! Etraf hâlâ aydınlık, ilerde bir genç kitap okuyor. Sonra saat on ikiye doğru güneş batır gibi oluyor ve birkaç dakika sonra tekrar çıkıyor. Hoppalaaa! Aydemir, Avrupa'nın en kuzeyinde olduğumuzu, bunun doğal olduğunu söylüyor. Tamam da, insan görmese inanmayacak... Sonra düşünüyorum, buralara faraza "adap ve edebiyet" içki içmesini seven İstanbullu bir "akşamcı" muhterem gelse ve "vakti kerahatini" güneş batışına göre ayarlamış olsa, "abstinens" yani içkisizlik komasına çoktan girerdi gibi geliyor bana!..

Narvik limanının da gemi yolculuğumuz sona eriyor. Narvik önemli bir yer. Savaş sırasında, İsveç'in çeliği Almanyaya buradan yollanmış. Bugün de Kuzey'in zengin madenleri dış dünyaya doğru, Narvik'ten gemilere yükleniyor. Buradan bindiğimiz trenle, güneye inmeye başlıyoruz, hedefimiz İsveç'in başkenti Stockholm. Cennet gibi yerlerden geçiyor, sonu gelmeyen ormanlar, mavi göller ve buralara serpiştirilmiş kırmızı ahşap evler görüyoruz. Havası güzel, insanları sağlıklı, değişik bir ülke!

Stockholm sular üzerine kurulmuş bir şehir, boşuna Kuzey'in Venedik'i demiyorlar. Yaşam düzeyinin çok yüksek olduğu hemen göze çarpıyor. Yollar, arabalar, evler ve insanların giyiniş tarzları... her şey bakımlı, her taraf bal dök yala

denilen türden tertemiz. Kendi ülkem, hattâ Fransa ile karşılaştırdığımda İsveç her alanda ileride. Bunda, tarafsızlığı ilke edinmiş, iki yüz yıldır savaş görmemiş bir ülke olmasının rolü büyük. Gözüme ilk çarpan başka bir özellikleri de lüks meraklısı olmamaları; her şey sade ve zevkli. Örneğin İsveçli, evinin iç güzelliğine dışından daha fazla önem veriyor! Lüks, gösteriş, hava basma bu kuzey halkının lügatına daha girmemiş. Bir ülkenin değişik ve “egzotik” olması için, sokağında ayakkabı boyacısı, sahilinde de palmyeler olması gerekmiyor. İsveç’i her zaman egzotik bir ülke olarak görmüşümdür.

Bir ayı aşkın bir zamandır süren Kuzey yolculuğumuz sona ermek üzere. İsveç’ten ayrılırken, kendi kendime “Acaba buraları tekrar görmek bana kismet olur mu?” diyorum. O sırada gaipten bir ses alaycı bir tonla “Tekrar görmek de ne kelime, sen burada kırk yıldan fazla yaşayacaksın!” dese kahkahayla gülerdim. Paris’in Gare du Nord’unda başlayan yolculuğumuz, gene aynı yerde bitiyor. Yol arkadaşım, dostum Aydemir’le vedalaşıp ayrılıyor. Bana da tekrar Chinon’un yolunu tutmak düşüyor...

Yeşil Gözlü Bir Kıza Yaktım Abayı

Sonbahar demek, bağ bozumu demek. Chinon’u kuşatmaya almış gibi çeviren üzüm bağlarında, yoğun bir çalışma başlamış. Ben de ayağımın tozuyla, kollarımı sıvayıp üzüm toplama işine katılıyorum. Üç beş frank kazanmak da fena olmaz diyorum. İşçilerin büyük çoğunluğu, kızlı erkekli ben yaşıta öğrencilerden oluşuyor. Toplayıp büyük sepetlere koyduğumuz üzümler, bir yerde birikince, yalın ayak baldırı çıplak gençler tarafından çiğnenerek suyu çıkartılıyor. Uzmanların usta ellerinden geçtikten sonra dev fiçilerde yaşlanmaya bırakılıyor. Her yıl Kasım ayının 15’inde piyasaya çıkan “genç” şarap, bunun dışında. Hele Beaujolais yöresinde, bu tür şarap için koparılan yaygara görmeye değer. 14’ü 15’e bağlayan gece yarısı, saat tam 24’te bu şarap maratonunun deparı veriliyor. Kamyonlar Paris ve diğer şehirlere taze şarapları taşıyorlar. Fransa dışına şarap yüklü uçaklar kalkıyor. 15 Kasım günü Fransa’nın tüm bar ve lokantalarında “Yeni Beaujolais geldi!” yazısını görmek mümkün oluyor. Bir meyva suyunu andıran bu içimi kolay, nefis taze şarabın ömrü sadece iki, üç ay...

Okullar açılmış, yeni ders yılı başlamış... Etraf tatilin rahatlığını üstünden atamayan öğrencilerle dolu! Bir gün okul dönüşü, benim pansiyon sahibesi Madam Jousseau, elinde bir mektupla beni karşılıyor. Babam mektubunda, iki hafta sonra Chinon’a, beni görmeye geleceğini yazıyor. Babam kariyerinde yükselmiş, o dönem sağlık bakanlığı müsteşarı görevini yürütüyor. Aynı zamanda, Dünya Sağlık Teşkilatı’nın (WHO)

toplantılarında delegasyon şefi. Cenevre'deki toplantıdan sonra "Haylaz oğlum ne haltlar karıştırıyor?" diye, bana, Chinon'a geliyor. Hem seviniyor, hem de babamı nasıl ağırlayacağım diye endişe ediyorum.

Bir sabah erkenden, babamı karşılamak üzere yakındaki Tours şehrine gidiyorum. Babamın hoşlanacağı türde giyinmiş, sinek kaydı tıraş da olmuşum. Tanımayanlar üzerinde, aklı başında, ciddi bir genç izlenimi bile bırakabilirim. Babamı bir yıldır görmemişim, elini öpüyor, kucaklaşıyor, "hoş geldiniz" diyorum. Anneme sen, babama siz diye hitap etmeye alışmışım. Otobüse binip Chinon'a hareket ediyoruz. Geçtiğimiz yerler hakkında bilgi veriyorum, dikkatle dinleyip sorular yöneliyor. Dersime iyi çalışmışım, bir turist rehberi kadar ustayım!

Kasabaya vardığımızda Thibault'ların oğlu arkadaşım Claude'un otobüs durağında bizi beklediğini görüyorum. İkisini tanıştırıyorum; Claude "Mösyö eğer bir sakınca yoksa, annem ve babam sizi öğle yemeğine bekliyorlar!" dediğinde babam "nefis ve selis" Fransızcasıyla "Muhterem valide ve pederinizin nazık davetine memnuniyetle geleceğimi, lütfen kendilerine iletin" diyor. Babamla gurur duyuyorum! Son derece hoş ve eğlenceli, saatler süren; Chinon'lu "hemşerimiz(!)" ünlü yazar Rabelais'nin roman kahramanı, "oburların piri" Gargantua'ya yakışır bir ziyafet oluyor bu!.. Mösyö Thibault'nun mahzeninden en değerli şarapların biri gelip biri gidiyor. Babamın ev sahiplerinin dilini tüm incelikleriyle konuşması ve ender gördüğüm neşeli hali her şeyi kolaylaştırıyor! Aylar sonra Claude bana bir sır söyler gibi, babamın geleceği gün, annesi ile babasının, kendisine "Gelen beye bir bak, gözün tutarsa yemeye çağır, aksi halde sesini çıkarma" dediklerini anlatıyor! Günün geri kalan kısmında babama Chinon'u gezdiriyorum. Şatosu, dar sokakları ve ağır akan Vienne nehriyle tarih kokan bu kasabayı pek seviyor. Bir an düşünüyorum, aynı yaşlarda babamın ve benim gençliğimizin birbirine benzer hiçbir yönü yok! Ya o çok şanssızdı, ya da ben çok talihliyim derken, ona karşı duyduğum saygının dozu biraz daha artıyor.

Akşam Tours'a dönüp geceyi orada geçiriyoruz. Zira babama, Chinon'un otellerini beğendirmek mümkün olmuyor...

Ertesi gün ayrılmadan önce, defalarca dinlediğim ve ezbere bildiğim babamın öğüt konuşmasını, ilk kez duyuyormuşum gibi, dikkatle dinliyorum. Sonra cebinden cüzdanını çıkarıp önemli miktarda para veriyor. Ben yarım ağızla "Efendim gerek yok!" dediğimde "Al evladım, kitap alırsın, bol bol oku!" diyor. Babamın demesine kalmadan, o gençlik yıllarımda durmadan okuyorum zaten. Fransız edebiyatını okulda enine boyuna inceliyoruz. O sıralar ben nedense Amerikan edebiyatına merak salmışım. Steinbeck, Faulkner, Dos Passos ve Tennessee Williams en sevdiğim yazarlar arasında. Sinema konusunda, İstanbul'dan bu yana bir değişiklik olmuş, burada doğal olarak daha çok Fransız filmlerini izliyorum. Jean Gabin, Michèle Morgan, Gérard Philippe, Danielle Darieux, o dönemin en gözde yıldızlarından birkaçı... *Quai des brumes* (Sisler rıhtımı), *Hôtel du nord* (Kuzey oteli), *Fanfan la Tulipe* ilerde dünya sinemasının klasikleri arasına girecek başyapıtlar...

Bizim Chinon'da tiyatro olmadığından, Paris'e her gidişimde bu boşluğu doldurmaya çalışıyorum. Comédie Française'de, gözlerim kamaşmış ağzım açık, Racine, Corneille, Molière'in eserlerini izliyorum. Genç yaşımda bana, sanat ve kültürün büyüğü dünyasının kapılarını aralama fırsatı veren kişilere, yani anneme, babama ve dayıma sessiz şükranlarımı yolluyorum...

Chinon'daki iki yılım okul, futbol ve dans üçgeninde sürüp giderken günün birinde, biz gençleri yakından ilgilendiren haber kasabaya yayılıyor! Yeni bir İsveçli kız, ertesi gün buraya geliyor. Şimdiye dek üç, dört İsveçli gelmiş geçmiş kasabadan. Gençler toplanmış konuşuyoruz, "Uzun saçlıdır inşallah!" diyor birisi, kısa boylu olanı "Fazla uzun boylu değildir, umarım!" diye ekliyor. Bense lafa karışıp "Önemli olan, kızı iyi karşılayıp kibar davranmak!" diyor ve hemen arkasından "Siz bu işi bana bırakın, ben İsveçlileri bilirim!" diye ekliyorum. Eh! Ne de olsa İsveç'i görmüş biriym. Çocuklar avantajın gene bana geçmesine karşı çıkıyorlar, ama nafile...

Karşılama komitesi iki dirhem bir çekirdek hazır, trenin istasyona girmesini bekliyor. Hepimiz heyecanlıyız, ama bunu tek belli etmeyen benim! Tren dumanını üfürerek istasyona

girdiğinde, gözlerimiz sarışın İsveçli kızı arıyor. Yolcular iniyor ama, böyle bir kız yok. Sonunda uzakta, yanında valiz duran bir kız görüyorum. Sade kahverengi döpiyes, topuksuz ayakkalılar ve pardesü giymiş, koyu kısa saçları, yeşil gözleriyle buraya gelmiş olan İsveçlilerden farklı bir havası var kızın... Kendinden emin, sade ve ağırbaşlı. Hevesim biraz kırılmış, içimden “Bunu tavlama kolay olmayacak!” diyorum. “I am sorry, Miss Gidlund siz misiniz?” Soruma belli belirsiz gülümseyerek “Evet benim” diyor, aman ne hoş ses o! Kendimi tanıtip “Welcome to Chinon!” diyorum en düzgün film İngilizcemle. Karşılama komitesi sıraya girmiş, el sıkıyor. “Hadi çocuklar toparlamanın matmazelin eşyalarını” deyip istasyondan çıkıyoruz. Buraya gelen diğer İsveçli kızlar gibi Matmazel Gidlund da, belediye başkanı Mösyö Corèche’in evinde kalıyor. Onu eve yerleştirip “Chinon küçük yer, gene görüşürüz” dediğimde “Öyle mi?” diyor. En ufak bir gülümseme, ilerdeki muhtemel bir flörtün avansı olabilecek küçük bir işaret bile yok kızda!

Yolda yürürken “Bu kız bana göre fazla ciddi” diyorum içimden ama, aklımı da ondan alamıyorum... Bütün suratsızlığına karşın, kızda beni kendine çeken bir şeyler olduğunu seziyorum. Ertesi gün, nehrin yanındaki yolda Anita ile yürürken rastlıyorum ona. Anita İsveç asıllı Amerikalı bir kız, o da aynı evde kalıyor. Ben siz ve matmazel demeye devam ediyorum kızı, o ise “Adım Barbro, biz İsveç’te başbakana bile sen diye hitap ederiz” diyor; yeşil gözlerine takılmış dinlerken, lafının bittiğini fark edip “Güneş!” diyebiliyorum ancak. Anita bir aralık kaybolduğunda, Barbro bana onunla aynı evi paylaşmaktan hoşlanmadığını söyleyerek “Yanlış anlama çok iyi bir kız, ama ben buraya Fransızcamı ilerletmeye geldim, oysaki Anita İsveççe biliyor” diyor. Sonunda, aralarında İsveççe konuşmayı yasaklıyorlar ve sorun böylece çözülüyor.

Barbro ile aramızdaki buzlar, aheste aheste çözülmeye başlıyor; yoksa bana mı öyle geliyor? Kız geleli bir haftayı geçmiş, daha elini bile tutmamışım, olacak iş değil!.. Bana yüz vermediği yetmiyormuş gibi, Chinon’dan sonra İtalya’ya bir erkek arkadaşını görmeye gideceğini anlatıyor. “Vay şanslı İtalyan vay!” diye mırıldanıyorum. Hiç de parlak olmayan ilişkimi-

zin üzerinde kara bulutlar dolaşıyor. Durum vahim, ama tam umutsuz değil! Hemen hemen her gün buluşuyoruz, onunla beraber olmaktan mutluluk duyuyor, onun kimselere benzemeyen sade, dürüst ve doğal halini çok beğeniyorum. Kendisinden hoşlandığımı ona sezdirmeye çalışıyorum ama Barbro oralı değil. Terazinin duygusal yönü biraz ağır bastı mı, o hemen toparlanıyor. En ufak bir ilgi duyuyor mu acaba bana karşı? Bunu bilebilmek için neler vermezdim!

Kendimi bizim atasözleriyle avutmaya çalışıyorum. “Sabrın sonu selamettir” veya “Bekleyen derviş muradına ermiş!” gibi, ama durumun böyle kolay kolay, atasözleriyle filan çözümleneceği yok! Birkaç gün daha Chinon’un ortaçağdan kalma sokaklarında dolaşıyor, şarap mahzenlerine giriyor, nehir kenarında oturuyoruz. Ama kız, araya gözle görülmeyen, elle tutulmayan bir sınır koymuş sanki... Bir sabah buluştuğumuzda Barbro, damdan düşer gibi “Karar verdim, yarın Chinon’dan ayrılıyorum!” diyor. Başımdan aşağı kaynar suların boşandığını hissediyorum! İçimde kopan fırtınayı belli etmemeye çalışarak “Neden? Daha yeni geldin!” demeye çalıştığım da, o bana kendi çalışma açısından burasının uygun ve verimli olmadığını, Tours’a gidip üniversitenin dil kurslarına katılacağını söylüyor. Akşam üzeri vedalaşmak için randevulaşıyoruz.

Birdenbire dünyamın karardığını, içimin tarifsiz bir sıklıntıyla dolduğunu fark ediyorum! Chinon’u onsuz düşünemiyor, geç de olsa, gerçeği anlamaya başlıyorum, içimden “Yahu galiba ben bu kıza âşık oldum!” diyor, sonra “galiba”yı da fazla buluyorum. O anki duygusal kapasitemi ölçmeye çalışarak sırlıslık mı, yoksa kör kütük mü âşık olduğumu anlamaya uğraşıyorum! Bunları düşünerek yürürken, birden Chinon’un arkamda kaldığını görüyorum. Farkında olmadan kilometrelerce yol gitmişim. Şatonun silueti uzaklarda kalmış...

Akşam üzeri, birbirimize veda etmek için buluşuyoruz. Birden, “Yarın ben de seninle geliyorum!” diyorum. Fazla şaşırmış bir hali yok ama, gene de soruyor: “Neden?” İçimden “Seni sevdiğim, sensiz yaşayamayacağım için!” demek geliyor ama, o cesaret nerede bende? “Benim için de iyi olur, ben de sıkıldım buradan!” dediğimde, omzunu silkerek “İyi öyleyse” demekle

yetiniyor. Sevindi mi, üzüldü mü, anlamak imkânsız. Bilmece gibi kız, ve ben oldum olası bilmece çözmekten nefret ederim!

Tüm yaşamım boyunca almış olduğum belki de en önemli kararı, fazla düşünmeden, acil bir şekilde alıyorum. Okulun bitmesine daha iki ay var; ailem bunu nasıl karşılar, Chinon'da ne gibi bir yankı yapar bu, umurumda bile değil! Beni ilgilendiren tek şey, sevdiğim kızın yakınında olabilmek! Her zaman bir protokol şefi gibi İsveçli kızları karşıladığım Chinon istasyonundan, bu kez bir İsveçli kızla, apar topar ayrılıyorum.

Tours'a vardığımızda, kalabileceğimiz pahalı olmayan bir pansiyon arıyoruz. Gözümüze kestirdiğimiz birisine giriyoruz. Pansiyoncu kadına, öğrenci olduğumuzu, bir oda istediğimizi söylüyorum, hemen "İki oda!" diyor Barbro. Bir koridor üzerinde, iki ayrı odaya yerleşiyoruz. Ertesi gün, yeni bir yaşam bekliyor bizi. Köyden indim şehire örneği, Tours'un farklı temposuna ayak uydurmaya çalışıyoruz. Barbro, üniversitenin dil kurslarına yazılıyor, ben de onu yalnız bırakmak için aynısını yapıyorum. Tours'un orta yerindeki en güzel kafe-barın adı "Le Grand Turc", yani Büyük Türk. Bu, Osmanlı İmparatorluğu'nun şanlı, şöhretli döneminde, bizim sultanlara Fransızların verdiği isim. Her sabah buraya, sütlü kahve ve kruasandan oluşan kahvaltımızı etmeye geliyoruz. Ben gittiğimiz her yerde ne yer ne içersek, doğal olarak Barbro'nun hesabını da veriyorum.

Aramızdaki ilk kültür takışması, bundan çıkıyor. Bir Türk olarak, yanımdaki kızın hesabını ödemekten daha normal ne olabilir? Bana doğal gelenin başkasına öyle gelmeyeceğini hiç düşünmemiştim! "Benim hesabımı sen niye vereceksin? Ne mecburiyetin var?" diyor. "Yahu, ayıptır, olur mu?" demeye çalışıyorum, "Kime ayıp?" diye soruyor, cevap vermekte bocalıyorum. Sakin olmaya çalışarak "Bak güzelim! (Aslında o sırada, "Bak sevgilim!" demek isterdim ama, durum buna müsaade değil!) Kibarlık, centilmenlik diye bir şey var değil mi? Bize böyle öğrettiler!" diyorum. Onun cevabı hazır: "Sana öyleyse, bana da böyle öğrettiler" diyerek, kesip atıyor. Bakıyorum işin tadı kaçmak üzere, alttan alıyorum. O yeni bir öneri getiriyor: "Herkes kendi parasını versin." "Tövbe tövbe! Yani, her

yemekten sonra, garson bizim masaya iki ayrı hesap mı getirecek? Sen beni âleme rezil mi etmek istiyorsun?" diyorum. O da bakıyor ki iş ciddi, yumuşuyor. Bu bizim ilk, ama kesinlikle son olmayan kavgamız oluyor!

Osmanlı terbiyesi iyi hoş da, centilmenlik uğruna mütevazı aylığım sarsılmaya başlıyor. İlerde, Barbro bu günlerden söz ederken, "Sabahları hep iki kruasan yemek ister, sana yük olmasın diye bir tane ısmarlar ve aç kalırdım" diyecekti... Tours üniversite şehri; konferanslar, seminerler, konserler eksik değil. Bizi ilgilendiren hiçbir konuyu kaçırmıyoruz. Tüm kültür olaylarının izleyicisiyiz. Ünlü caz orkestraları, turnelerine Tours'u da katıyorlar. Bir akşam üniversitenin balo salonunda, soprano saksofonun büyük ustası Sydney Bechet'yi dinlemeye gidiyoruz. Koca salon, dans eden yüzlerce gençle dolu. Barbro güzel dans ediyor, ben de fena sayılmam. Pistte iyi bir çift oluşturuyoruz. Bir aralık, soluk almak için pencere kenarında dururken, bir adamın Barbro'yu dansa kaldırmak istediğini görüp, yabancıya yaklaşıyor, "Matmazel benimle beraber!" diyorum. Adam özür dileyip uzaklaşıyor. Barbro "Adam bana sordu ve benden cevap bekliyordu, sen ne karıştın?" diyor. "Ne yapacaktım yani, adamın seni koluna takıp çekip gitmesini mi bekleyecektim?" Kız bana buz gibi bir bakış atıp "Kendimle ilgili kararları yalnız ben veririm, ben özgür bir insanım, tamam mı?" diye çıkışıyor. Al sana bir kültür takışması daha... Barbro'ya bir yandan, hafiften bozuluyorum, ama bir yandan da takdir etmiyor değilim. İçimden, kişilik sahibi kız, helal olsun demekten kendimi alamıyorum! Bu ufak tartışmalar ilişkimizi olumsuz etkilemiyor, aksine Barbro'da bir yumuşama, az da olsa bana karşı bir ilginin belirtilerine rastlıyorum...

Günün birinde, Barbro üşütüp nezle oluyor, boğazı ağrıyor. "Ben iyi çorba yaparım" diyorum. Çarşıya gidip küçük bir kamping ocağı ve çorba için gereken malzemeyi aldıktan sonra Barbro'ya kendi odasında, nefis bir domatesli şehriye çorbası pişiriyorum. Bu çorba ilişkimizde bir dönüm noktası oluşturuyor. İlk kez, bir geceyi onun odasında geçiriyorum. Eh! Ne de olsa kızcağız hasta, bakım ve "şefkate" ihtiyacı olduğunu düşünüyor!..

Park, bahçe, kırlarda baharın tadını çıkarıyoruz. Başım-
da kavak yelleri esiyor, Barbro'ya bakıyorum, onun da mutlu
bir hali var. Şövalyelere yakışır cömertliğim yüzünden, ayın
ortasında cebimde metelik kalmıyor! Durum sıkıcı ve sıkıntı-
lı. Barbro anlayış gösterip "Bende para var, öderim" diyor. Her
hesap gelişte, kimseye göstermeden, masanın altından cüzda-
nını bana veriyor! Gel de böyle kızı sevmek! Bana gelince, ben
tümüyle iflas etmiş olan Osmanlı terbiyeme mi üzüleym, yok-
sa sevdiğim kızın gösterdiği anlayışa mı sevineyim, bilemiyo-
rum!..

Günler geçiyor, Barbro'nun Fransa'daki zamanı dolmak
üzere. Buradan İtalya'ya, daha sonra da İsveç'e dönüp bir
Kuzey şehri gazetesinde çalışmaya başlayacak. Ondan ayrılma-
yı düşünmek bile istemiyorum. Ama ne yazık ki, elimde bunu
önleyebilecek bir güç yok! Birbirimizden ayrılmadan önce, bir-
kaç gün Paris'te kalmaya karar veriyoruz. St. Michel bulvarı-
na inen ara sokaklardan birisi olan Rue Cujas'ta, üçüncü sınıf
bir otelin en üst katına yerleşiyoruz. Küçük balkondan bakıl-
dığında, Quartier Latin'in damları, biraz sarkılırsa aşağıdaki
dar sokak bile görünüyor. Barbro'ya Tours'da aldığımız küçük
kaplumbağayı açık bir karton kutu içinde balkona yerleştiriyor,
yanına da bol yeşil salata yaprakları koyuyoruz.

Paris'in baharı, insanı sarhoş eder. Paris yeni yeşeren ağaç-
ları, açmakta olan rengârenk çiçekleri, Seine nehrinde süzü-
lüp giden tekneleriyle, tüm âşıkları bağrına basmaya hazırdır!
Biz de buna uygun olarak, el ele, kol kola, sarmaş dolaş Seine
kıyısında dolaşılıyor ve mutluluğumuzu yudumluyoruz... Barb-
ro çoğu kez, söyleyeceği önemli söz ve kararları, zemin hazır-
lamaya gerek duymadan hemen söyler. Bir gün gene böyle,
Luxembourg Parkı'nda dolaşırken, beni ordaki sıralardan biri-
ne oturtuyor. Karşıdaki büyük havuzda, çocuklar oyuncak
yelkenli yüzdürüyor. Barbro yeşil gözlerini bana dikerek "Ben
İtalya'ya gitmiyorum!" deyiveriyor. Üç saniyelik kısa bir süre,
hiçbir şey anlamıyorum. Sonra, birden kafamın içinde havai
fişekler patlıyor, gözlerimde yıldızlar yanıp sönüyor!.. Bu sözle-
rin anlamını "idrak" etmemek için enayi olmak gerekiyor! Sev-
diğim kız beni, İtalyana tercih ediyor. Kucaklaşıyoruz...

Otele döndüğümüzde "Köşedeki manavda iyi muz var,
hemen alıp geliyorum!" diyerek dışarı çıkıyor ve doğru St. Mic-
hel ile St. Germain bulvarının kesiştiği köşede bulunan kuyum-
cudan içeri dalıyorum. Cebimdeki son parayla bir çift gümüş
nişan yüzüğü alıyorum. Yandaki bakkaldan da bir şişe şam-
panya. Dördüncü katın merdivenlerini koşarak, bir solukta
çıktırıyorum. Barbro'nun "Muzlar nerede?" demesine kalmadan,
tuttuğum elinin parmağına yüzüğü takıveriyorum! Ancak,
benimkini de kendi parmağıma geçirdiğimde, durumun ciddi-
yetini kavrayabiliyor. Paris'te, üçüncü sınıf bir otelde sevdiğim
kızla nişanlanıyorum. Artık onun bir "sıfatı" var: Nişanlım! O
yaşta nedense bunu önemli buluyorum.

Oturup, ileriye dönük planlar yapıyoruz. Barbro İsveç'e
dönüp çalışacak ve para biriktirecek. Sonbaharda, İstanbul'da
buluşacağız. Ben de Chinon'a giderek, Türkiye'ye dönme hazır-
lıklarına başlayacağım. Şimdi sıra, aileme durumu anlatmama
geliyor. Son derece zor bir görev, nasıl yapacağımı, neresinden
başlayacağımı bilemiyorum. Sonunda tüm cesaretimi toplaya-
rak, durumu ayrıntılarıyla anlatan uzun bir mektup yazıyo-
rum. Bir süre sonra biri annemden, diğeri babamdan, iki mek-
tup geliyor...

Annemin tepkisi, tahmin ettiğimden de sert. Birini öldü-
rüp banka soymuş olsam, yazacağı mektubun bundan daha
sert olacağını sanmıyorum! "Nasıl yaparsın bunu bana? Hiç
mi düşünmedin beni?" diyor. Doğru, hiç düşünmemiştim, o
sırada gece gündüz düşündüğüm başka birisi vardı! İşlediğim
ağır suç, kalbimin doğrultusunda bir kızı sevmekti. Babam ise
mektubunda çok daha ölçülü, eğitimimi aksatmamak koşu-
lu ile bana mutluluklar diliyor. Zarfın içine, bir de beş dolar
para koymuş. Annemin karakterinin melodrama yatkınlığını
bildiğim için, fazla üzülüyorum. Ama babamın mektubuna
içten seviniyorum.

Aslında, gerçek sorunun nereden kaynaklandığını kes-
tirmek zor değil. Mesele benim bir kıza âşık olmam değil, bir
yabancıya, Avrupalıya gönül vermiş olmam; bu, annemi tarif-
siz hicranlara sürüklüyor. Zira o devirde, Avrupalı kızlarla ilgi-
li önyargılarımız var: Bu kızlar, ya dansöz, ya da konsomatris

olurlar! Eğer bunlardan hiçbiri değilse, kesinlikle “hafif meşrep”tirler...

Gene loş, hüznü dolu ayrılma noktası, Gare du Nord... Barbro İsveç’e dönüyor. Birazdan yatırılacağı ameliyat masasında, bir yerimin kesilip alınacağı hissi var içimde. Ve öyle oluyor, sevdiğim kız benden kopup ayrılıyor. İstemeyerek “Güle güle sevgilim!” sözleri dudaklarımdan dökülüyor... Sonbaharda buluşmak üzere diyerek, kucaklaşıyoruz. Tren uzaklarda kayboluncaya kadar arkasından bakıp duruyorum...

Chinon’a dönüp, ayrılma hazırlıklarına başlıyorum. İki yılımı geçirdiğim bu şirin Fransız kasabasının her köşesi, anılarla dolu. Gamsız, kedersiz bir delikanlı olarak geldiğim bu yerden, sorumluklar yüklenmeye hazır, olgun bir genç olarak ayrılmak üzereyim. Son günlerimi, Barbro ile dolaştığımız yerlerde yürüyerek geçiriyor, içimde onun eksikliğini, yokluğunu, her an artan bir şekilde duyuyorum. Sonbahara kadar beklemek bana dayanılmaz bir işkence gibi geliyor. Birbirini seven iki insanın zoraki ayrılığı, bana akıl almaz, mantıksız geliyor.

Uykusuz bir gecenin sabahı, ani bir kararla İsveç’e Barbro’nun yanına gitmeye karar veriyorum!.. Chinon’da herkese veda ediyorum. Küçük kasabada aşk öykümüzü bilmeyen yok. Kız arkadaşlar hafif mahzun, erkekler de “Oh! le veinard!” yani “Vay! Şanslı adam!” diyorlar. Nasıl bir gün, Jeanne d’Arc, Vienne nehrinin ağır akan sularına ve tepedeki şatoya son bir kez bakıp sefere çıktıysa, ben de geleceğimin falını tahmine çalışarak ayrılıyorum Chinon’dan...

İsveç’in Duru Güzelliği

Paris’te fikir ve düşüncelerine önem verdiğim dostum Aydemir Balkan’a gidiyorum. Barbro’yu tanıyor, durumu biliyor. Ona, İsveç’e, sevdiğim kızın yanına gitmek istediğimi söylüyor, “Ne dersin?” diyorum. Aydemir gülümseyerek “Eğer o kızı kaçırsan, sen bir enayisin! Hemen atla git” diyor. Tüm yaşamım boyu alacağım belki de en güzel yanıt bu! Sonra birden, meteliğe kurşun attığım aklıma geliyor. Aydemir, Hızır gibi bunu da hallediyor ve artık İsveç’e gitmem için bir engel kalmıyor. Kendimi, sanki yerçekiminden kurtulmuş, havada uçar hissediyorum!

“Yarın Kuzey ekspresiyle 14.30’da Stockholm’dayım stop öpücükler stop Güneş”. Telgrafı Barbro’ya yolladıktan sonra, anne ve babama da durumu anlatan bir mektup yazıyorum. Yazın, Türkiye’de beni bekleyen bir şey yok. Zaten olsa da kimin umurunda! Sonbaharda, okulun açılışına yetiyeceğimi de satırlarına eklemeyi unutmuyorum.

Tren Stockholm’un merkez garı Centralen’e girdiğinde, heyecan içindeyim. Barbro’dan ayrı kaldığım on gün, bana on yıl gibi gelmiş, gözlerim her tarafta onu arıyor, ama göremiyorum! Arıyorum, arıyorum ama nafile, o yok! Tren boşalmış, koca garda elimde bir valiz, tek başıma duruyorum. “Geç kaldı herhalde, birazdan gelir!” diye kendimi avutmaya çalışıyorum. Vakit geçiyor, ne gelen var ne giden... Tarifsiz bir hayal kırıklığı içindeyim. Ben her şeyi arkamda bırakarak, uzaklardan kalkmış, buraya onun için gelmişim, o beni karşılamak zahmetinde

bile bulunmuyor, demek bana verdiği kıymet bu kadar! Bunun tek bir anlamı olması gerekir, o beni sevmiyor! Şeytan ilk trene bin ve geri dön diyor! Şeytanın bunu söylemesi kolay da, benim bunu gerçekleştirmem olanaksız, zira aynı "müzmin" hastalıktan rahatsızlığım sürüyor, yani "likidite" sıkıntım var! Valizin üstüne oturup bir sigara yakıyor ve durum değerlendirmesi yapmaya çalışıyorum. Aynı anda da belli etmeden, etrafa göz atmaya devam ediyor, belki gelir diyorum. Üniformalı adamın biri yanıma yaklaşp, İsveççe bir şeyler söylüyor, anlamıyorum. Sonra adam, İngilizce "Yardım edebilir miyim, galiba birisini bekliyorsunuz?" diyor. "Yoo! Canım bir sigara içmek istemişti de!" diye bir şeyler geveliyorum. "Sevgilim beni sevmiyor, beni karşılamaya bile gelmedi!" mi diyeyim tanımadığım adama!

Sonunda kalkıp Barbro'ya telefon etmeye gidiyorum. "Geldim, istasyondayım" dedikten sonra, ona konuşma fırsatı vermeden "İçten karşılanan için teşekkür etmek istemiştım!" diyorum. O, sabah Paris'ten gelen başka bir treni karşıladığını, ben çıkmayınca bir aksilik olup gelemediğimi düşünerek eve döndüğünü anlatıyor ve "Hoş geldin canım! Atla bir taksiye, gel buraya" diyor. Sevinmek istiyorum ama, biraz zamana ihtiyacım var! Barbro, şehrin dışında modern bir mahalle olan Blackeberg'de, ailesiyle birlikte oturuyor.

Biraz rahatlamış olarak, bir taksiye binip, adresi gösteriyorum. İlginç yerlerden geçiyoruz ama, benim gözüm dışardan çok içerde. Bakışlarım taksimetreye takılmış, başdöndürücü hızla artan rakamları endişeyle izliyorum! Ya param çıkışmazsa, özlemini çektiğim sevgilimi daha kucaklamadan "Bir on kuron versene!" demek, ayıpların büyüğü olur diye düşünüyorum... Neyse adrese varıyoruz ve para ucu ucuna yetiştiriyor. Barbro'yu, küçük erkek kardeşi Krister'le beni bekler buluyorum. Sonunda Barbro beni, ben onu haklı buluyoruz; kötü sonuçlanmasına az kala, karşılaşma olayı tatlıya bağlanıyor. Barbro'nun babası işi gereği, eşiyle beraber Paris'e gitmiş bir gün önce, iki üç gün kalacaklarmış. Krister on yaşında, sempatik, cin gibi bir çocuk; hemen anlaşıyoruz.

Oturup, Barbro ile gelecek için planlar yapıyoruz. Kararımız birkaç ay Stockholm'da kalarak, çalışıp para biriktirmek,

sonra da ver elini İstanbul... Barbro bir yayınevinde çalışıyor, şimdi bana acilen bir iş bulmak gerekiyor. 1954 yılının yaz başında, İsveç'teki yabancı sayısı parmakla sayılacak kadar az. Hele Türk olarak ancak beş altı kişiyiz. Bunlardan ikisi Galatasaray'dan tanıdığım Tahsin Balan ve Ergun Özarı. Her ikisi de LM Ericsson Telefon Fabrikası'nda çalışıyor. Tahsin "Gel seni fabrikaya sokalım!" diyor ve yardımcı olup, benim dünyaca ünlü bu telefon şirketine girmemi sağlıyor. Böylelikle, telefon konusunda, telefon etmekten başka hiçbir yeteneği olmayan ben, fabrikanın 36. bölümünde "röle ayarcısı" olarak işe başlıyorum!

Bir ustabaşı, telefon santrallerinde kullanılan avuç büyüklüğünde bir metal parçanın nasıl ayar edileceğini gösteriyor. Birbirinin üstünde, dilim dilim duran her elastik madeni parçanın ayrı bir ağırlığı olması gerekiyor. Benim işim, elimdeki aletle, bunları ölçüp ayarlamak. Aslında zor bir iş değil, ama önemli olan elinizi çabuk tutmak, çünkü yanınızda bir bant akıp gidiyor. Tamamlanan her parçayı, açık bir kutuya koyup yolluyorsunuz. İşte "stres" kelimesinin daha icat edilmediği devirde, ben bu "fenomen"le tanışıyorum. Bu akort türü çalışmada, yaptığın işin çokluğuna göre para alınıyor. Bizim arkadaşlar, elleri alışmış, hızlı çalışıyorlar, ben acemi çaylak, yanlış ölçmeyeyim diyerek düşük tempoyla işi götürmeye uğraşıyorum. Akşam üzeri paydos olduğunda, günlük emeğimin karşılığı ancak 18-19 kuronluk bir iş yapabildiğimi görüyorum. Türk arkadaşlarsa 40-50 kuronluk bir performansla sahipler! Hele Kadıköylü basketçi Suat adında bir arkadaşımız 90-100 kuro-na para bile demiyor, fabrikada bir numara. Başlangıç günleri, geceleri rüyamda durmadan röle ayarı yapıyorum!..

Şehrin merkezinde, Sveavagen caddesinde küçük bir oda kiraliyorum, mutlu olmamam için hiçbir neden yok, sevdiğim kızın yanında ve ilginç bir ülkedeyim. Geçen yıl turist olarak gezdiğim İsveç'e şimdi, alıcı gözüyle bakıyorum. Kendi ülkemde özlemini çektiğim birçok şey burada fazlasıyla var. Örneğin demokrasi, adalet, sosyal güvence, eşitlik...

İsveç o yıllarda dünyada parmakla gösterilen örnek bir ülke. Yaşam standardı en yükseklerde. Ama olmayan şeyler

de var burada: Enflasyon, işsizlik, yolsuzluk ve yoksulluk yok! İsveç sosyal demokrasinin beşiği. Çok eski değil, daha kırk elli yıl önce az gelişmiş bir ülke olan İsveç'i, bu parti almış bu günlere getirmiş. Başbakanı her sabah işine tramvayla giden bir ülke düşünün. Günün birinde ecel, bu alçakgönüllü adamı tramvayda bulmuş. Başbakan Per Albin Hansson, herhalde dünyada bir tramvayda ölen ilk ve son başbakan!

Barbro'nun babası Alfons Gidlund, kişilik sahibi hoş bir insan. Partiye emeği geçmiş "müzmin" bir sosyal demokrat. Partinin yayınevi Tidens'in genel müdürü. Tam bir halk adamı, Kuzeyli mütevazı bir aileden geliyor. Büyük toprak ağalarının hüküm sürdüğü, insanlar arasındaki sınıf farkının uçurum derinliğinde olduğu bir devirde dünyaya gelmiş. Yoksulluk içinde büyümüş, haksızlık ve adaletsizliğin acımasız yüzünü yakından görmüş bir insan Alfons. Gençliğinde, orman işçisi olarak odun kesmiş, politikaya duyduğu ilgi ve sosyal demokrasiye inancı onu olgunlaştırıp, kademe kademe yükselterek bugünlere getirmiş. İsveç'i yöneten elit siyaset adamlarının tümü, arkadaş. Alfons'un sayesinde ilerde, İsveç politikasının efsane isimlerinden sosyal işler bakanı Gustav Möller, maliye bakanları Ernst Vigfors ve Gunnar Strang'i tanıma fırsatını elde edecektim.

Barbro'nun babasıyla anlaşmamam imkânsız. Rahat, sevecen ve içten bir adam. Annesi Ruth, biraz daha mesafeli olmasına karşın iyi bir kadın. Bana karşı ikisi de dürüst ve doğal davranıyor. Damdan düşer gibi girdiğim yaşamları, benim yüzümden sarsılmışa benzemiyor! İsveçlilerin örf ve âdetleri bizimkilerden ne kadar değişik. Haziran ayının sonunda, bu Kuzey ülkesinde Midsommar (yaz ortası bayramı) kutlanıyor, aynı çocukluğumun İzmit'inde olduğu gibi... Barbro'ların Stockholm dışındaki yazlık evlerinin yanında, böyle bir bayramı yakından izlemek için hep birlikte yola koyuluyoruz.

Günlük güneşlik, ılık bir hava. Etraf yemyeşil, geniş bir çayırın ortasına çiçeklerle süslenmiş kocaman bir direk dikiliyor. Civar evlerden gelmiş çoluk çocuk ve büyükler, neşe içinde artık bayramı kutlamaya hazırlar. Yaşlıca bir adamın, elindeki akordeonun tuşlarına dokunmasıyla herkes el ele tutuşarak, direğin etrafında dönerek dans ediyor. Masmavi gök ve züm-

rüt yeşili çayırın ortasında, bu mutlu insanlar pastoral bir tablo gibiler. Yorulan çocuklar kenara çekilince, meydan geçici olarak büyüklere kalıyor. Koca koca insanlar, çocuk şarkılarını söyleyerek dönüyorlar. Birden duyduğum şarkı bana yabancı gelmiyor. Biraz dikkat edince, bunun Türkiye'de de bilinen bir çocuk şarkısı olduğunu anlıyorum. "Sma grodorna, sma grodorna" diye başlayan şarkı, "Küçük kurbağa, küçük kurbağa, kuyruğun nerede?"nin ta kendisi!.. İlk kez kelli felli İsveçlilerin, kurbağalar gibi sekerek dans ettiklerini şaşkın ama severek izliyorum. Çocuk gibi saf olmak ne kadar güzel bir duygu. Bizde, önemli birisi olmadan öyle görünmenin birinci koşulu, ciddi ve ağırbaşlı davranmak sanıldığından, bu tür bir bayramın bizim ülkede pek tutacağını sanmıyorum!

İsveçlilerin yemek kültürü de, sadece bize göre değil birçok Avrupa ülkesine göre de oldukça değişik. Örneğin, bizim köfteye benzeyen "Köttbullar" dedikleri yemeğin yanında, kırmızı böğürtlen reçeli servis ediliyor! Antre olarak verilen marine edilmiş, çeşitli ufak soğuk balıklar da şekerli... Puding deyince insanın aklına vanilya, çikolata veya portakallı pelte gelir, İsveçliler ise kanlı puding yiyorlar! "Blod pudding" hayvan kanından yapılmış; bu leziz(!) yemeği afiyetle mideye indiriyorlar. Bu herhalde, İsveçlilerin barbarlık döneminden kalma eski bir Viking alışkanlığı olsa gerek... Ama bir yemekleri var ki, yukarıda anlattıklarım bal kaymak kalır! Ve bu orijinal spesiyalite mide bulandırma dalında kesinlikle büyük ödülü alır götürür. "Surströmming" adında bir tür konserve balık bu. Sardalya boyunda balıklar, az tuzlanmış olarak fıçılara konup bir süre güneşte bırakılıyor. Sonra konserve kutularına yerleştirilen balıklar, tam bir yıl bekletiliyor. Mayalanıp ekşiyen balıklar sadece yaz ayları ve açık havada yeniyor. Kutuyu açmak özel bir yetenek işi, zira ilk açılan delikten, dışarı fışkırıyor balığın suyu. Etrafa yayılan kokuyu anlatmak "gayri kabili mümkün!" Kutuyu açtığınızı farz edersek, kokmuş ekşi balık kokusundan burun direğinizin anında kırıldığını hisseder, olmayan ülserinizin bile daha yemeden azdığını dehşetle fark edersiniz!

Her İsveçlinin bu yemeği sevdiği de söylenemez. Kuzey halkı bu konuda ikiye ayrılıyor: Surströmming'i sevenler

ve sevmeyenler! Bir gün, merak bu ya, şundan bir tadayım, ölmem herhalde dediğimi hatırlıyorum. Bahçe ortasında kurulmuş nefis bir masa ve baş köşede de Surströmming Hazretleri duruyor. Kutu olaysız açılıyor, sağ elimde çatal, sol elimde bir kadeh, barut gibi "akvavit" operasyonuna hazırım! Çatalı balığa batırıp, ağzıma doğru götürürken nefes almamaya çalışıyorum. Hızla çiğnediğim balığı daha yutarken, sert içkiyi de bir solukta yuvarlıyorum. Sanığın dediği gibi: "Ondan sonrasını hatırlamıyorum, Reis Bey!" Bir süre, suratına sert bir kroşe yemiş, nakavt öncesi bayılmayla ayılma arasında kararsız kalan boksörün kritik durumunda hissediyorum kendimi. Sadece hakemin doğru 5, 4, 3, 2, 1 diye sayması eksik! Uzun yıllar, bu balığın tadını, kokusunu damak ve beynimden silemiyorum!..

Djurgarden, Stockholm'un orman, kır, çiçeklerden oluşan büyük parkı. Londra'nın Hyde Park'ı, Paris'in Bois de Boulogne'u neyse, bu park da İsveçliler için aynısı. Günün birinde Barbro ve ben, nişan tazelemeye karar veriyoruz. Paris'teki nişanın biraz aceleye geldiğini düşünüyoruz! Hem o zaman ikimiz de "seferi" idik, şimdi Barbro'nun ülkesinde yüzük takmak istiyoruz. Ne o, ne de ben merasim ve kalabalıktan hoşlandığımız için, nişanı Djurgarden'de bir ağacın altında, biz bize yapalım diyoruz. Ilık bir yaz günü, yeşillikler içinde ve bir gölün kıyısında tekrar nişanlanıyoruz. Çifte nişan, çifte mutluluk!.. Barbro yaz sonrası çalışacağı gazeteyi telefonla arayıp, bu işten vazgeçmek zorunda olduğunu, Türkiye'ye gideceğini söylüyor. Durumu kabul etmekten başka çaresi olmayan yazışleri müdürünün kısa yorumu "Haklısınız bu soğuk Kuzey şehrine gelmektense, Türkiye'yi seçmeniz doğal!" oluyor.

"Ankara" ile İstanbul'a

1954 yılının bir Ağustos günü, cebimizde biriktirebildiğimiz üç beş kuruş ve bir o kadar da valizle, İspanya'ya doğru trenle yola çıkıyoruz. Yaptığımız plana göre, Barselona'dan bizim ünlü Ankara gemisine binip, İstanbul'a gideceğiz. Benim biletimi babam yollamış olduğundan, sadece Barbro'ya bilet almamız gerekiyor. "Sen merak etme, ben hallederim!" diyorum. Barselona'da, hoş birkaç gün geçiriyoruz. Hareket vakti geldiğinde, valizlerimizi yüklenip limanın yolunu tutuyoruz. Ay yıldızlı bayrağı, beyaz silueti ile, Ankara karşımızda duruyor. Kendimi, Türkiye'ye gelmiş gibi hissediyorum. Paramız kısıtlı olduğundan, bilet parasını İstanbul'a varınca ödemek istiyoruz; gereken isim, adres, hısım akraba adı versek de, nafile, bu isteğimizi kabul ettiremiyoruz. Barbro biriktirdiği parasıyla İsveç'in ünlü "Facit" marka hesap makinalarından bir tane satın almış; İstanbul'da bunu satıp, bir süre onunla durumu idare etmeyi düşünüyor.

Canım fena halde sıkılıyor, ülkemde insanların nasıl birbirlerine kolay kolay güvenmediklerine bir kez daha tanık oluyorum! İşin kötüsü, Barbro'ya karşı mahcup olmam. Ona, sabah akşam Türkiye'yi ve Türkleri öven ben, ilk yenilgimi alıyorum... Sonunda, ilk durak Marsilya'ya bir bilet alıp gemiye yerleşiyoruz. Barbro'ya "Merak etme ben Marsilya'da hallederim!" dediğimde, çifte kavrulmuş nişanlının bana biraz garip baktığını seziyorum... Niyetim, Marsilya'da bizim konsolosluğa gidip, İstanbul'da hemen ödemek üzere bir bilet ücretine yete-

cek borç almak! Gençliğin sınırsız hayal gücü, her şeyi mümkün kılıyor!

Türk konsolosluğunun kapısını iyimser bir şekilde çalışıyorum. Orta yaşlı, asık suratlı konsolos "Buyurun!" diyor. Tüm iyimserliğimin anında yok olduğunu seziyor, içimden "Bu adamın eli, bayramlarda bile cebine gitmez!" diyorum. Durumu anlattığımda, konsolosun bana şöyle tepeden bakıp "Yanlış gelmişsiniz, burası banka değil, konsolosluk!" dediğini hiç unutmam! Yediğim bu ikinci golden sonra, Barbro'nun yüzüne nasıl bakacağımı düşünüyorum...

Kızcağız halime acımış olmalı ki "Gel bir de İsveç konsolosluğunu deneyelim" diyor. Dikkat ediyorum, "Merak etme, ben hallederim" demiyor! İsveç konsolosu, Barbro'yu dinledikten sonra "Bizim işimiz..." diye söze başlayınca, eyvah dememe kalmadan, adam lafını tamamlıyor; "Bizim işimiz, zorda kalan vatandaşlarımıza yardımcı olmaktır!" dediğinde, içimden adamı alnından öpmek geliyor. Barbro, İsveç'ten ayrılmadan önce ülkenin en kaliteli haftalık dergisi *Folket i Bild* ile anlaşmaya varmış, Türkiye'den sürekli yazılar gönderecek. Konsolosa, derginin yazarları müdürü Ivar Öhman'ın adını veriyoruz. Ivar ünlü bir gazeteci (uzun yıllar sonra kariyerini, İsveç'in Atina büyükelçisi olarak tamamlayacaktı). Kısa bir telefon konuşması her şeyi çözümlüyor, Ivar'ın konsolosa "Ne kadar lazımsa verin, ben hemen öder, sonra da onun parasından keserim" diyen gür sesini, biz bile duyuyoruz. İşte ufak bir zihniyet, güven ve anlayış farkı.

Kaybetmemize ramak kalmış güvenimiz yerinde, içimiz rahat, gemiye dönüyoruz. Bilet ücretini ödüyoruz ve Ankara limandan ayrılıyor. Önceden kararlaştırmış olduğumuz gibi, sevgili dostum Aydemir de, Marsilya'da gemiye katılıyor. "Bravo vallaha, kızı kaçırmadın!" dediğinde, "Biraz da senin sayende, manevi ve maddi destek senden geldi!" diyorum, gülüşüyoruz... Barbro'nun benim ülkemi sevmesini içten istiyorum! Bilinçli olmadan ona, sürekli olumlu şeyler anlatıyorum Türkiye ile ilgili: "Bizim ülke moderndir, kadınlar Dior mankenleri gibi şık giyinirler, Türkiye'de ne ararsan bulursun, her taraf bal dök yala türü tertemizdir!" gibi... Barbro daha hiçbir şey gör-

mediğinden, anlattıklarımı biraz hayretle ve karşı çıkmadan dinliyor.

Tüm İstanbul sosyetesini Ankara gemisinde, kadınların şıklığı, hal ve tavırları beni haklı çıkarır durumda, şimdilik... Gemide herkesin odak noktası, iki yıl önce tahtından indirilen, Mısır kralı Faruk'un kız kardeşi Prenses Faize! Firavunlar ülkesinin bu hoş prensesi, Osmanlı hanedanından bir Türklerle evli. Faize'den çok daha yaşlı, kendi halinde bir adam bu. Geminin tüm çapkınları prensesin etrafında pervane gibi... Bizim Aydemir de bunlardan birisi! Kısa bir süre sonra Aydemir, bizi prensesle tanıştırıyor ve bir grup oluşturup eğleniyoruz. Gemideki yolculardan Selahattin Beyazıt, Galatasaray'dan arkadaşım. İngiltere'de okuyan Selahattin'in tanınmış bir iş adamı olan babası da gemide. Hoşsohbet, muhterem bir bey. Selahattin yıllar sonra, başarılı bir iş adamı ve Galatasaray Kulübü başkanı olacaktı.

Ankara'nın mutfağı, leziz yemekleriyle nam yapmış; yeme de yanında yat türünden yiyeceklerin biri gidip biri geliyor! Yolcu ve çalışanlar, ölçülü bir dostluk içindeler. Bu yüzen "küçük Türkiye'nin Barbro üzerinde bıraktığı izlenimlerden ben çok memnun ve mutluyum. Türkiye'nin, yalnız mutlu bir azınlığın yolculuk ederek eğlendiği Ankara gemisine benzemediğini ben de biliyorum ama, o sırada pek hatırlamak gelmiyor içimden...

İstanbul'a denizden giriş, bir masal dünyasına adım atmak gibidir. Bu konuda, sonraları göreceğim Rio de Janeiro ve Hongkong dahil, kimse İstanbul'un eline su dökemez! Ankara, Sarayburnu açıklarına geldiğinde, herkes nefesini tutmuş bu muhteşem manzarayı izliyor. Barbro da etkilenmiş "Harika!" diyor. Yolcu salonunda, aileyi temsilen Sabahattin dayım bizi karşılıyor. Sirkeci'de devrin iyi otellerinden İpek Palas'a iniyoruz.

Ertesi gün, Barbro ile beraber, Eminönü'nden Karaköy'e geçmek için Galata Köprüsü'nde yürüyoruz. Sağımızdan, solumuzdan nefes nefese, kan ter içinde, ağır yüklerin altında ezilmiş hamallar "Destuuuur! Yağlıboya!" diyerek geçiyorlar. Barbro'nun hem şaşmış, hem de ürkmüş bir hali var. Yalnız bu

değil, önümüzde ve arkamızda kara çarşafli kadınlar yürüyor. Seyyar satıcıların haykırıışları ezan seslerine, taksi kornaları da dilenci dualarına karışıyor. Halifeler devrinde, sanki Bağdat'a gelmiş gibiyim! Her an Barbro'dan gelecek bir tepkiyi bekliyor, "Hani modern bir ülkeydi burası, hani kadınlar Dior mankenleri gibi şık giyinirlerdi!" türünden bir şeyler demesini, abartılı laflarımı bana kaşığın sapıyla yedirmesini bekliyorum! Ama Barbro'dan olumsuz bir tepki gelmediği gibi, "Çok ilginç, çok değişik, sevdim burasını!" diyor. "Alay mı ediyor?" diye yan gözle bakıyorum, hayır hiç öyle bir hali yok. Benim bu kızı anlamam, biraz vakit alacak galiba!.. İstanbul'da az kalıp, İzmir'e doğru yola çıkıyoruz.

İzmir'in Kavakları...

Yaz ortası, değişik şehirlerde oturan aile fertlerinin buluşma yeri İzmir. Kapanizade, Uşakizade, Evliyazade... ne kadar zade ve sade akraba varsa, yıllardır Ege'nin bu güzel kentinde beraberce, yazın bir kısmını geçirirler. Babam görevinden ötürü, Ankara'dan ayrılamıyor, ama Barbro yüzünden nehirler dolusu göz yaşı döken annem de İzmir'de!

İstanbul'dan sabah erken bindiğimiz otobüs, akşam vakti İzmir'e varacak. O devirde, otobüsler şimdiki gibi lüks ve modern değil, hele bizim bindiğimiz, salaş ve külüstür. İçerisi tıklım tıklım dolu, bir de buna ter, sigara, sarmısak ve hacı yağı kokusunu eklersek, on iki saatlik işkence gibi bir yolculuktan sonra insan, her şeyi itiraf edebilir! Bursa'yı geçtikten sonra Barbro rahatsızlanıyor. Zangır zangır, sarsılarak ilerleyen otobüs onu tutmuş, yediklerini çıkarıyor, zavallının yüzü çarşaf kadar beyaz. Yolcular ilgi gösteriyor, adamın biri limon kolonyası, ilerdeki kasabaya pazara giden bir köylü de, çıkarıp bir demet taze nane veriyor ve "Ye kızım ye, iyi gelir!" diyor. Barbro'ya, alışık olmadığı bu özel tedavi metotları gereken etkiyi göstermiyor. Bense ona "Az kaldı canım, birazdan geliyoruz!" türünden moral vermeye çalışıyorum.

Otobüs çay molası veriyor, elinde bir kâse yoğurtla yaklaşan yolcu, yoğurdun mucizevi etkilerinden söz ediyor. İzmir'e nasıl vardığımızı bir ben bilirim, bir de Allah! Alsancak'tan vapura binip Karşıyaka'ya geçiyoruz. İzmir'in imbatı Barbro'ya biraz iyi geliyor, hâlâ bitkin ve halsiz. Köşke vardığımızda aile

efradını bahçede, tam kadro bizi bekler buluyoruz. Önce annemin elini öpüyor, sonra da nişanlımı tanıştırıyorum. Annem, kızı şöyle tepeden tırnağa bir süzüyor, sonra da kucaklıyor onu. Eskiden keder yaşları döken annem, şimdi sevincinden ağlıyor. Garibimin ayakta duracak hali yok. İnce silueti, yeşil gözleri, soluk yüzüyle öyle masum bir havası var ki, etkilenmemek mümkün değil..

Teyzeler, yengeler, dayılarla tanışma faslı bitince, bakıyorum annem Barbro'nun koluna girmiş, Fransızca konuşarak bahçede dolaşiyor. Sıra üst katta oturan anneannemin elini öpmeye geliyor. Mediha Hanım, dedem Tahir Bey'in erken ölümünden sonra, tüm sorumlulukları yüklenmek zorunda kalmış, kişilik sahibi bir kadın. Kapani ailesi, İzmir'in varlıklı ailelerinden birisi. Tahir Bey'in Salihli'nin Sart kasabası yakınında, içinden trenle geçtiğinizde git git bitmeyen bir çiftliği var. Kurtuluş Savaşı sırasında, dedemin Çakıcı Efe'yle saatler süren rakı sofrası muhabbetini, o zamanlar İzmir'de bilmeyen yokmuş. İşte böyle erkek egemenliğinin sürüp gittiği bir toplumda, Mediha Hanım ayağında çizmeleri, elinde kırbacı, at üstünde koca çiftliği denetlemiş. Herkesin çekindiği, otoriter bir kadın olan anneannemi, yaşlandıkça, dul bir ana kraliçeye benzetirdim. Benimle arası iyi idi. Hiç unutmam bir gün, dört, beş yaşlarındayken, gene burada bahçede, hortumla çiçekleri suluyordum. Kapının önünden "Buzlu taze badem!" diyerek geçen satıcıyı görünce "Badem isterim!" yaygarasını basmıştım. Bahçede oturan anneanneme "Para verir misin, badem alacağım!" dediğimde, onun cevabı "Param yok! Alamam" olmuştu. Birden tepemin attığını sezmiştim. Han, hamam, çiftlik sahibi, dünyanın en zengin kadını bildiğim anneannem, param yok diyerek, bana badem almıyordu! İçimden "Ya! öyle mi?" diyerek, yerde duran hortumu kaptığım gibi, yaşlı kadının üstüne tutmaya başlamıştım! Çiğlikler atan anneannemin yardımına, bir akraba ordusu koşmuştu, ama iş işten geçmiş, Kapanizada Mediha Hanım, sucuk gibi sırlıslık olmuştur bile! Onun "Yakalayın şu veledi! Bir elime geçirirsem fena yapacağım onu!" tehdidi, beni yaka paça oradan uzaklaştırırlarken, kulaklarımda çınlıyordu!..

Köşkün üst katına, Barbro ile onun elini öpmeye çıkıyoruz. Mefharet teyzem, anneannemin çok yaşlandığını, hafızasının gelip gittiğini söylüyor. Denize bakan geniş odasında, koltuğunda oturan yaşlı kadın beni hemen tanıyor. "Koca adam olmuştun yavrum" dedikten sonra, Barbro'yu işaret ederek "Bu güzel kız da kim?" diye soruyor. Gururla "Nişanlım!" diyorum. Barbro elini öperken o "Öyle mi? Öyle mi?" diye dalgın mırıldanıyor...

Akşam, bizim yasalar yürürlüğe giriyor ve Barbro ile benim ayrı odalarda yatmamız uygun görülüyor. Onlar için sadece nişanlıyız! İkimiz de özel yaşamımıza karışılmasından pek hoşlanmıyor ama ses çıkarmıyoruz. Ortaya bir sorun çıkıyor: Tüm odalar dolu. Çözüm olarak ben çocukların yanında yatıyorum. Barbro için de, Versailles'ın kabul salonlarından birini andıran, ender kullanılan, evin misafir odası açılıyor. İçerdeki 15. Lui oturma takımı, Sevr vazoları, fildişi biblolar ve işlemeli örtüleri Barbro'nun görececek hali olmadığından, yorgunluktan bitkin, erkenden yatıp uyuyor.. Teyzelerimin en küçüğü olan Güner, yatmadan önce Barbro'yu uyarıyor ve kapısını içerden kilitlemesini söylüyor. Evlerinin dış kapılarını kilitleme âdeti olmayan bir ülkeden gelen Barbro, hiçbir şey anlamıyor. Yorgun kızcağız, itiraz etmeden denileni yapıyor. Yalnız kalınca teyzeme, bunun nedenini soruyorum. "Anneannenin sağlığı iyi değil, geceleri kalkıp dolaşiyor, herkesin odasına girmek istiyor" diyor.

O gece evin içinde bir hayalet gibi gezen, kendi kendine konuşan yaşlı kadının sesini duyuyorum. Her odanın kapı tokmağını bir yokluyor, içerden ses gelmezse uzaklaşıyor. Bir ara onun bağırır gibi konuştuğunu duyunca yataktan fırlıyorum. Tahmin ettiğim gibi anneannem, üstünde beyaz geceliği, elinde bir şamdan, Barbro'nun yattığı misafir odasının kapısını zorluyor! Kapıyı açmadan ona durumu kısaca anlatıyor, sonra da anneannemi kolundan tutarak üst kata, odasına çıkartıyorum. İlacını verip yatırırken şöyle bir yüzüne baktığımda görüyorum ki o çizmeli, kırbaçlı Mediha Hanım gitmiş, yerine çocuk gibi masum yüzlü, uzun beyaz saçları göğsüne dökülmüş, yaşlı bir kadın gelmiş. Yanağından öperek, iyi geceler diliyorum...

Ertesi gün Barbro çabuk toparlanıyor, ona Karşıyaka'yı, İzmir'i gezdiriyorum. Bembeyaz cumbalı evleri, koca palmiyeleri, masmavi körfezi ile İzmir'i sevmemek mümkün mü o yıllar? Köşkün içindeki günlük yaşam da, Barbro'yu ilgilendiriyor. En alt kattaki mutfakta, bir ahçıbaşı ve yamağının harıl harıl yemek pişirmesini, temizlik yapan kadınları, çocuklara bakan evlatlığı ve bahçıvanı merakla izliyor Barbro. Hele bu sonuncusu Mahmut Kâhya'ya, özel bir ilgi gösteriyor. 80 yaşlarında, uzun boylu, biraz kamburu çıkmış, beyaz kıvrıkcık saçlı bir siyahi bu kâhya! Geçen çağın sonlarında Sudan'dan gelmiş. Eşi rahmetli Şerife Bacı, annem ve teyzelerimin dadılığını yapmış, aileye çok yakın, dünya tatlısı siyah bir kadın. Barbro Mahmut Kâhya ile uzun uzun, benim aracılığım ile konuşuyor. Sosyal güvenceli, eşit toplumlu İsveç, köşkteki yaşamdan ne kadar uzaklarda şimdi!

İki üç hafta İzmir'i tanımak, aileyle kaynaşmakla geçiyor. Ankara'dan gelen bir mektup, babamın iki günlüğüne İzmir'e geleceği haberini veriyor. Babam da "muhtemel ve müstakbel" gelinini merak etmiş ki kalkıp buraya geliyor. Babamın İzmir'in sıcakından hiç hoşlanmadığını bildiğimden, bu yolculuğu bir özveri işareti gibi algılıyorum. Mustafa (Yemişçi) eniştemin arabasıyla, Barbro ile beraber babamı karşılamaya gidiyoruz. Eniştem ailede sözü geçen, değişik konularda her zaman fikri danışılan birisi. Barbro'yu görmüş, beğenmiş, Ankara'ya babama, onunla ilgili olumlu satırlar yazmış. Yıllar sonra aile toplantılarında Barbro'yu ilk kez nasıl gördüğünü gülererek, kendine özgü tavrıyla "Bir gün dalmış denizi seyrederken, birden denizin içinden, aynı Afrodite gibi güzel bir kız çıkıverdi. Hiç unutmam o anı!" diye anlatırdı.

Ankara uçağı meydana indiğinde, karşılayanların en önünde duran Mustafa eniştem, babamı yakalamış kulağına bir şeyler fısıldıyordu bile. Sonraları bu fiskosun içeriğini öğrenecektim, eniştem "Doktor, kız hem akıllı, hem de güzel, ona göre!" dermiş. Barbro'yu tanıştırdığımda, babam biraz mesafeli ama kibar, elini sıkıyor ve Fransızca beylik nezaket soruları yöneltiyor ona. Babamın herkesi öpmediğini iyi bilirdim ama, Barbro herkes değildi ki! Yol boyunca da, genel havanın pek sıcak ol-

duğu söylenemezdi. Akşam, "vakti kerahat" gelip de rakı sofrası kurulduğunda, hava birden değişiyor, babam iki kadehten sonra rahatlamış, başlayan koyu muhabbette espriler, kahkahalar birbirini kovalıyor. Babam, Barbro'yu yanına oturtmuş, sıcak bir sohbeta dalmışlar, ve İzmir'in ılık bir yaz gecesinde, bu hoş hava geç saatlere kadar sürüp gidiyor...

Yazın sonu yaklaşmış, İstanbul'a dönüp yaşamımıza bir yön vermek ve okul durumunu halletmek gerekiyor. Fransa'da film koptuğunda(!) bakaloryanın ikinci bölümüne girmediğimden, şimdi Galatasaray'ın son sınıfını okumaktan başka çarem yok. Ve böylece ben bir kez daha Mektebi Sultani'ye yazılıyorum!

Beyoğlu'na Dönüş

Okullar açılmadan, kendimize oturacak bir yer bulmamız gerekiyor. Kesemize göre, mütevazı bir yer bulmamız kolay olmuyor. Sonunda İstiklal caddesiyle Sıraselviler arasında, dar bir sokakta, aylık kirası 200 liraya, ufak bir daire tutuyoruz. Eşyalı olan evimizin mobilyaları dökülüyor. Nur apartmanındaki bodrum katımızdan görülen manzara da bir hoş, sokaktan geçenlerin sadece dizden aşağısını görebiliyoruz! Bir süre sonra pencereden baktığımızda, mahalle sakinlerini yüzlerini görmeden tanıyabilme yeteneği oluşuyor bizde!.. “Rıfka Bey gene uzun don giymiş” veya “Melahat Hanım yeni ayakkabı almış” gibi yorumlar yapabiliyoruz. İki gönül bir olunca samanlık seyran olur kabilinden, biz bu salaş dairede mutluyuz.

Böylelikle yıllarımı geçirdiğim Beyoğlu'na, iki yıl aradan sonra geri dönüyorum. Barbro'yu, İstanbul'un kalbinin attığı bu kalabalık, karışık, gürültülü ama canlı ve renkli dünyayla tanıştıyorum. Çiçek Pasajı'nda okkalı bir bira, Rejans'ta, Degüstasyon'da yemek, Markiz ve Baylan'da çay, haftalık programımızda her zaman yer alıyor. Okullar açılınca, eski arkadaşlarımın çoğuyla tekrar buluşuyorum. Ben Fransa'dayken, bazıları da beni beklemek nezaketinde bulunmayıp, mezun olmuşlar! Her akşam üzeri çıkışta, Barbro beni okul kapısında bekliyor. Son sınıftan 534 Güneş'in İsveçli nişanlısını, öğrenci, öğretmen okulda bilmeyen yok! Başlangıçta yadırganan bu özel duruma, kısa bir süre sonra herkes alış-

yor ve tüm Galatasaraylılar, Barbro'nun yanından geçerken, “Bonjur Matmazel, bonsuar Matmazel” diye selamlamayı ihmal etmiyorlar.

Fransa'da geçirdiğim iki yılın, ders alanında büyük yardım oluyor. Türkçe, edebiyat, tarih, coğrafya, felsefe ve Fransızcadan hiçbir sorunum yok, ama oldum olası hoşlanmadığım fen derslerinden zorlanıyorum. İstanbul'da fazla yakın akrabam yok. Muazzez teyzem evine sık gittiğim, eline doğmuş olduğum teyzem. Eniştem ise büyük kişilik sahibi, ilginç bir insan: Ordinaryüs Profesör Baha Kantar. Ülkeye birçok değerli hukukçu yetiştirmiş, Ankara Hukuk Fakültesi'nde ceza hukuku profesörü. Kısa boylu, tıknaz, beyaz pos bıyıklı, ağzından piposu, elinden kehribar tesbihi eksik olmayan, tonton görünümüne bir hoca. Derslerinde ise titiz ve sert, öğrencilerin korkulu rüyası. Ben 14-15 yaşlarında iken Ankara'da Hanımeli sokağında otururlardı. Eniştemin çalışma odası yerden tavana kitapla kaplıydı. Oda mis gibi tütün kokardı. Sürekli gelen giden öğrenci ve asistanlarından Prof. Faruk Erem'i iyi hatırlarım. Rahmetli Prof. Muammer Aksoy ve dayım Münici Kapani de onun öğrencileri arasındaydı.

Muazzez teyzemin, Ayazpaşa'nın Kabataş sırtlarında inşa ettirdiği apartmanı tamamlanmak üzere. Üst katta yarı bitmiş bir dairede, Baha eniştem oturuyor, daha doğrusu yatıyor. Eniştem hasta, kendisi de dahil olmak üzere, hepimiz kanser olduğunu biliyoruz. Ama o yaşama bağlılığından bir şey yitirmemiş, gene tonton. Barbro'nun onu tanımasını istiyorum. Bir gün kalkıp ziyaretine gidiyoruz. Bizi görmekten mutluluk duyuyor, Barbro ile şakalaşıyor, ona İsveç'le ilgili sorular soruyor. Fransızca ve Almanca konuşuyorlar. Baha enişte bir aralık, başucunda duran bir kitabı bize göstererek “Bakın İngilizce de öğrenmeye başladım!” diyor. Öğrenmenin yaşı ve zamanı olmaz diyen, sayısız öğrenci yetiştirmiş koca profesör, şimdi kendisi öğrenci olmuş İngilizce öğreniyor, hem de günlerinin sayılı olduğunu bile bile!.. Barbro ile bu bilge insanı fırsat buldukça ziyaret ediyoruz. Bir kez, Osman dayımın sempatik oğlu, on yaşlarındaki kuzenim Tahir'in Barbro ile ilgili yazmış olduğu bir şiiri gösteriyor bize:

“Ey Marmara Marmara, çıkageldi Barbara

Barbara’nun gözleri, ne güzeldir sözleri...”

diye başlayan sevimli bir çocuk şiiri! Eniştemin vefatından yıllarca sonra, bir gün teyzem, bu şiiri Tahir’in değil, eniştemin kendisinin yazdığını bize anlatıyor. Koca ceza hukuku profesörü, bu sevimli “suçu” küçük çocuğun üstüne atmıştı!

Bir süre sonra, Nur apartmanının bodrum katından ayrılmak zorunda kalıyoruz. Zira daire, bir hayvanat bahçesinin ehli hayvanlar bölümünü andırıyor! Fare, hamamböceği, kırkayak, örümcek, ne ararsanız var. Daireler pahalı, bizde de her zamanki gibi “likidite” sıkışıklığı olduğundan, Taksim’den Kasımpaşa’ya inen, aslında sokak, ama Feridiye caddesi diye anılan bir yerde, aylığı 250 liraya bir daire buluyoruz. Sosyal statümüzde ufak bir yükseliş var, bodrum katından, zemin katına “terfi” etmiş bulunuyoruz! İki, üç katlı basık apartmanların sıralandığı, eğri büğrü kaldırım taşlı, kambur bir İstanbul sokağı burası... O devirde, daha televizyon Türkiye’ye girişini yapmadığından, pencereler bu görevi üstleniyor. “Sokakta yaşam, komşuda kavga, çapkın koca ve kıskanç karısı” dizileri, anten gerekmeden pencereden izleniyor. Müzikal bölümlerin baş oyuncularıyla, eskici, kalaycı, yorgancı, bileyici, zerzevatçı, simitçiden oluşuyor.

Ben okuldayken, Barbro da boş durmuyor, yeni tanıştığı bu değişik dünya ile ilgili yazıları, İsveç’e gazetesine yolluyor. Kesemiz öyle her gün dışarda yemek yemeye elverişli olmadığından, evde yemek pişirmeye çalışıyoruz. Çoğu kez Balık pazarı’na alışverişe gidiyoruz. Balık, sebze ve meyvanın tüm çeşitleri burada. Hele mezelerin bu kadar kalitelisini başka yerde bulmak zor. Pastırma, tarama, lakerda ve turşunun en lezzetlisi hep Balıkpazarı’nda...

Bir gün Barbro’ya hiç bilmediği bir sebze alıyorum: Patlıcan! “Bu nasıl yenir?” diye soruyor, “Şimdi görürsün!” diyorum. Patlıcanları uzunlamasına kesip zeytinyağında kızartmak üzere soyuyorum. Yanına da sarmısaklı yoğurt. Yeme de yanında yat! İnce soyduğum patlıcanları, bir gazete kâğıdının üzerine koyup, yandaki fırına taze ekmek almaya gidiyorum. Döndüğümde, patlıcanları koyduğum yerde bulamıyorum. Ara

ara yok! Barbro’ya sorduğumda “Ha! O kabukları çöpe attım!” diyor. Tepem atıyor, ilk kez o kadar sevdiğim kıza sesimi yükselterek konuşuyorum. Bunu hiç beklemeyen kızcağız, ağlayarak evden çıkıp, hızlı hızlı Taksim’e doğru yürüyor. Ben de arkasından... “Gel güzelim, yapma etme, afedersin!” diyorsam da hiçbir şey para etmiyor. Uzun bir süre ısrar ve sabırla dök-tüğüm dillerden sonra, onu eve getirebiliyorum. Bu melodram birlikteliğimizin defterine, “patlıcan kavgası” olarak geçiyor! O zamanlar, bu sebzenin kendisiyle kabuğunu birbirinden ayıramayan Barbro’nun bu yemek, ilerde en sevdiklerinden biri oluyor.

Yaşam böyle sürer giderken, düşünüp taşıyor ve “Biz neden evlenmiyoruz?” sorusunu ortaya atıyoruz. Birbirimizi ikna etmemiz hiç gerekmiyor, gönülleri bir olan iki genç için de bundan daha doğal ne olabilir? Nikâh hazırlıklarına başlıyor ve uzun bürokratik işlemlerden sonra, 18 Aralık 1954’ü bu anlamlı günün tarihi olarak belirliyoruz. Bu günden birkaç hafta önce, anneannem vefat ediyor. Kadıncağızı gördüğüm son yazmış meğerse! Bizden sonra sağlığı gittikçe bozulmuş ve kimseleri tanımaz olmuş. Babamın girişimiyle, yaşlı kadını alıp Ankara’ya götürmüşler. İzmir-Ankara treni, Sart’tan geçerken pencereden bakan Mediha Hanım “İşte geldik, hadi inelim!” demiş. Hiçbir şeyi hatırlamayan anneannem, çiftliğinin olduğu yöreyi hemen tanımış!..

18 Aralık’ta, Tünel’deki Beyoğlu Evlendirme Dairesi’nde kıyılıyor nikâhımız. Galatasaraylı arkadaşlarım, izleyicilerin çoğunluğunu oluşturuyor. Atilla Tokatlı, Asaf Çiyiltepe, Galip Üstün, Dinçer Güner, Özcan Yuvalı, Mehmet Akalın, Mukan Girgin, Teoman Aktürel, Doğan Şeker ve diğerleri... Aileden Barbro’nun annesi Ruth, İsveç’ten geliyor. Bizim ailemse, Meral ablam ve Ayten yengem tarafından temsil ediliyor. Annem, babam ve diğerleri, anneannemin kırkı dolmadı diye, nikâhımıza gelmiyorlar. Bu gerçek bir neden mi? Yoksa bu onlara göre erken evlenmemizi bir kınama işareti mi? Bugün bile anlamış değilim! Benim nikâh tanığım, aile dostumuz Dr. Nuri Fehmi Ayberk, Barbro’nunki de, İsveç’in İstanbul başkonsolosu Ingvar Grauers. Evlenme dairesinin merdivenlerinden inerken,

içten bir mutluluk duyuyor, sorumluluk duygusunun da, istim gibi arkadan geleceğini biliyorum. Evliliğimizi, mütevazı bir öğle yemeğiyle kutluyoruz. Kendisiyle hep iyi anlaşacağım yeni kayınvalidem Ruth, başkonsolos Grauers ve yardımcısı Tors-ten Weimann'la beraber, yemeyi Park Otel'de yiyoruz. Yemek-ten sonra, Park Otel'e iki adım yakınlıkta, hasta yatağında Baha enişteyi ziyaret edip, bir buket nikâh çiçeği veriyoruz.

Törensiz, çalgısız, çengisiz bir evlenme gerçekleştirdiği-mizden, Barbro da ben de mutluyuz. Bu durumda ben, Galata-saray'ın son sınıfına evli devam eden belki de ilk öğrenciyim. Barbro vaktinin olduğunu, bir yerde çalışmak istediğini söy-lüyor. Bir süre sonra, İstanbul Belediyesi'nin Beyoğlu Turizm Bürosu'nda, ayda 300 lira maaşla çalışmaya başlıyor. Sayıları kalabalık olmayan yabancı turistlere İstanbul'la ilgili bilgiler veriyor. Yer, okula beş dakikalık mesafede. Her gün beraber o işine, ben de okula gidiyoruz. 1955 kışı böyle geçiyor.

Sekizinci Harika Hilton

Yaz geldiğinde diploma sınavları da başlıyor, kan ter içinde, harıl harıl çalışıyorum. Çoğu dersten başarılı olmama rağmen, fen derslerine bir türlü ısınamıyorum, daha kötüsü onlar da bana ısınmadığından, iki dersten ikmale kalıyorum, son-baharda bir daha denemek üzere. Bereket, bu kasvetli havanın efkârını başka eğlenceli bir olay dengeliyor: İnşaatı tamamlanan uluslararası anlamda Türkiye'nin ilk lüks oteli (Pera Palas hariç) İstanbul Hilton açılıyor. Yurtiçi ve dışından seçkin davet-liler, açılış töreninde bulunmak ve birkaç gün otelin konuğu olmak üzere İstanbul'a geliyorlar. Devlet protokolüne dahil ol-duğu için babam da davetli. Ancak, babam Ankara'da o sıralar ülke çapında sıtma mücadelesiyle meşgul olduğundan, davetiyesini bize veriyor. Adımız davetiyede yazılana da uygun: Mr. and Mrs. Karabuda; böyle fırsatı kaçırmak için sonradan değil, doğuştan enayi olmak gerek!..

Kaşla göz arası, Taksim'in arka sokağı Feridiye'den gelip Hilton'a yerleşiyoruz. Otel bana hiç yabancı gelmiyor, bura-sı benim Beyoğlu sinemalarında defalarca izlediğim, Esther Williams'ın yüzdüğü, Carmen Miranda'nın başında meyva-lı şapkası, Xavier Cugat orkestrası eşliğinde "La cucaraça"yı söyleyerek rumba yaptığı Hollywood filmlerinin aynısı!.. Bu süper modern otelin kısa sürede, modernleşme çabasındaki Türkiye'nin nasıl simgesi haline geldiğini anımsıyorum. Sul-tanahmet ve Ayasofya camilerinin yanı sıra Hilton, kartpos-talların aranan motifi olmuştu. Ülkenin dört bir köşesinden

insanlar bu, dünyanın sekizinci harikasını görmeye gelirdi! Mütevazı aileler, evlenme çağındaki genç kızlarını, bütçelerini zorlama pahasına, "Belki iyi bir kısmetleri çıkar" diye, Hilton'un beş çayına getirir; sosyete dilberleri, başlarında "duayen"leri Benli Belkis olduğu halde, otelin lobisinde boy gösterirdi. Hilton, ABD'de altın rezervlerinin bulunduğu "Ford Knox" gibi korunurdu! Otelin özel zehir hafiyeleri, kimseye göz açtırmaz, ama gene de karaborsacı, döviz kaçakçısı, fuhuş sektörünün kalifiye elemanları, burada "icrayı sanat!" eylerdi. Hilton'un lüksü, konforu herkesin dilindeydi. Düşünce özgürlüğüne karşı olan alerjimiz, o zamanlarda da bugünden daha farklı olmadığından, yukarıda ismini ettiğim türden hükümlüleri barındıran Ankara Merkez Cezaevi'ne "Ankara Hilton" adı verilmişti!

Açılışın parasız yatılı müşterileri yerlerini almış, tören başlamaya hazır. Amerika'dan bir uçak dolusu konuk, otelin sahibi Conrad Hilton'un özel davetlisi olarak geliyor. Bunların içinde ünlü film yıldızları da var; Ann Miller, Merle Oberon, Terry Moore o devrin gözde yıldızları.. Hollywood'un dedikodu yazarı Hedda Hopperda bal küpüne düşmüş arı gibi.. Kokteyl, ziyafet, resepsiyonlar birbirini izliyor. Kabinede bakan olan, dayım Osman Kapani de davetliler arasında; hoşsohbet dayım, artistlerin birini bırakıp öbürünü dansa kaldırıyor!

Davetlerin dışında, mümkün olduğu kadar az para harcamaya çalışıyor, sabah kahvaltılarını iki kişilik değil, tek ısmarlıyor ve bölüşüyoruz. Barda canımız ikişer içki isterse, bir tane ile yetiniyoruz! Hesapları da ayrılırken ödemek üzere imzalıyoruz. Binbir Gece Masalları'nı andıran açılış töreni programı sona ermek üzere, Barbro ile ceplerimizi yokladığımızda, önemli bir miktar olmasa da, bu ekstraları ödeyecek paramızın çıkışmayacağından endişe ediyoruz. Çare olarak, iki yakın arkadaşımızı ayrılış günü otele çağırıyoruz. Hazırladığımız çantalarımızı, dostlarımız alıp gidiyor, biz de bir süre sonra dışarıya dolaşmaya çıkan bir çift gibi, ağırdan alıp elimizi kolumuzu sallayarak, Hilton'dan ayrılıyoruz. Hesabın, en kötü halde, davetiyenin gerçek sahibi olan babama gönderileceğini tahmin ediyorum.

Birkaç gün sonra, Hilton'da davetli olarak kalanların tek bir kuruş ödemeleri gerekmediğini öğreniyoruz! Yani boğazımızdan kestiklerimiz ve aldığımız tüm polisiye önlemler boşunaymış!.. Üzülelim mi, sevinelim mi, bilemiyor, sonra da kahkahalarla gülüyoruz...

İsveç'te İlk Yıl

Bizi mutlu edip sevindiren gerçek bir haber var: Bir bebek bekliyoruz! Önümüzdeki kış aylarında baba olacağımı düşündükçe içim içime sığmıyor... Artık kendisine kayınpederim dediğim Alfons, Stockholm'un biraz dışında, kiralık ufacık bir ev bulmuş. Barbro evi hazırlamak için benden önce İsveç'e gidiyor. Bundan sonraki yaşamımızı, artık bu Kuzey ülkesinde sürdürmeyi tasarlıyoruz. İki hafta sonra, Stockholm'a geldiğimde şirin evimizi hemen seviyorum. Elma ağaçlarının süslediği küçük bir bahçenin içinde, bembeyaz ahşap bir evcik, sadece iki odası, mutfak ve banyosu var. Mobilya yok denecek kadar az. "Beraber gider alırız" diyor Barbro.

Evimizin bulunduğu mahalle Bromma, şehrin bir banliyösü; dört bir tarafımız ormanla kaplı. Bize yakın, bu yeşilliğin ortasında turkuaz bir lekeyi andıran minik Ulvsunda gölü ve kullanılmayan koyu kırmızı renkte, eski bir yel değirmeni var. Şimdi düşünüyorum da, bizde yeni yeni yeşermeye başlayan çevre bilinci, 40 yıl önce İsveç'te sağlam temeller üzerine yerleşmiş: Her yer tertemiz, doğa pırıl pırıl, kimsenin yere bir kâğıt parçası bile attığını görmedim hiç! Bir tütün tiryakisi olan kayınpederim Alfons'un, her pipo ve sigara yakışında sönen kullanılmış kibritleri tekrar kutusuna koyduğunu görürdüm. Sorduğumda "Doğa kirletilmez, ayrıca yangın tehlikesini de düşünmek gerek" dediğini anımsarım. Sonra da sevgili kayınpederimin pipo içeceği tuttuğunda, kibrit kutusunda yanmışların yanında, sağlam kibrit bulmak için uğra-

şıp durduğunu görürdüm. İnsanların insan gibi yaşadığı bu Kuzey ülkesinde, beni her gün şaşırtan, hayran bırakan bir şeylere tanık oluyordum:

Üç günde bir eve çöp toplamaya gelen adama bakıyorum. Tertemiz bir işçi tulumu giymiş, ellerinde eldiven var. Pis bir işle uğraştığı için, kendisinin de pis olması gerekmiyor yanında adam. Yol inşaatında, yerleri müthiş bir gürültüyle delen makinayı kullanan işçi, özel kulaklık takarak çalışıyor. Şehrin sokaklarında, insanlara bakıyorum, hepsi temiz giysili ve bakımlı. Bir banka müdürüyle, fabrika işçisini sokakta kılık kıyafetinden ayırt edebilmek olanaksız. Örneğin, SKF'nin bil-yalı rulman fabrikasında çalışan işçi, paydos düdüğü çaldığında duşunu alıp takım elbisesini giyerek, dışarda park ettiği Volvo arabasına binip evine gidiyor. Hafta sonu tatilini ise, ailesiyle birlikte şehrin dışındaki küçük mütevazı yazlık evinde geçiriyor. Her işçinin hakkını kendi sendikası sıkı sıkı koruyor. Öyle keyfi işten adam atma yok!

Bir süre sonra, büyük bir kitap deposunda işe başlıyorum. Yaptığıma rahatça ağır işçilik denilebilir. Her gün gelen kitap yüklü koca karton kutuları raflara yerleştiriyor, buradan dışarı dağıtıma gidecek olanları da aynı türde kamyonlara yüklüyorum. Karton deyip geçmeyin; her biri, sandık büyüklüğünde, elli, altmış kilo ağırlığında, yani açıkçası basbayağı hamallık yapıyorum! 20 yaşında ve spor yapan biri olan bana, fazla "koymuyor" bu iş. Aldığım para, kalifiye olmayan bir işçinin mütevazı maaşı. Bolluk içinde yaşadığımız söylenemez. Öğle paydosunda bazan Barbro geliyor, yakındaki parka onun getirdiği sandöviçleri yemeye gidiyoruz. İsveç'in ılık yazında, herkes sere serpe çimenlere uzanmış, göğüs bağı açık, güneşe taparcasına, kısa yazın tadını çıkarıyor.

Bazı hafta sonları, Alfons ve Ruth'ün yazlık evine gidiyoruz. Kayınpederin, boş zamanlarında iki tutkusu var: Balık ve futbol. Balıkçılığı huzur içinde kafasını dinlemek için yapıyor. Ender olarak eve balıkla geldiği görülmüş. Alfons, Krister ve ben, futbolu ciddiye alıyoruz. Hele kayınpeder öyle sert ve kırıcı oynuyor ki görmeyin! Top ortamızda, karşı karşıya kaldığımızda o toptan çok bana vuruyor! Ben faul yapmaktan çekini-

yor ve yerde kıvranan bir kayınpederin hiç de hoş olmayacağını düşünüyorum.

Hafta sonları, İsveç'in kırsal kesiminde insanların en sevdiği eğlence, dans etmek. Orman veya bir göl kenarında, genellikle bir iskele üzerinde toplanan halkın, küçük bir orkestra eşliğinde, bir türlü kararmayan gecenin geç saatlerine kadar sarmaş dolaş dans etmesi görülmeye değer... Kuzey'in beyaz gecelerinde, insanın izlemeye doyamadığı bu pastoral manzarayı bozan bir şey var: Bakıyorum, ağaçların arkasında yarı saklanmış durumda birçok kişi, içki şişelerini başlarına dikeyyor. Öyle bir iki yudum değil, her seferinde şişenin yarısı gidiyor! İçtikleri şarap filan olsa neyse, tüketilen barut gibi ülke ürünü olan Akvavit... Sonra dans pistine yampiri, yengeç gibi, zil zurna gelen ayyaş takımının nasıl dans ettiğini tahmin etmek güç değil. Zavallı kızlar, kavalyelerini ayakta tutmak için olağanüstü çaba sarf ediyorlar. İlk kez, İsveç'le ilgili olumsuz bir şey yakalamaktan neredeyse memnunum, demek ki o kadar hatasız ve mükemmel bir millet değilmiş diyorum. İsveçlilere kötü değil, tersine iyi puan vermek geliyor içimden!..

Bir an önce İsveççeyi öğrenmem gerekiyor. Bu insanlarla yaşamı paylaşacak, burada oturacaksam bu dili acilen sökmem gerek. Bir mesleğe doğru yönelmemin de zamanı gelmiş bulunuyor. Oldum olası resme karşı bir ilgi duymuşumdur, resim yapmaya hiçbir yeteneğim olmamasına karşın, resmin rengini, ışığını ve kompozisyon oluşumlarını incelemek her zaman ilgilendirmişti beni... Hollandalı ustaların, özellikle Vermeer'in ışığını, Velázquez ve El Greco'nun karanlık gölgelerini, Fransız empresyonistlerinin soluk pastel renklerini dalıp, uzun uzun izlediğimi anımsıyorum.

Bir gün, Barbro'nun moral desteği ve küçümsenmeyecek bir özverisi ile gidip bir fotoğraf makinesi satın alıyoruz. Takistile aldığımız, 6x6 format çeken Rolleiflex marka profesyonel bir makina bu. Hemen kolları sıvayıp, bu mesleği ve inceliklerini öğrenmeye koyuluyorum. Kısa bir süre sonra bu alanda bir hayli yol aldığımı sevinerek görüyorum. Alışılmışın dışında, deneysel ve modern fotoğraflar çekiyor, her resme kendimden bir şeyler katmak istiyorum.

Genellikle iyi fikirlerin Barbro'dan geldiği bir gerçek! O bu kez, ilginç bir öneri getiriyor, "Gelecek yaza, beraber Anadolu'yu karış karış dolaşalım, ben bu konuda İsveç'te yayınlanacak bir kitap yazayım, sen de fotoğraflarını çekersin!" diyor. Tüm boş zamanımızı bu heyecan verici projenin hazırlığına ayırıyoruz. Ve Kuzey'e kış geliyor... İlk kez bir kış yaşıyorum burada, İsveçliler bu mevsime alışık ve seviyorlar soğuk havayı, hele bol kar da oldu mu, keyiflerine diyecek yok. İsveçli "Havanın soğuğu sıcaklığı olmaz, iklime göre doğru ve yanlış giyinme vardır" der. Dışarısı buz gibi de olsa, evlerin içi her zaman sıcak. İki musluktan birinden devamlı sıcak su akıyor. Kışın tek olumsuz tarafı, çok erken karanlık olması, öğleden sonra saat üç civarında karanlık çöküyor ve uzun kış ayları güneşsiz ve ışısız yaşamak zorunda kalıyor insanlar...

Stockholm karanlığa meydan okurcasına, akşamları tüm ışıklarını yakar ve doğanın vermediğini insan eliyle elde ederek ışıklar içinde yüzer. Her Aralık ayının 13'üncü günü St. Lucia'nın (Azize Lusiya) ışık bayramı kutlanır. Ülkenin köyünde, kentinde, okulunda, iş yerinde bir ışık kraliçesi seçilir. Başına yanan mumlardan bir taç takılan genç ve güzel kız, sade, uzun, beyaz bir gecelik, arkasında nedimleri, şarkı söyleyerek karanlıklara ışık saçar. Üç gün önce, yılın Nobel Edebiyat Ödülü'nü almış olan yazar, kendini bekleyen sürprizden habersizdir. Zira sabahın erken saatinde, daha karga kahvaltısını etmeden, Stockholm şehri Lucia'sı ve nedimleri bu "zattı muhterem"i uyandırmakla görevlidirler! O yılın Nobel'ini almış bu yazar, bir önceki akşam ziyafette Akvavit'i biraz fazla kaçırmış ve geç saatte sızıp uyumuştur. Sonradan olayı kendisi şöyle anlatır: "Derin uykumun içinde, uzaklardan gelen bir ilahi duyuyorum, koro halinde söylenen bu şarkı, gittikçe bana doğru yaklaşıyor. Zorlukla aralayabildiğim gözlerim, bembeyaz giysiler içinde kapıdan giren melekleri görüyor. Sarı saçları omuzlarına dökülen güzel meleğin başındaki tacı, yanan mumlar süslüyor... Bu bir rüya değil, gerçek de olamaz, demek ki ben ölmüşüm! Bu da herhalde bir cennete giriş töreni olmalı! Ne şanslı adamım ki ölmeyen Nobel Ödülü'nü alabildim, şimdi de cennete gidiyorum, ne mutlu bana!.." Yazar ayılınca,

acaba o anki durumuna, üzüldü mü, sevindi mi, onu bilemiyorum.

Sabırsızlıkla beklediğimiz bebeğin doğum tarihi, Ocak başı olarak saptanıyor. 1955 Noel'i ve yılbaşını bizimle geçirmek üzere eski dostumuz Aydemir Paris'ten geliyor. Gerçek bir doğa dostu olan Aydemir, her sabah gömleğini çıkarıp bahçede karla yıkanıyor! O devirde bebeğin cinsiyetini önceden görüp bilme durumu olmadığından, oğlan olacağını tahmin ederek, adını Hasan koyarız diyoruz.

Gece yarısına doğru, Barbro'nun sancıları başlıyor. Sabah üç civarında hastaneye gidiyoruz ve sabah saat 8'i 12 geçe bir kızımız oluyor. İlk kez bir doğumda bulunuyorum. Tek yapabildiğim, Barbro'nun elini tutabilmek...

Bebek dünya tatlısı, kaşı gözü koyu, şirin mi şirin! Biz şimdi bunun adını ne koyacağız derken, Aydemir imdada yetişiyor, "Benim kız kardeşimin adı Ayperi, bugün de onun doğum günü!" diyor. Ve oybirliği ile tatlı bebeğimize Ayperi adını veriyoruz. Baba olmak bence, gurur duymak, olgunlaşmak ve her an bu minicik varlığa karşı sıcacık, tarifsiz bir sevgi ile dolup taşmak demek...

Anadolu Yollarında

İlkbaharın gelmesiyle, Ayperi'yi de alıp Türkiye'ye hareket ediyoruz. Bu kez yarım kalmış bir işi tamamlıyor, ve son sınavları da vererek, Galatasaray'dan bir miktar "rötarlı" mezun oluyorum! Bunu izleyen kırk küsur yıl içinde, nice kanlı savaş, darbe ve şiddet olayına tanık olmuşsam da, bazı geceler gördüğüm kâbusların çoğunu, sınavda ter döküp bocaladığım anlar oluşturur. Ankara'ya, anne ve babamın yanına gidiyoruz. Sıhhiye'de, sağlık bakanlığının bahçe içindeki lojmanında oturuyorlar. Geniş ve ferah bir daire burası, bahçesi de bakımlı bir park gibi. Ayperi'yi arabası ile burada gezdiriyoruz. 1956 yılının Ankara'sı geniş bulvarları, modern mimarisi ile derli toplu bir kent havasında. Trafik ve gecekondu sorunlarıyla tanışmasına daha yıllar var!

Seçmenin büyük umutlarla oy verdiği Demokrat Parti, iktidara geleli altı yıl geçmiş, başlangıçta halkın bu partiye verdiği coşkulu destek ve heyecan yavaş yavaş hızını yitirmekte... Artık muhalif sesler yükselmeye başlıyor, hükümet ekonomiyi bir türlü rayına oturtamıyor. Ülke bir yoklar diyarına dönmekte.. Diş macunu, çengelli iğne, tıraş bıçağı ve tüm ithal mallarını bulmak çok zor. En önemlisi doğru dürüst ilaç bulunmuyor ülkede. Eleştirilere karşı hükümet hırçınlık gösteriyor. İnsan hakları ve basın özgürlüğünün varlığı tartışılmaya başlanıyor. İlerde olacakları şimdiden kestirmek kolay değil tabii...

Bir yaz günü, İstanbul'dan demir alan M/S Ordu gemisiyle Karadeniz'e açılıyor. Böylelikle, Anadolu yolculuğumuz

başlamış oluyor. Ayperi'yi, annemin emin ellerine bırakıyoruz. Ondan ayrılmak bize zor geliyor; hele Barbro'nun akıllı fikri, arkada bıraktığı küçük kızında. Tüm Karadeniz kıyısının bir kısmını denizden, geri kalanını da karadan yol olarak dolaşıyoruz. Sarp sınır köyünden, Sovyet Rusya'yı izliyor, Maçka'da Sümela manastırına tırmanıyor, dağdan inen derelerden alabalık yiyoruz. Kapadokya'nın mağaralarında, titrek mum ışıkları altında binlerce yıllık freskleri izliyoruz. Tren, otobüs, otomobil, kağıt ile ve yayan olarak Anadolu'nun içlerine doğru ilerliyoruz.

Kendileri fakir, yürekleri zengin, konuksever insanların yer sofralarını paylaşıyoruz. Akdeniz'in soluk kesen güzelliğini, Mersin'den Antalya'ya, daha olmayan bir yoldan cip üstünde geçerek izliyoruz. Pamukkale'nin içinde, antik sütunlar bulunan sıcak havuzlarında yüzüyor, Tavas'ta kıran kırana deve güreşinin heyecanını yaşıyoruz. Her yerde, Anadolu insanının içten ve sıcak ilgisiyle karşılaşmak bizi duygulandırıyor ve ömür boyu unutamayacağımız anılar armağan ediyor bize...

Sonbaharda, İsveç'e döndükten bir süre sonra Barbro'nun ilk kitabı *Türkiye, İkinci Vatanım* adı altında yayımlanıyor. Kitap, tüm iyimser tahminlerimizi de aşarak büyük bir başarı elde ediyor. Eleştirmenler, İsveçli genç bir kadının, Türkiye'yi meraklı gözlerle izleyip, içten ve alışılmışın dışında yorumlar getirerek kaleme aldığı kitabı, bu ülkeyle ilgili şimdiye kadar yazılmış en iyi eser olarak tanımlıyor. Türkiye gerçeklerine önyargısız ve duyarlı bir şekilde yaklaşan Barbro, ülkenin eleştirilecek yönlerini de açık yüreklilikle gözler önüne seriyor. Kitap hemen, İngilizce ve Almancaya da çevriliyor. Bu kitabın yayımlanmasının üstünden kırk yıl gibi bir zaman geçmiş de olsa, nedense Türkiye'yi anlatan bu türde başka bir eser, İsveç'te piyasaya çıkmıyor.

Banliyödeki küçük evden şehre taşınıyoruz. Kungsholm semtinin, Hantverkar sokağı 81 numara. Eski, ama bakımlı bir apartman burası, odaları geniş, tavanı yüksek, ferah bir daire. Dördüncü kattaki pencereden bakıldığında karşıda "Öl Kafe" denilen birahane görülüyor. Daha çok işçi sınıfının paydos saatinden sonra uğradığı bir yer. Evin yanındaki sokaktan,

aşağı doğru Norrmalarstrand'a indiğinizde, karşınıza güzel bir göl çıkıyor. Stockholm'a boşuna Kuzey'in Venedik'i dememişler. Şehir sular üzerine kurulmuş, kışın bu Malaren gölü buz tutuyor. İnsanlar bunun üzerinde yürüyüp, paten kayıyor. Kimisi de kalın buzı özel matkapla delip balık tutuyor. Portatif iskemlesine oturarak, bir elinde olta, öbüründe bir fincan sıcak kahve, balık bekleyen bu insanlara imrenmemek elde değil.

Bazı geceler Ayperi uyanıyor, hele hasta olduğu zaman, onu tekrar uyutmak kolay olmuyor. Ben onu, bizim usul kollarıma alarak, ninni söylüyorum. "Dandini dandini das dana, danalar girmiş bostana. Kov bostancı danayı yemesin lahana-yı!" diyerek defalarca aynı teraneyi söyleyip onu sallarken, ninni repertuarımı zenginleştirmem gerektiğini düşünüyorum. Ertesi gün Barbro, bir kat altımızda oturan komşu hanımla karşılaştığında aralarında şöyle bir konuşma geçiyor: "Kocanız iyi bir insana benziyor, bir de o kadar içmese! Ne iyi olur değil mi?" dediğinde, Barbro "Pardon anlayamadım, içki içtiğini de nereden çıkardınız?" diyor. Kadın: "Geceleri geç vakit ölçüyü kaçırıp, garip şarkılar söylemiyor mu?" Barbro kadına, bunun çocuğu uyutmak için söylenen bir ninni olduğunu anlatmaya çalışsa da, komşunun buna pek inandığını sanmıyor!..

Genel Müdür Larsson

Günün birinde, evimizin hep kendi yaptığımız temizliğini, bir kez olsun bu işi bilen profesyonel birisine yaptıralım diyoruz. Pencerele silinecek, halılar aşağıda avluda silkelenecek, şöyle güzel bir temel temizlik olsun istiyoruz Barbro telefon rehberinden rastgele, bize yakın bir temizlik firmasının adresini buluyor. Telefonda "Genel müdür Larsson, acil temizlik!" diyor bir ses. Durumu anlatıp, ertesi gün için birini istediğimizi söyleyip anlaşıyoruz. Belirli saatte kapı çalınıyor, üstünde şık gri bir takım elbise, boynunda papyon kravat, başında Borsalino fötr şapka bulunan bir bey "İyi sabahlar, genel müdür Larsson, acil temizlik!" diye takdim ediyor kendisini. Ben Barbro ile bakışıp "Koca şirketin genel müdürünün burada ne işi var?" diye düşünürken, o sanki anlamış gibi, "Önce evi görüp, bir fiyat değerlendirmesi yapmak usuldendir!" diyor. Her tarafı ölçüp biçtikten sonra, fiyatı belirleyen adam, bir saat içinde birisini yollayacağını söyleyerek ayrılıyor. Bir saat sonra çalan kapıyı açtığımızda, gerçekten üstünde işçi tulumu, elinde kova ve süpürgeyle bir temizlik işçisi duruyor. Barbro ile şaşkın bir halde, gene bakışıyoruz, zira kapıda duran "Genel müdür Larsson"dan başkası değil! Adamı güç durumunda bırakmamak için sesimizi çıkartmıyoruz. Barbro "Bu oyunda, adamın iki rolü var herhalde, ne yapsın ekmek parası!" diyor. Bay Larsson'a karşı, merhametle karışık bir sempati duyuyoruz.

Kolları sıvayıp çalışmaya başlayan Bay Larsson'a, öğleye doğru bir şeyler ikram etme fikri geliyor aklımıza, İsveçliler

içki severler ya! Adam, ikram ettiğim bir kadeh rakıyı, zahmet oldu diyerek içerken, bir yandan da çalışmaya devam ediyor. "Çok az verdim, ayıp olmasın!" diyerek, ikinci kadehi de verdiğimde, adam kendine kısa bir paydos veriyor. "Eh! Ne de olsa Bay Larsson genel müdür! Ne zaman paydos alınacağını bilir herhalde!" diyorum. Aramızda koyu bir sohbet başlıyor. Bay Larsson, bu Türk içkisini pek sevdiğini söylüyor. Konuşurken İsveçlinin dilinin peltekleştüğünü, bakışlarının da şehlalaştığını fark ediyorum. Barbro uzaktan, kaş göz işaretiyle adama başka içki vermememi söylüyor. Bay Larsson'a bir yorgunluk ve rehavet çöküyor, çalışmaya hiç niyeti yok! Buraya niye geldiğini belki hatırlar diye, onun yarım bıraktığı işe biz devam ediyoruz. Toz alıp yerleri silerken, genel müdür "Olmadı! Sol köşeyi iyi almadınız" gibi uyarılarda bulunmayı da ihmal etmiyor! Bir süre sonra, Bay Larsson'un oturduğu koltukta sızıp kaldığını görüyoruz. Beni, şiddetli bir gülme krizi tutuyor, bu biraz sonra Barbro'ya da geçiyor ama, o arada adamı uyandırmamaya da dikkat ediyoruz! Uzun bir şekerlemeden sonra uyanan İsveçliye, ayılsın diye acı bir Türk kahvesi yapıyor, borcumuzu ödeyerek, güle güle diyoruz. Adam ayrılırken, içeriye son kez göz atıyor ve "Bakın, her taraf pırıl pırıl tertemiz oldu! Umut ederim memnun kalmışsınızdır" diyerek uzaklaşıyor!..

Merhaba Dünya!

Mesleğimizde ilerlemeler kaydediyoruz. Barbro'nun yazıları ve benim fotoğraflarım röportaj türünde, gazete ve dergilerde yayımlanıyor. Barbro ayrıca radyo programları da hazırlıyor. Yeni yazı ve röportajlar için, yeni ülkeler, bilinmeyen dünyalar görmemiz gerektiğine inanıyoruz. Önümüze koca bir dünya haritası açıyor, "Nereye gidelim? En ilginç yer neresi acaba?" diye kendimize soruyoruz. Haritayı şöyle yakından inceledikten sonra Barbro, parmağını bir noktanın üzerine basıyor. Ülke o kadar ufak ki, parmağının altında kayboluyor. Dikkatle burasının Kuveyt adında bir ülke olduğunu görüyoruz. Irak ile Suudi Arabistan arasına sıkışmış bu yer hakkında hiçbir şey bilmiyoruz. "O zaman gidip, görüp öğrenelim" diyor ve hazırlıklara başlıyoruz.

Sabah Basra'dan kalkacak tek motorlu uçak yağmur yüzünden seferini iptal ediyor. Tek çare bizi Kuveyt'e götürecektir bir dolmuş bulup, yarım günlük yolu göze almamız. 46 model bir Dodge'la, Basra'nın beş milyon hurma palmyesini arkamızda bırakarak, uçsuz bucaksız bir çölde ilerliyoruz. Herhangi bir yoldan gitmiyoruz, çünkü görünürde yol yok! Sürücü nasıl istikametini kestiriyor diye merak ediyorum. Bir süre, şoför bir deve kervanının izinden gidiyor ve sonra direksiyonu sağa çeviriyor. Sonradan öğreniyorum ki deve kervanları kaçak mal taşıdıklarından, ülkeye gümrük kapısından değil, kendileri için daha uygun bir yerden girermiş! Bir çölü dolmuşla geçeceğim hiç aklıma gelmezdi doğrusu!

1957 yılının Kuveyt'inin bizim o zamanın Siirt'i veya Bitlis'inden farkı yok! Dev petrol yatakları bulunalı sadece on yıl kadar geçmiş. Çölle kaplı bu ülkenin nüfusunu, bedeviler ve sahil şeridinde yaşayan balıkçılar oluşturuyor. Basra körfezinin inci avcılarını da bunlara eklemek gerek; en iri ve kıymetli inciler bu sulara çıkarmış. Yüzyıllardır, El Sabah ailesinin şeyhleri ülkeyi feodal bir şekilde yönetiyor. Petrol her şeyi değiştirmiş, hattâ allak bullak etmiş. Gelişim bir çığ gibi ilerliyor. Yedi, sekiz yıl sonra yolumuz tekrar Kuveyt'e düştüğünde şehri çeviren tarihi surdan başka hiçbir şeyi tanımıyoruz. Son zamanlarda gitmedim ama, ülke belki de Chicago'yu andırıyordur...

Bu kitap da İsveç'te beğeni topluyor, Binbir Gece Masalları'ndan çıkmış, adını bile duymadıkları Kuveyt İsveçlileri ilgilendiriyor. Televizyon çağının da daha başlamadığını, acizane hatırlatırım. Çalışmalarımız daha çok Ortadoğu'yu kapsıyor, "Dünyanın diğer tarafları acaba neye benziyor?" deyip, Barbro ile bir dünya turuna çıkmaya karar veriyoruz. Hindistan'ın sefaletini, Vietnam Savaşı'ndan önce Hindistan'ın, İngiliz sömürgeci Hongkong'u, atom bombası yemiş ve savaştan yeni çıkmış olduğuna inanmanın zor olduğu Japonya'yı, Hollywood denen yalancı dünyayı, hareketli, dinamik ve hiç uyumayan New York'u, bu yolculukta görüp yaşıyoruz. Genç yaşta, dünya ile ilgili ufak bir bilgimiz oluşuyor.

Ankara'nın Taşına Bak

Kariyer yolunda tam hız almaya başlamışken, askerlik görevim yüzünden buna ara vermem gerekiyor. Bu iki yıllık askerlik için, kimse beni zorlamıyor. Barbro ile kafa kafaya verip, ilerde bunun daha da güç olacağını düşünüyor, bir an önce bu engeli ortadan kaldırmanın yerinde olacağına karar veriyoruz. Ayperi bir süredir çocuk yuvasına gidiyor; İsveç dünyanın en iyi kreşlerine sahip. Kadın ve erkek eşitliğine inanmış bu ülkede, kadınların çalışabilmelerine olanak sağlıyor bu kreşler... Ayperi'nin bölümünden sorumlu kadın, Anna adında, güler yüzlü, altın kalpli, iri vücutlu, ağır sıklet bir melek. Bizim Ayperi Anna'nın büyük aşkı, Anna ona kendi öz çocuğu gibi bakıyor.

Anna'ya, askerliğim için geçici olarak İsveç'ten ayrılmam gerektiğini, bu yüzden Ayperi'yi kreşten almak zorunda olduğumuzu anlatıyoruz. Anna'nın o gülümser yüzünden kara bulutlar geçtiğini, gözlerinin dolduğunu fark ediyoruz. "Ben Ayperi'den ayrılamam!" diyor Anna. "Hadi bakalım şimdi ne yapacağız!" diye düşünürken o, "Ben de sizinle Türkiye'ye geleceğim!" dediğinde çok şaşıyoruz. Anlatmaya çalışıyor, kariyerimizin daha başında genç gazeteciler olduğumuzu, kazandığımız parayla ancak geçindiğimizi söylüyor. Anna'nın güler yüzü geri gelmiş, "Ben para filan istemem!" diyor İsveçli kadın. Aslında, sevincimiz büyük, Anna gibi birisi herkesin arayıp da bulamadığı bir kimse...

Bedava insan çalıştırmak tüm prensiplerimize karşı

olduğundan Anna'ya kesemizin elverdiği, sembolik bir maaş bağlıyoruz. Tası tarağı toplayıp, çoluk çocuk ve çocuk bakıcısı Ankara'ya varıyoruz...

Ev yükseklerde, Kavaklıdere'nin çıkmakla bitmeyen yokuşlarından birisi üzerine inşa edilmiş; yeni kurulmakta olan mahallenin adı, 14 Mayıs Evleri. Evin sahibi, dayım Prof. Münci Kapani, konuk öğretim üyesi olarak ailesi ile birlikte Amerika'da bulunuyor. Onun izniyle, geçici olarak, altında Amerikalıların oturduğu villanın üst katına yerleşiyoruz. Pencereden ayaklar altında Ankara görünüyor.

1958 yılının sonbaharında Ankara'da politik tansiyon yüksek. Ülkeyi yönetenlerden halk memnun değil. Menderes hükümeti ağır eleştirilere uğruyor, eşim Barbro'nun gazetesine yazacağı malzeme tükenecek gibi değil. Barbro o sıralar İsveç'in yüksek tirajlı, günlük *Stockholms Tidningen* gazetesine yazıyor. Türkiye'deki anti demokratik uygulamaları, insan haklarının ayaklar altında çiğnenmesini sert bir dille eleştiriyor. Grev hakkı bile olmayan bir ülkede, ekonomik dağılımın eşitsizliği, mutlu azınlığın nasıl yaşadığı, onu bir İsveçli olarak ilgilendiriyor. Zaten yabancı olmamız Ankara'da, kısa sürede yeni dostlar ediniyoruz ve geniş bir çevremiz oluşuyor. Haber peşinde koşarken, bizim gibi çiçeği burnunda gazetecilerle haberleri ve günlerimizi paylaşıyoruz. Bunlar içinde kimler yok: Oktay ve Behiç Ekşi, Örsan Öymen, Mete Akyol, Mustafa Ekmekçi, Galatasaray'dan sınıf arkadaşım M. Ali Kışlalı, Fikret Otyam, Muammer Yaşar, Selahattin Sonat, Orhan Duru, Mehmed Kemal ve diğerleri... Hepsi Türkiye'nin yetiştirdiği en yetenekli, değerli basın mensupları... Onların dostlukları, gençlik yıllarımızın en unutulmaz anıları arasında...

Başlayacağım askerlik görevim için formaliteleri tamamliyorum. En önemli engel, sona kalıyor: Barbro'dan boşanmak! Zira yedek subaylığını yapacak bir Türk genci, yabancı uyruklu bir kadınla evlenemiyor. Ordunun sırlarının dışarıya sızması gerekmiş. Ama bir milletvekili veya bakan yabancıyla evlenebiliyor! Ayrıca evlendiğimizde Barbro, otomatikman Türk vatandaşlığına geçmişti. Biz de, bu komediyi hakkını vererek oynamaya karar veriyoruz. Avukatımız, rahmetli Prof. Muammer

Aksoy, bir tanıgın da desteğiyle bizim bir celsede boşanmamızı sağlıyor.

Aynı akşam, neredeyse tüm Ankara'nın hazır bulunduğu bir "boşanma ziyafeti" veriyoruz, davetliler arasında kimler yok ki bu neşeli partide: İsveç büyükelçisi Adolf Kroneborg, politikacılardan Turhan Feyzioğlu, Turan Güneş, Kasım Gülek, Cemil Sait Barlas, yerli ve yabancı gazeteci dostlar, günün anlam ve öneminin saçmalığına gülerek, içten eğleniyorlar. Ankara Piyade Okulu'nda "gündüzcü" olarak askerlik eğitimine başlıyorum. Akşamları eve çıkabiliyor ve artık "yasak aşk" yaşadığım eski(!) eşimi, iki yaşındaki dünya tatlısı kızım Ayperi'yi görebiliyorum. Bu okulda teori sona erince, tatbiki eğitim için Ankara dışında, Çubuk 229'uncu piyade alayına yollanıyorum.

Ancak hafta sonları eve çıkabiliyorum. Bu dönemi de tamamladıktan sonra, asteğmen olarak Genel Kurmay istihbarat başkanlığına atanıyorum. Devlet sırları, çok gizli askeri raporlarla uğraşacağımı beklerken, aynı başkanlığın protokol bölümünde görev alıyorum. Başlıca uğraşım, Ankara'da bulunan yabancı askeri ataşelerle Genel Kurmay arasındaki ilişkiyi aksatmadan yürütmek. Konuştuğum yabancı dillerin, büyük yararını görüyorum. O dönem Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Rüştü Erdelhun, bir gün beni odasına çağırıyor. Heyecanlanmamak elde değil, ordunun en alçak rütbeli subayından, en yüksek olanı ne isteyebilir? Önemli ve nazik bir görev mi verecek acaba? Durum hemen anlaşılıyor, akşam resmi ziyarette bulunan Pakistan Genel Kurmay Başkanı onuruna, Orduevi'nde bir ziyafet verilecek. Erdelhun Paşa "Asteğmen, bu akşam mönüde çerkez tavuğu var, bu yemeğin baş düşmanı acı cevizdir, git teftiş et, tat, önlemini al, yoksa seni sorumlu tutarım!" diyor. Şaşkınlıktan esas duruşumu bozmama ramak kalıyor! Keskin bir selam çakıp "Emredersiniz paşam!" diyorum.

Baş düşmanı saf dışı bırakmak için derhal işe koyuluyor, istihbarat başkanlığında önemli işlerle uğraştığımı sanan eş dost bu durumu duyarsa rezil olacağımı bildiğimden bu olaydan kimseye söz etmiyorum. O gün bu acı, bu tatlı diyerek, bir kilo cevizi yediğimi anımsıyorum. Bir başka görevim de, yabancı ataşelerle yüksek düzey Türk subayları buluştukların-

da tercümanlık yapmak ve haftalık bülten ve resmi mektupları elçiliklere dağıtmak...

Ankara'da sosyal yaşam, gamsız kedersiz sürüp gidiyordu. Durum biraz "Pompei'nin son günleri"ni hatırlatıyordu. Hükümet, siyasi çevreler, ülkede kökten değişikliklere neden olacak olayların yaklaştığını görmüyor, göremiyordu! Başbakan Adnan Menderes'in, iktidara geldiğinde görülen iyi niyet ve hoşgörülü tavrı gitmiş, yerine otoriter, sinirli, haşın bir politikacı gelmişti. Kendinden o kadar emindi ki bir gün "Bir odunu aday göstersem, milletvekili seçtiririm onu!" diyebiliyordu. Halktan ve ülke gerçeklerinden kopmuş, etrafını yağcılar çevirmişti.

Tüm bu siyasi karmaşa ve endişelere karşın Ankara'nın gece hayatı hareket ve renkliliğini koruyordu. Ankara Palas "devlet erkânı" ve tüm siyasilerin vazgeçilmez eğlence mekânı idi. Bakanlıkların kokteylleri, resmi resepsiyonlar hep burada verilir, yazları arka bahçe açılır, burası lokanta ve gece belirli bir saatten sonra da gece kulübü işlevini yerine getirirdi. Yabancı sanatçılar burada sahne alır, Ankaralıları ılık yaz geceleri, canlı orkestra eşliğinde, bu geniş bahçede dans ederlerdi. İlk kez ünlü "Los Paraguayos" orkestrasını dinleme fırsatını bu bahçede bulmuştum. "Historia de un amor", bir aşk öyküsü şarkısı, herkesin ağzında o yıllar! Hiç unutmam Ankara Palas'a bir Fransız striptizci geldiği yayılmıştı başkente... Ama bu striptizci alışlagelmişin dışında bir artistti, zira numarasını muhteşem bir beyaz atın üstünde yapıyordu! Bir gece Ankaralıların "mest" olmuş bakışları altında, kadın soyunup dökünerek numarasını bitirdiğinde, kopan coşkulu alkışlardan ürken at, dans pistine öbek öbek edivermişti!

İki tane klas, lüks lokanta vardı o yılların Ankara'sında... İkisinin de sahibi Beyaz Rus'tu, biri Karpiç diğeri Süreya... Baba Karpiç tiril tiril beyaz ipek gömleği içinde masalar arasında dolaşır, müşterilerinin hatırlarını sorardı. Ankara'nın siyasi ve sosyal dedikoduları da Baba Karpiç'ten sorulurdu! Borç çorbası ve kuzu karski spesiyalitelerinden ikisi idi. Milletvekillerinin devamlılık konusunda tercihleri de Karpiç'ti! Kızılay'daki Süreya ise daha çok kordiplomatik ve sosyetenin uğrak yeri

sayılırdı. Burası, bence Ankara'da en lezzetli yemeğin yendiği yerdı. Asıl adı Sergey iken, Türkiye'de bunu Süreya'ya çeviren bu Beyaz Rus, becerikli bir iş adamıydı, sosyete dedikoduları da ondan sorulurdu. Kesemiz el verdiği sürece gidebildiğimiz Süreya'nın metrdoteli İstanbullu bir Rum olan Lefter'di. Müşterisinin "kapris ve zaaf"ını iyi bilirdi. Ayrıca, adil bir uygulama yöntemiyle müşterisinin ekonomik gücüne göre hesap alan ilginç bir adamdı. Varlıklı olanlar tuzlu, biz "müzmin" meteliksizler ölçülü öderdik borcumuzu! O zamanlar Süreya'da yediğim şaşlık ve kievskinin lezzeti damağımdan hiç silinmedi.

Küçük kızımız Ayperi üç yaşında artık, İsveççe ve Türkçe konuşuyor. Evde ona bakan Anna'ya, o tercümanlık yapıyor. Altımızda, buraya getirdiğimiz, Ford Fairlaine marka bir arabamız var. Hafta sonları, Ankara'nın civar köylerine, Atatürk Orman Çiftliği'ne de yemeye gidiyoruz çoğu kez. Politik hava gittikçe endişe verici boyutlara ulaşıyor. Menderes uzlaşıcı bir tutum takınıp halkın derdini dinleyeceğine, sertleşip, icraatını ve kendi şahsını eleştiren gazetecilerle uğraşiyor; gözaltına alınan, tutuklanan gazeteci sayısı artıyor her geçen gün. *Akis* dergisini çıkaran Metin Toker cezaevinde... Üniversiteler kaynıyor, hocalar hakkında soruşturma açılıyor, öğrenciler iyiden iyiye seslerini yükseltiyor. Kulağı delik gazeteci dostlarımızdan, rejimi eleştiren yazılar yazan Barbro'nun da resmi makamlarca "kara liste"ye alındığını bildiren, dikkatli davranmasını öneren haberler alıyoruz!

Bir başka uyarı da Menderes'in devlet bakanı, dayım Osman Kapani'den geliyor. Politik değer ve düşüncelerimiz çok değişik olsa da, her zaman sevmişimdir onu; esprili, kültürlü, hoş adamdı Osman dayım. Barbro ile de arası iyi. Bizim, kendince olumsuz ve haksız politik eleştirilerimize, bir türlü aklı ermiyor. Nasıl ülkeyi kalkındırdıklarını, ne yollar ne köprüler yaptıklarını anlatıyor ve Adnan Bey'in ne kadar iyi ve iyi niyetli bir insan olduğuna bizi inandırmaya çalışıyor. Her zaman olduğu gibi ne biz onu, ne de o bizi ikna edebiliyor. Ayrılrırken dikkatli olmamızı söylüyor. İçimden asıl kendisi ve siyaset arkadaşlarının ayaklarını denk alması gerektiğini düşünüyorum...

Muhalefet cephesinde itibarımız yerinde; bizi doğruyu gören, dürüst, genç gazeteciler olarak değerlendiriyorlar. Barbro, birkaç kez muhalefet partisi CHP'nin lideri İsmet İnönü ile söyleşi yapıyor. Bu yaşlı kurt politikacının, ne kadar üstün ve pratik bir zekâya sahip olduğuna tanık oluyoruz. Yanıtlamak istediği soruları anlayan, yanıtlamaya niyeti olmadıklarını sağırlığına veren, görmüş geçirmiş, yaşayan bir efsane... En kurnaz gazeteciler bile karşısında çaresiz kalıyorlar.

Cemil Sait Barlas, politikacılar içinde en yakın olduklarımızdan biri. Ülkemizde, sosyal demokrat akımın öncülerinden, saygı duyduğumuz bir ağabeyimiz. Kendisinden, Türkiye gerçekleriyle ilgili çok şey öğreniyoruz. Şimdi bakıyorum da, o zamanın politikacılarında, muhalefet veya iktidar olsun, bir devlet adamlığı ağırbaşlılığı, ona yakışan hal ve tavırları vardı!

1960 Nisan ayında, bahar Ankara'ya geliyor. Askerlik görevimin sona ermesine iki ay var sadece, Haziran'da terhis olacağım. Bir gün şehre inmek üzere arabayla evden ayrılıyor, çok geçmeden bir arabanın bizi izlediğini fark ediyoruz. Bu durum ilerdeki günlerde de tekrarlanıyor. Bunun üzerine küçük Ayperi ve Anna'yı da düşünerek, onların Barbro ile planladığımızdan daha önce İsveç'e dönmelerine karar veriyoruz. Ankara'da göreve yeni başlamış büyükelçi Ake Malmeus'u durumdan haberdar ediyoruz. Elçilik müsteşarı da ilginç bir adam, İsveçli ünlü film yönetmeni Ingmar Bergman'ın ağabeyi, çocukluğunda geçirdiği felç yüzünden, elinde bastonu, aksayarak yürüyor, asabi karakterli bir diplomat.

Bir bahar günü, elçiliğin arabasıyla Barbro, Anna ve Ayperi müsteşar Bergman eşliğinde, Esenboğa havalimanına doğru hareket ediyor. Ben kendi arabamla uzaktan onları izliyorum. Benim durumum yeni yıldız takmış bir teğmen için oldukça nazik! Gazetecilik ve vatani görevi aynı anda yürütmek kolay değil. Barbro'nun iki pasaportu var, biri doğup büyüdüğü İsveç'in, diğeri evlilik yoluyla elde etmiş olduğu Türk vatandaşlığı pasaportu. Dag Bergman, Barbro'ya İsveç pasaportuyla çıkmasını öneriyor ve "Temsil ettiğim ülkenin bir vatandaşı ve basın mensubusunuz, bu sizin en doğal hakkınız!" diyor, ama evdeki hesap çarşıya uymuyor... Pasaport polisi, buradan

defalarca giriş çıkış yapmış olan Barbro'yu tanımakta güçlük çekmiyor, "Türk pasaportuyla çıkmanız gerekiyor!" ihtarında bulunuyor. O dönemde yurtdışına çıkabilmek için, polisten ülkeyi terk etme izniniz olması gerekiyor. O da Barbro'da yok! Diplomatın sinir krizinin eşiğinde bulunması bir şeyi değiştirmedikten, elçiliğin arabasıyla Ankara'ya geri dönüyorlar. Ben olanları uzaktan izlerken, diplomatik plakalı otomobilin peşine bir araba takılıyor. Her halinden, sivil polis olduğu belli olan külüstür arabanın arkasına da ben takılıyorum ve konvoy halinde başkente dönüyoruz. Diplomatik arabanın Kavaklıdere'de İsveç elçiliğine girdiğini gören polis otomobili oradan uzaklaşıyor. Ben de arabamı biraz uzağa park ediyorum. Elçilikte diplomatlar bir durum değerlendirmesi yapıyorlar, onlar için durum "vahim", ülkesine dönmek isteyen bir İsveç vatandaşı ve gazetecinin seyahat özgürlüğü engellenmiş oluyor. Hemen kendi ülkelerinin dışişleri bakanlığı haberdar ediyor, gelen yanıt doğrusunda hareket etmeye karar veriyorlar. Büyükelçi, Barbro ve refakatindekilerin elçilikte kalabileceklerini, bunun daha doğru olacağını söylüyor. Evden bazı kişisel eşyalarını ve kitaplarını almak isteyen Barbro'yu ve çocukları arabayla götürüp getirmek için yola koyuluyoruz. Aynı polis arabasının gene peşimize takıldığını görüyoruz. Bundan sonra gelişen olaylar aynı bir Amerikan polisiye filminden alınmış sekansları andırıyor. Kavaklıdere'nin inişli çıkışlı yollarında, altımdaki V8 silindirli güçlü motora şükrediyorum, aksi halde arkamızdaki arabanın önümüze geçip yolumuzu kesmek isteyeceğini tahmin etmek zor değil! Barbro "Evi boşver, elçiliğe dönelim!" diyor. Şansımıza, açık olan kapıdan hızla elçiliğe dalıyoruz.

Bizimkiler elçiliğe yerleşiyor; ekmek elden su gölden, yakıncak bir durumları yok! Ben ancak haftada iki kez askeri bir ciple, üstümde teğmen üniforması, istihbarat başkanlığının evrakını dağıtırken, eşimi ve kızımı görebiliyorum. İsveç dışişleri, bizim bakanlığa gönderdiği bir mesajda "Türkiye gibi demokratik bir ülkenin, İsveçli gazetecinin seyahat özgürlüğünü engellemesini esef ve şaşkınlıkla karşılıyoruz ve sorunun acilen çözülmesini arzu ediyoruz" diyor. Birkaç gün sonra

elçiliğe gelen bir telefon, Barbro Karabuda'nın emniyet müdürlüğünden gereken çıkış vizesini alabileceğini bildiriyor. Barbro, ertesi gün elçinin eşiyle beraber gittiği pasaport şubesinde, müşteri kılığında bir sivil polis tarafından provokasyona uğruyor. Tabii bunlar ilkel ve geri zekâlı bir şekilde yapıldığı için sonuç alınması olanaksız! Adamın "Türkiye berbat bir ülke, buradan gitmekten mutluluk duyuyorum!" deyip karşısındakini bülbül gibi konuşturacağını sanması yalnızca komik!.. Şimdiki durumu bilemem ama, o devirde bizim zehir hafiyeleler, üçüncü sınıf çadır tiyatrosunun üçüncü sınıf oyuncularından farksızdılar! Birkaç gün sonra Barbro, İsveçli diplomatların yakın markajı altında, sorun çıkmadan, Türkiye'den ayrılıyor...

Bunu izleyen günlerde Ankaralılar, birbirlerinin kulağına bir parola fısıldıyor: "555 K". Bunun ne anlama geldiği sorulduğunda, bilenler bilmeyenlere "Zamanı gelince anlarsınız" diyorlar. Sonunda bunun yasal olmayan bir mitingin parolası olduğu anlaşılıyor. 555 K'nın çözümü, "5. ayın 5. günü, saat 5'te Kızılay meydanında buluşalım!" oluyor. O gün gelip çatıyor, saat 5'e doğru Kızılay iğne atılsa yere düşmeyecek şekilde doluyor. Üniversiteli, işçi, memur ve ilk kez subayların yanında Harp Okulu öğrencilerini görüyorum. Hükümet karşıtı konuşmalar yapılıyor, sloganlar atılıyor. Birden inanılmaz bir şey oluyor ve Başbakan Menderes'in arabası ve eskortu kalabalığı yararak meydana geliyor. Menderes arabadan inerek halka hitaben bir konuşma yapmak istiyor ama halk, yanlış penaltı vermiş hakem gibi başbakanı yuhallıyor! On bin belki de yüz binler kulakları sağır edercesine, zamanın o kendinden emin, gururlu başbakanını protesto ediyor. Adnan Bey'in sinir ve öfke içinde arabasına binip acele oradan uzaklaştığını görüyoruz. Bu olağanüstü miting, tam 22 gün sonra, Türkiye'yi kökünden sarsacak olayın başlama işareti sayılıyor...

Darbe veya İhtilal

Ordunun, her geçen gün, siyasi gelişmelerden rahatsız olduğu söylentileri duyuluyor. Genel Kurmay'da alışılmışın dışında bir hareketlilik seziyor, ama buna özel bir anlam veremiyorum. Bir gün, zamanın Genel Kurmay İkinci Başkanı Cevdet Sunay Paşa beni çağırıyor. "Hah! Sonunda bana yararlı ve önemli bir iş çıktı diyorum" içimden. Meğerse, İsveç'e'nin Kara Kuvvetleri Kumandanı Sunay Paşa'yı ziyaret edecek, ben de çevirmenlik yapacaktım. Ana kapıda, bir grup yüksek rütbeli subay ve ben yabancı korgeneralı karşıyoruz. Askerden çok bir diplomati andıran kibar bir adam. Üst kata çıkıyoruz ve iki asker sohbete başlıyor. Konuşulan dil Fransızca, tam yabancı konuşun dediklerini çevirmeye hazırlanırken, Sunay Paşa bana "Teğmen ben Fransızca bilirim, iyi tercüme et" diyor. İçimden "Paşam madem Fransızca biliyorsunuz, ben size mani olmayayım!" demek geliyor, ama "sıkı" mı? Sunay Paşa, İsveç-reli generalin ülkesini öven bir konuşma yapıyor ve özetle şunları söylüyor: "Sizin ülkeniz soğuktur ama güzeldir, ayrıca tarafsız bir ülke olmanızı, uzun yıllar savaş yaşamamanızı da takdirle karşılamak gerekir!" Buraya kadar düzgün giden konuşma, birden raydan çıkıyor! Zira paşam birden, Ren geyikleri, Laponlar ve ünlü Bofors toplarından söz etmeye başlıyor! Ben ezile büzüle "Paşam, özür dilerim siz İsveç'ten bahsediyorsunuz!" dediğimde, Sunay Paşa "Peki ne üzerine konuşayım, adam İsveçli değil mi?" diyor. Paşam bizde çok sık olagelen bir yanlışlığı yaparak İsveç'le İsveç'e'yi karıştırıyor. Konuşumu-

zun İsveçli olduğunun altını çizdiğimde "Tamam, sen orasını hallediver!" diyor. Ben de yabancı generale dönüp "Sizin ülke de soğuktur ama, sizde Ren geyiği ve Laponlar yoktur, İsveç'in Bofors toplarına benzer toplarınız var mı?" şeklinde çeviriyorum! Sunay Paşa memnun, konuşumuz mutlu, buluşma sona eriyor. İçimden "İyi çeviri diye, herhalde buna denir!" diyorum...

Tezkere almama bir ay kadar bir zaman var, yani ben öyle sanıyorum. Ve derken, 27 Mayıs günü gelip çatıyor. Şafakla beraber, asfalt yolda tankların çıkardığı gacur gacur seslerle uyanıyorum. Radyoyu açtığımda tok bir ses Silahlı Kuvvetler'in yönetime el koyduğunu söylüyor. Hemen subay üniformamı giyerek, dışarı çıkıyorum. Örfi idare ilan edilip, sokağa çıkma yasağı konulduğundan her taraf bomboş. Yokuştan inerek Kavaklıdere'nin Kuğulu Park'ına vardığımda, oradan geçmekte olan bir askeri cipi durdurarak "Genel Kurmay'a" diyorum.

Görev yerime vardığımda, subayların kimisi şaşkın, kimilerinin yüzünde de sır dolu bir gülümseme seziyorum. Genel Kurmay'da temizlik, önce kendi içinde başlamış, hükümete yakınlığıyla bilinen Kurmay Başkanı Orgeneral Rüştü Erdelhun, gözaltına alınmıştı. Kabine üyeleri ve Demokrat Parti milletvekillerinin teker teker yakalanıp Harp Okulu'na götürüldüğünü duyuyoruz. Dayım Osman Kapani de bunların arasındaydı bulunuyor...

Tüm Türkiye, heyecan içinde çalkalanıyor. Haberin doğrusu yanlış, rivayeti dedikodusu birbirine karışıyor. 27 Mayıs hareketi için "ihtilal" terimi kullanılıyor genellikle. Dilimin döndüğü kadar bir ihtilalin, 1789'da Fransa, 1917'de Rusya ve 1959'da Küba'daki gibi halkın katılımı ve desteğiyle olduğunu, bizdekinin, ordunun gerçekleştirdiği bir "askeri darbe" diye adlandırılmasının doğru olacağını anlatmaya çalışıyorum ama nafiye, millet kendini yaşamakta olduğu tarihi olayın heyecanına kaptırılmış, ihtilal diyor başka bir şey demiyor!

Sivil yaşama dönmeme çok az kala, tüm terhisler durduruluyor, çoluk çocuk beni İsveç'te bekliyor. Bazen biriken sorunların, sıra beklemeden hep birden ortaya çıkmaları gibi, annem ameliyat için Londra'ya gidiyor. Normal olarak benim

de gitmem gerekiyor, ülkenin bulunduğu durumda bu olanaksız. Durumdan haberdar olan Barbro, telefonda bana “Sen gidemezsen ben giderim!” diyor ve bulduğu ilk uçakla Stockholm’dan Londra’ya uçuyor. Başarılı bir ameliyat geçiren annem sık sık anlatır: “Narkozun etkisinden uyandığımda, karşımda Barbro’cuğumu görmenin sevincini anlatamam! O, koruyucu bir melek gibi elimi tutmuş gülümsüyordu!..” Zaten araları iyi olan kayınvalide ile gelin o günden sonra canciğer oluyor. Barbro ile aramdaki tartışmalarda, annem hep onun tarafını tutardı.

27 Mayıs’ı izleyen günlerden bir gün, bağlı olduğum protokol şubesi başkanı Kadri Albay, gazeteci olduğumu bildiğinden “İlginç bir resim çekmek istersen, başkanlığa git” diyor. Leica’mı alıp doğru oraya koşuyorum. Birkaç gün öncesine kadar, Adnan Menderes’in makamı olan bu odanın önünde, nöbetçi asker ve subaylar bekliyor. Genel Kurmay’dan geldiğimi, içeri girip resim çekeceğimi söylüyorum, zaten yakamda gereken kimliğim takılı. Odaya girdiğimde, üzerine geçici olarak beyaz örtü örtülmüş bir masanın etrafında oturan iki üst düzey subayı görüyorum. Bunlardan Orgeneral Cemal Gürsel’i hemen tanıyorum. Kendisi İzmir’den yeni gelip 27 Mayıs hareketinin başına geçmiş bulunuyor. Albay rütbeli diğer subayı tanımıyorum. Ama sesi yabancı gelmiyor. 27 Mayıs sabahı radyodan, Silahlı Kuvvetler’in yönetime el koyduğunu söyleyen tok ses bu. Sonradan, kendisinin Albay Alparslan Türkeş olduğunu öğreniyorum. Masada yeni bitmiş bir yemeğin boş tabağı, su ve maden suyu şişeleri duruyor. Duvarda, üç lambalı bir avizeye asılmış, Menderes’in işlemeli mor kadife kılıflı Kuranıkerim’i gözüme iliştiriyor!.. Cemal Paşa gülümseyerek “Çek bakalım teğmen, hatıra olur!” diyor. Bu fotoğraf, askeri darbenin iki baş sorumlusunu, ilk kez bir arada göstermesi açısından, dış basında yankılar yapıyor!

Bir süre sonra ordu, durumun tamamen kontrolü altında olduğunu görünce, 49’uncu bölüm yedek subaylar terhis olabiliyoruz. İlk uçakla İsveç’e, ailemin yanına dönüyorum. “Vatani görevimi” yapmakla sırtımdan ağır bir sorumluluğun kalktığını hissediyorum. Şimdi, mesleğime dönmenin zamanı artık...

Nuh’un Gemisi

İsveç basını çalışmalarımızı iyi değerlendiriyor; Barbro artık, Türkiye konusunda fikri sorulan ve yorumları dinlenen genç bir gazeteci konumunda. Günün birinde, Barbro her zaman olduğu gibi, ön söze gerek görmeden “Biz neden film yapmıyoruz?” diyor, bu bana biraz “Biz neden aşure yapmıyoruz?” sorusuna eşdeğer gibi geliyor! “Bilmiyoruz ve hiç yapmadık da ondan!” demeye kalktığımda, o “Bu yeterli bir neden değil. Öğrenir ve yaparız” diyor. O kadar inandırıcı konuşuyor ki, birisi hadi dese, hemen film çekmeye başlayabilirim! Aklım buna iyice yatıyor, basında yaptığımızı neden televizyonda yapmayalım?

Kısmet ayağımıza geliyor, Stockholm’da davetli olduğumuz bir akşam yemeğinde, devrin İsveç Televizyonu genel müdürü Nils Erik Baehrentz’le yan yana düşüyoruz. O bize, röportajlarımızı ilgiyle izlediğini söylüyor. Böyle fırsat kaçarmı? Barbro “Basında yaptığımız çalışmaları, televizyon için de gerçekleştirebiliriz” diyor. Baehrentz, önerimizi ilginç buluyor. “Yarın televizyona gelin, konuşalım” diyor. 1961 yılının başında, önümüzde yeni ufukların açıldığını, ömür boyu taşıyacağımız bir kimliğe kavuştuğumuzu seziyoruz ve böylece televizyon maceramız başlamış oluyor.

Bahar geldiğinde ilk filmimizi yapmak üzere, Türkiye’ye gidiyoruz. Belgeselin konusu, Nuh’un gemisi... İncil ve Kuranıkerim’e göre Nuh’un gemisinin öyküsü. Bu filmi bir rastlantı sonunda gerçekleştirmeye karar veriyoruz. Yörenin topogra-

fik haritasında kullanılmak üzere, askeri uçaktan çekilmiş bir fotoğraf elimize geçiyor günün birinde. Ağrı dağı yakınlarında çekilmiş resim, aynı bir geminin bıraktığı izi taşıyor! Boyu da, eni de İncil'deki ölçülere uyuyor! Bu yeri bulmamız gerekiyor... Elimizde bu konuyla ilgili, İsveç'te bulduğumuz değerli bir de kitap var. Tarihi resimlerin ustası Gustave Doré'nin çizdiği, tufan ve Nuh'un gemisini anlatan, desen ve gravürlerle süslü bir kitap.

Film ekibimiz, Barbro ve benim dışımda, dostumuz fotoğraf sanatçısı Ara Güler ve Barbro'nun artık 18 yaşına gelmiş kardeşi Krister'den oluşuyor. İşe, Kuran'ın yorumundan başlıyoruz. Kutsal Kitap Nuh'un gemisinin, Cudi dağının tepesinde karaya oturduğunu yazıyor. Bir akşam, güneş batımında Cizre kasabasına varıyoruz. Cudi dağının hemen yakınındaki bu kasaba Türkiye, Irak ve Suriye sınırlarının birleştiği yerde kurulmuş, ortasından da Dicle nehri akıyor. Çamur gibi sular da, çocukların yıkanıp oynadığını görüyoruz. Kasabanın su gereksinimi de nehirden sağlanıyor. Suda koli basili olduğu biliniyor, her yıl ölen çocuk sayısı yüksek...

Akşam bir bahçe içinde, Cizre eşrafiyla yemek yiyoruz. Kaymakam, belediye başkanı, emniyet müdürü, hâkim, doktor, masa etrafında oturmuş sohbet ediyoruz. Birden emniyet müdürünün, "Vay babam!" diye nara atıp ayağa kalktığını hayretle görüyoruz, herkes yerinden fırlıyor, en son kalkan da biz oluyoruz. Adamın iradesi dışında, elini beylik tabancasına götürdüğünü görüyorum. İçimden "Eyvah müdür vuruldu!" diyorum ama, silah sesi de duymadık. Sonra, başka bir ayrıntı dikkatimi çekiyor, vurulan adam "Vay anam!" der, halbuki müdürün "Vay babam!" dediğini iyi duymuştum. Aynı anda masanın üzerinden cacığı sıyırıp süratle geçen, ufak bir karaltı görüyoruz. Tüm Cizre bürokrasisi ayakta... Tehlikenin atlatıldığına inandığımızda, tekrar yerlerimize oturuyoruz. Cizre'nin bir akrepler cenneti daha doğrusu cehennemi olduğunu anlatıyor kaymakam, bunların içinde en zehirli ve dolayısıyla en tehlikeli olanın adı biraz önce bizi yoklayan "Vay babam"mış. Bir seferinde, bu akrebin bir köylüyü soktuğunda nasıl "Vay babam!" diye bağırdığını ve on saniye sonra öldüğünü dinli-

yoruz. Moralimiz hafif sarsılmış olarak, geceyi geçireceğimiz doktorun evine gidiyoruz...

Genç idealist bir doktor, tek başına tüm Cizre'nin sağlığından sorumlu. Ara, Krister ve doktor çoğu Cizreliler gibi dama çıkıp açık havada yatıyorlar. Biz doktorun tek odalı evinde, "Vay babam" korkusundan pencereler kapalı uyumaya çalışıyoruz. Sauna, bir buzdolabı kadar serin sayılır bu odanın yanında! O gece, hiç vermedimse birkaç kilo vermişimdir sanırım. Sabah erkenden kalktığımızda, ibrikten su dökeyim de Barbro yüzünü yıkasın diyorum. Avuçlarını açmış su bekleyen Barbro'nun ellerine, suyla beraber bir akrep düşüyor, onun çılgılığıyla beraber, ibrik bir yana ben ve akrep bir yana savruluyoruz!.. Barbro'yu avutmak için "Şükret sen ki, bir vay babam değildi o!" diyorum, sanki bilirmişim gibi... Cizre'de, sabahın erken saatlerinde çalışıp, sonra paydos etmek gerekiyor, görülmemiş rutubetli boğucu bir sıcak var. Cudi dağı, Nuh'un türbesini, Dicle'yi çekip Ağrı dağına doğru yola çıkıyoruz. Ağrı'nın eteklerindeki Doğu Beyazıt, Cizre'den biraz daha gelişmiş. İran sınırı birkaç kilometre ötede, kasabanın tek oteline yerleşiyoruz. Kaymakam bizi cipiyle civardaki dağ köylerine götürüyor. Yoksul ama konuksever köylülerle, yerde bağdaş kurup sohbet ediyoruz. Hemen yanımızda köylünün biri, güzel bir semaver içinde çay demliyor. Kaymakam da semaveri fark etmiş ki, nereden aldığını sorduğunda adam, "Naha! Şuradan" diye karşılığını gösteriyor. Kaymakam "Yani İran'dan, öyle mi?" deyip "Sen sınırı geçmenin yasak olduğunu bilmiyor musun?" diye ekliyor. Kaymakamın kızmış bir hali yok, niyeti adama biraz takılmak. "Sakin bir daha geçme!" dediğinde, adam sırtarak "Vallahi, üç taksitim daha kaldı, sonra geçmem!" diyor, gülüyoruz. Doğu Beyazıt'ta elimizdeki fotoğrafı gösterip, yeri bilen bir rehber buluyoruz. Adam bu yerin Ağrı dağında değil, onun hemen karşısındaki Tendürek dağında olduğunu, burada yol bulunmadığını, ancak yürüyerek ve katır sırtında çıkabileceğimizi söylüyor. Ordudan yardım istiyor ve gereken asker, malzeme ve katırları alıyoruz. Tendürek, 4 bin metreye yakın yükseklikte; ciplerle bir noktaya kadar çıkıyor, sonra bizi orada bekleyen katırlara binip tırmanmayı sürdürüyoruz...

Üç, dört saat süren bir yolculuktan sonra, katırların da geçemeyeceği kayalık bir yöreye vardığımızda, yolun geri kalan kısmını da yürüyerek tamamlıyoruz. Birden “İşte!” diye haykırıyor rehberimiz. Bulunduğumuz tepeden biraz aşağıya baktığımızda, sanki karaya oturmuş olan, büyük bir geminin bıraktığı izi görüyoruz! Ölçtüğümüzde, izin boyunun 100, eninin de 40 metre civarında olduğunu görüyoruz, aynı İncil’deki ölçüler... 1961 yılının baharında, Nuh’un gemisini bulduk mu yoksa? Buraya ilk ulaşan gazeteci ve filmcileriz. Bilimsel hiçbir iddiamız yok ama, bir ilke imza atarak, “scoop” yaptığımızın farkındayız. Karanlığa kalmamak için, tam eşyalarımızı toplamaya başlarken, bardaktan boşanırcasına yağmur yağmaya başlıyor. Ara “İşte evladım! Önce Nuh’un gemisini bulduk, tufan da arkadan geldi!” diyor. Ismarlanmış, özel efekt gibi oluyor bu! Katır sırtında aşağı inişe geçtiğimizde yağmur kesilmiş, batmakta olan akşam güneşinin kızılığы karşımızda tüm heybetiyle duran Ağrı dağına vuruyor...

Bu ilk belgeselimiz, aynı yılın Noel akşamı İsveç Televizyonu’nda gösterildiğinde, olağanüstü bir ilgi görüyor! Din ve bilim adamları filmi tartışıyor, ve böylelikle yeni mesleğimizde, bize geniş olanakların açıldığını görüyoruz...

Yassıada

İstanbul’a döndüğümüzde, Yassıada’ya gitmek istiyoruz. Menderes iktidarının devrilişinden bu yana tam bir yıl geçmiş, beş yüze yakın eski Demokrat Parti milletvekili, partili ve bürokrat, İstanbul açıklarındaki Yassıada’da tutuklu bulunuyor. Gereken izni alıp, basın ve görevlilere, özel olarak ayrılmış bir gemiyle adaya, duruşma izlemeye gidiyoruz. Geminin hoparlöründen, 30’lu yılların ünlü şarkısı “Ramona”nın ezgileri yayılıyor. Menderes ve Bayar’ın işlemiş olduğu iddia edilen suçlar, bugünküler ile karşılaştırıldığında, incir çekirdeğini doldurmayan türden suçlar... Örneğin, Cumhurbaşkanı Celal Bayar, kendisine Afgan kralı Zahir Şah tarafından armağan edilen cins köpeği, hayvanat bahçesine satmakla suçlanıyor! Menderes için iddia edilen ağır suçlarsa, bazı kadınlarla girdiği aşk ilişkileri! Başbakanlık kasasından, bir kadın külotu çıkmış olduğu söyleniyor! Çapkınlık ve evlilik dışı ilişkilerin yaygın olduğu, erkekler cenneti Türkiye’de “maço sektörü” tüm bunlara bıyık altından gülüyor. Ama Menderes ve arkadaşlarının durumu, hiç gülünmeyecek kadar acıklı!

Adaya vardığımızda, topluca mahkemenin yer aldığı bir spor salonuna götürülüyoruz. Az sonra, tutuklular yavaş yavaş salondan içeri giriyor. Hâkimin tok sesi “Suçlular, bağlı olmayarak yerlerini aldılar!” diyor. En ön sırada Menderes’i görüyor ama tanımakta güçlük çekiyorum, kendi gitmiş gölgesi kalmış adamcağızın! Pek sevdiği o eski dar kruvaze takım elbise, verdiği kilolar yüzünden bol geliyor ona... Ünlü Sulka marka kra-

vatını bağladığı gömleğin yakası birkaç numara genişlemiş, boynu uzamış. İktidar zamanında, yirmi adım arkadan gelen makam arabasıyla, Kavaklıdere’de çıktığı yürüyüşlerde rastlardım kendisine. Tanısın tanımasın, yanından geçenleri kibarca selamlardı. O zamanki, kendinden emin, gururlu başbakanın yerini şimdi, boynu bükük, ürkek bakışlı bir adam almış... Karşımızda, gerçek bir insanlık dramının oynandığından, sağduyulu insanların şüphesi yok!.. Üçüncü sırada, dayım Osman Kapanı’yi görüyoruz, o da bizi fark ettiğinde, belli etmeden el sallıyoruz birbirimize. İlerde, üç yıl geçireceği cezaevinden mektuplaşacağız. Halinden şikayet etmeyen, şaka ve hüznün karıştığı satırlar olacak bunlar. O gün önemli bir karar alınmıyor. İçimizde bir burukluk ve sıkıntıyla ayrılıyoruz Yassıada’dan...

1961 yılının bir Eylül sabahı, ölüm cezasına çarptırılan Adnan Menderes, biraz ilerdeki İmralı adasında, asılarak idam ediliyor. Maliye Bakanı Hasan Polatkan ve Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu da aynı kaderi paylaşarak, yaşamlarını yitiriyorlar. Bu üç politikacının içinde bulunduğu iktidarı, zamanında sert ve sürekli eleştiren biz, ölüm cezasını gerektiren bu suçlamaları, aradan 40 yıla yakın bir zaman geçmiş olmasına karşın, hâlâ anlamış değiliz!

Aşk ilişkilerinden başbakan, devlet başkanları asılsaydı, Kennedy’nin ölümü başka olur, bugün Clinton’un yaşamı da tehlikeye girerdi herhalde!

Acaba maliye bakanının suçu neydi? Çıkardığı vergi tasarrısı yüzünden mi, yoksa enflasyonu aşağı indiremediğinden mi asılmıştı veya dışişleri bakanı, bir kokteylde devlet sırlarını yabancı bir meslektaşının kulağına fısıldamış da, bu yüzden mi ölüm cezasına mahkûm olmuştu? Bu sorular aklımı kurcalamıştır her zaman...

Yaz aylarında, İzmir’in Adnan Menderes havaalanına inen, Türkiye’nin yakın tarihini bilen yabancı turistler, “Önce başbakanlarını idam edip sonra da adını havaalanına koyan başka bir ülke var mıdır acaba?” sorusunu kendilerine soruyorlardır muhtemelen!

Mevlevihanede Sema

1961’i izleyen yıllar, en üretken olduğumuz dönem: Yazı, röportaj, kitap ve belgeseller birbirini kovalıyor. Barbro ile Hongkong üzerine bir kitap hazırlıyoruz. Bunu, daha Kürt sorununun olmadığı bir dönemde, Kürtlerle ilgili etnografik bir kitap olan *Fırat’ın Doğusunda* izliyor. İlerde Barbro’nun başına bitmeyen sorunlar yaratacak bu kitaptan sonra, Kıbrıs’la ilgili *Terörün Gölgesinde Bir Ada* yayımlanıyor. Ben de, şair Jacques Prévert’in katkısıyla, Paris üzerine bir fotoğraf kitabını tamamliyorum. Kitap ve belgesel çalışmalarını paralel yürütüyoruz. “Modigliani’nin İzinde” belgeselinde, 20. yüzyılın ilk yarısında nasıl Paris’te bir semtin, yani Montparnasse’in, dünyanın sanat ve kültür merkezi haline geldiğini anlatıyoruz.

İsveç Radyosu için, Asya kıtasını kapsayan bir belgesel program hazırlıyor, iki ay süreyle her hafta yeni bir ülkeyi ziyaret ediyoruz. Gene İsveç’in yüksek tirajlı *Expressen* gazetesi için, yazar Lars Widding’le beraber, Ortadoğu ve Türkiye’yi içine alan bir röportaj yolculuğuna çıkıyorum. Konu, Hazreti İsa’nın havarilerinden Aziz Paulus’un, onun fikirlerini yaymak için çıktığı gezinin öyküsü...

1962 yılının Şubat ayında, bir kızımız daha doğuyor. Adını Deniz koyuyoruz. İlk göz ağrım Ayperi’nin üzerine, başka bir çocuğu onun kadar sevemeyeceğimi sanan ben, tamamen yanıldığının farkına varıyorum: Küçük Deniz bir lokum, tatlının tatlısı bir bebek... Bu durum bana, çocuklarım arasında hiç ayırım yapmadan, onları aynı sevgi ve şefkatle sevebileceğimi gösteriyor.

1963 yazında, Mevlana Celalettin Rumi ve onun felsefesiyle ilgili bir belgesel hazırlamak için İstanbul'dayız. İşe, bir sema töreni çekerek başlamak istiyoruz, ama bu öyle kolay değil: O dönemde, halka açık sema gösterileri yasak. Bugün olduğu gibi, spor salonlarının basket sahalarında yapılan sema törenleri, o zamanlar kanunen yasak. İsteğimiz, böyle bir töreni Galata Mevlevihanesi'nde gerçekleştirebilmek. Tünel'de, Yüksek Kaldırım'ın başında bulunan bu mevlevi dergâhı, 1925'ten bu yana kapalı duruyor. Aynı yıl çıkarılmış olan bir kanun, ülkedeki tüm tekkelerin kapatılmasını öngörüyor. O sıralar, yalnız İstanbul'da bulunan tekke sayısı 250'yi aşıyor! Girip binanın durumuna baktığımızda, dergâhı sağlam buluyoruz. Sema törenlerinin yapıldığı büyük yuvarlak salon, depo olarak kullanılıyor. Eski eşya ve moloz dolu içi...

İzin alınması gereken makam, sivil idarenin iktidarda olmasına karşın, gene askeri bir merci. Sadece dergâhı çekmek için, zorlukla bir izin koparıyor, sonra da tören salonunu boşaltıp temizletiyoruz. En önemlisi, Üsküdar'da oturan ve "pir" sayılan bir Mevlevi dedesini ziyaret ediyoruz. Yapmak istediğimizi anlattığımızda, adamın gözleri parlıyor. Kolay mı? Onun kutsal saydığı bir mekânda, 1925'ten bu yana ilk kez bir sema töreni düzenlenecek!..

Bir akşam, el etek çekildikten sonra, semazenler, yavaş yavaş gelmeye başlıyor. Bitişikteki karakolu da haberdar edip, iznimizi gösteriyoruz. Bu resmi yazıda "Mevlevihanede çekim yapılır" deniyor, hangi koşullar altında olması gerektiğine dair bir not yok. Kimsenin aklına, doğal olarak, bizim bu mekânda sema töreni çekeceğimiz gelmiyor. Barbro bu belgesel için uzun ve kapsamlı bir ön çalışma yapıyor, A.E. Hermelin'in çevirisinden, Rumi'nin *Mesnevi*'sini İsveççe okuyup notlar alıyor. Sevgili Ara Güler'le beraber içeriye, loş ve hoş bir aydınlatma yapıyoruz.

Tören başlıyor, semazenler geçerken, karşıdaki mihra-
bın önünde bir koyun postunun üstünde oturup töreni yöne-
ten şeyhi veya postnişini selamlıyor. Sonra cüppelerini çıkaran
semazenler "tennure" denen bembeyaz giysileriyle kalıyorlar.
Başlarında "sikke" denen uzun kavuklar var. Bazı yaşlı der-

vişlerin, sikkeleri etrafında "destar" denen bir türban sarılı.
Ve üflenen neyler, çalınan "rebab"lar, vurulan "kudüm"lerin
eşliğinde sema başlıyor... Her yaştan insan var, körpe delikan-
lılar, yaşlı babalar yan yana, kollar havada, bir el gökte diğeri
yerde, beyaz tennurelerin etekleri papatyalar gibi açılmış, saat-
lerce kendilerinden geçmiş halde sema ediyorlar... Bu mistik
bale kadar fotoğraf ve filme yatkın bir konu düşünmekte zorla-
nıyorum.

Bir süre sonra vecde gelip, ölçüyü kaçırmakta olan derviş-
leri, meydanı dede hizaya getiriyor! Üç saate yakın, hiç dur-
madan tüm ayrıntılarıyla sema törenini çekiyorum. Bu kadar
zamandır pervaneler gibi dönen semazenler, şeyhin bir işare-
tiyle anında duruyorlar. Bakıyorum, hiçbirinde en ufak bir sal-
lanma, sendeleme işareti yok. Terleri kuruyan dervişlere, bakla-
va ve soğuk limonata ikram ediyoruz. Bu mütevazı kokteyle(!)
mahallenin polis ve bekçileri, devleti temsilen katılıyorlar!

Gece geç vakit birbirimize veda edip ayrılırken, emeği
geçen herkese teşekkür etmeye çalışıyorum. Mevlevi dedesi,
benim teşekkür etmeme fırsat vermeden ellerime sarılıp "Mi-
rim bizleri bahtiyar ettiniz! Bize bu fırsatı verdiğiniz, böyle bir
geceyi yaşattığınız için, size ne kadar teşekkür etsek azdır!"
diyor. Böylece bir sema törenini, ilk kez gerçek mekânında ve
bunu en iyi bilenlerin katılımıyla çekerek bir belgeseli gerçek-
leştirmek bize kısmet oluyor. Bu çekimi izleyen on yıl içinde,
halka açık sema töreni yasağı sürüyor. 1973 yılında, hükümetin
izniyle, çoğu bizim(!) semazenlerden oluşan bir ekip, Londra,
Paris ve Amerika'da ilk kez sema törenlerine katılıyor...

Hubesti Çeturesti?

1964 yazında üç belgesel hazırlamak üzere Afganistan'a gidiyoruz. Bir yıl önce, radyo programı için gittiğimiz bu ülkeye tekrar gitmeye karar vermiştik. Satın aldığımız bir Volkswagen minibüsle İsveç'ten yola çıkıyoruz. Arabada, iki küçük yolcu daha var, bunlar 8 yaşındaki Ayperi ve 2 yaşındaki Deniz. Onları, İstanbul'da emaneten anneme bırakmak zorundayız. O devrin ünlü gazetecisi dostumuz Çetin Altan da, bizimle Afganistan'a gelmek istiyor. Ankara'da da, gazeteci yazar arkadaşımız Fikret Otyam'ın bize katılmasıyla dört kişilik yolcu kadrosu tamamlanıyor. Ankara'dan yola koyulup, artık iyi bildiğimiz Doğu Anadolu'yu aşarak İran'a varıyoruz. O devirde Şah Rıza Pehlevi, tüm modern ve çağdaş görünümüne karşın ülkeyi kendi çiftliği gibi yönetiyor! Muhalif seslere tahammülü olmayan şahın gizli istihbarat servisi Savak halkın kâbusu haline gelmiş, insanlar baskı rejiminden bunalmış durumda.

Git git bitmeyen, arabaya ender rastladığımız, uzun, boş yollar... Penceresiz, basık toprak evler, yoksul köyler... Erdebil'de, lokantayı andıran bir yerde yemek molası veriyoruz. Yarı Farsi, yarı Azerice konuşan patron bize "cüce kebab" öneriyor. Yemek önümüze geldiğinde, bunun piliç kızartması olduğunu görüyoruz! Hesabı öderken patron piliçlerin "şirin olup, olmadığını" soruyor. Dışarda meraklı takımı, arabanın etrafını çevirmiş, inceliyor. O sırada yakasında kırmızı karanfil takılı, diğer köylülere benzemeyen bir adamla çıkagelen Fikret "Muhterem aynasızmış, bizi karakola çağırıyor!" diyor. Adam

bisikletine binip, önümüze düşüyor. Birbirimize "Ya adam polis değilse?" diyoruz. Az sonra, bisikletli, yüksek duvarlarla çevrili, içindeki ev görünmeyen bir kapının önünde duruyor. Burasının karakola benzeyen bir tarafı yok. "Ben şimdi anlarım" diyor Fikret ve adamla beraber içeri giriyor. Beş, on, on beş dakika bekliyoruz, Fikret yok! Bir süre sonra, yüzünde her zaman ona yakışan muzip gülümsemeyle Fikret boy gösteriyor ve "Efendim buyurun, polis bizi beş çayına bekliyor!" diyor. Tozlu topraklı yollardan sonra bahçeye girince, şaşırıyoruz. Burası, ağaçların gölgelediği, rengârenk güllerin süslediği bir bahçe. Ortada da, fıskiyesinden sular akan bir havuz var. Savak'ın gizli merkezlerinden birinde olduğumuzu anlamakta gecikmiyoruz. Polis bize kibar davranıyor ve yardımcı olmak istediğini söylüyor. Hiçbir yerde iki saatten fazla duraklamamamızı, geceyi geçireceğimiz yörelerde Savak'ı haberdar etmemizi rica ediyorlar. Çaylar içiliyor, Fikret "İçtiğim en güzel polis çayı" deyince onlar "Biz polis değil, istihbaratı millîye mensubuyuz!" diyorlar. Benzin almak için durakladığımız bir yerde iki büklüm, yaşlı bir dilenci kadın bize yaklaşıp, elini açıp, şöyle diyor: "Fakirem, acizem, nahoşum!" İlk kez birinin şiir söyler gibi dilendiğine tanık oluyorum!

Tahran'da birkaç gün kalıyoruz. Modern, hareketli bir şehir. Kadınların Süreya'yı örnek aldıkları belli oluyor. Sösyete Paris'ten giyiniyor. Zengin ve fakir arasındaki uçurum her yerde gözümüze batıyor...

Afganistan'a daha uzun bir yolumuz olduğundan, Tahran'da fazla oyalanmadan ayrılıyor. İran'ın başkenti ile doğudaki Meşed'in arası bin kilometre... Yola yol demek için bin şahit ister; kurak, toz toprak bir arazide sarsıla sarsıla ilerliyor, saatlerce tek bir köye bile rastlamıyoruz. Yolun ilerisinde, uzakta insanı andıran bir silüet görüyorum, yaklaştığımızda gözlerimize inanamıyoruz: Uçsuz bucaksız, kuş uçmaz kervan geçmez bu yolda, adamın birisi elinde süpürge yerleri süpürüyor! Niçin, neden, niye yapıyor bu işi, anlamak olanaksız. Adam arabanın penceresine yaklaşıyor, kuru ve çatlamış dudaklarını göstererek "Ab! Ab!" diyerek su istiyor. Verdiğimiz şişedeki suyla önce kuru dudaklarını ıslatıyor, sonra da gözlerini yuma-

rak büyük bir hazla, birkaç yudum içiyor. Tekrar yola koyulduğumuzda, dikiz aynasından bakıyor ve adamın yolu süpürdüğünü görüyorum...

Bu yolculuktan tam 26 yıl sonra, yolum tekrar İran'a düşüyor. Ülke çok değişmiş, halk gene yoksul, gene fakir. Eskiden Süreya'ya özenerek giyinen kadınların hepsi kara çarşafların içine sokulmuş! İranlının birisine faraza "Özgürlük nedir?" diye sormaya kalksam, cevap verebileceğini hiç sanmam, çünkü kavram ne şahın rejiminde vardı, ne de mollalarınkindi!..

Afgan sınırında, önce "Hubesti çeturesti?" deyip hatır, arkasından da "Silahınız var mı?" diye soruyorlar bize. "Evet" yanıtını verdiğimizde, görevliler "Aman ne iyi!" diyorlar. Başka yerde, silahınıza el konur, burada bu durum memnunluk yaratıyor! Görevliler, Afganistan'da güvenliğimizi sağlayabilmenin olanaksız olduğunu söylüyorlar. Ne tür bir ülkeye geldiğimizi anlamakta güçlük çekmiyoruz. İsveç'ten ruhsatlı, Smith Wesson marka 38 kalibrelik tabancamıza hayranlıkla bakıyor görevliler...

Güney Afganistan'da Herat'la Kandahar arası bir günde gidiliyor. Rusların yaptığı, pek kaliteli olmayan asfalt yola çıkıp gaza basabilmek büyük mutluluk. Sıcak havayı düşünerek, sabah erkenden yola çıkıyoruz. Pencereden kolumu dışarı çıkardığımda, elimi yanan bir fırına sokmuş gibi oluyorum. Üç termos suyumuz var, arkada da yıkanmak için plastik bir bidon su. Gittikçe ısınan havaya dayanamayan lastiklerimiz, patlamaya başlıyor. Gün boyunca altı kez lastiğimiz patlıyor. İdareli davranmamıza karşın akşama doğru, sadece bir termos suyumuz kalıyor. Cehennem sıcaklığında, nezaketi elden bırakmadan, kendimiz az içerek, suyu birbirimize ikram ediyoruz! Ha geldik, ha geliyoruz derken, Kandahar yerine başka bir yere varıyoruz. Yolda kilometre taşları olmadığından, yaptığımız hesap yanlış çıkıyor ve Kandahar'a daha 100 km. var!..

Yıkanma suyu da dahil, tüm suyumuz bitiyor. İçimizde bu konuda en tokgözlü olan Çetin Altan. Kandahar'a vardığımızda, "Külüstür Palas" denebilecek, 8. sınıf handan bozma bir otele iniyoruz. Girişte bara benzetilmek istenmiş bir yerde, rafların üstünde kokakola şişeleri görüyoruz. On şişe ısmarlı-

yoruz; şişeyi kafama dikmemle çekmem bir oluyor: Kola sandığımız, ev üretimi, baldan tatlı bir şurup! Bahçede bir kuyu gözümüze çarpıyor, "Şu sudan içsek ne olur?" diyor ve hiç yapılmaması gerekeni yaparak, suyun pis olduğunu bile bile kana kana, kovalar dolusu içiyoruz. Verilmiş sadakamız olmalı ki, ertesi gün dördümüz de turp gibiyiz!

Geçen kış, hava yoluyla gelmiş olduğumuz başkent Kabil bize büyükçe bir köy gibi gelmişti, şimdi Kabil sanki Paris... Bizim büyükelçiliğe uğruyoruz. Ben yaşlarda, sevecen, kalender ve kültürlü bir elçilik kâtibiyile tanışıyoruz, adı Kaya Toperi... Bu genç diplomat ilerde büyükelçi olacak ve Özal döneminde cumhurbaşkanlığı sözcüsü görevini yürütecek. Bunu izleyen süre içinde, Afganistan'da ilginç üç belgesel çekiyoruz. Araştırıp soruşturuyor, o zamana kadar burada film yapan ilk ekip olduğumuzu öğreniyoruz.

Afganlılar, ülkelerini işgal etmek isteyen dış güçlere her zaman karşı koymasını bilmiş, özgürlüğünü her şeyin üstünde tutan bir millet. 80'li yılların Rus işgaline de canla başla direnmesini bilmişlerdi. Bugünün işgali ise dışardan değil, içerden gelmiş bulunuyor. Ne yazık ki, birkaç yıl içinde Afganistan, köktendincilerin elinde gerilere gitmiş, bir ortaçağ ülkesi manzarası sergiliyor!

Sanat Denizinde Bir Kaptanı Derya

Dünyanın dört bir köşesinde çektiğimiz belgesellerden sonra, her zaman dönüp geldiğimiz yer, Stockholm. Karışık, hareketli ve problemlili bir dünyadan sonra, güvence ve huzur dolu Stockholm'a dönmek gerçek bir mutluluk. İki yıldır yeni bir apartmanda oturuyor, 13'üncü kattan aşağıya baktığımızda Malaren gölü ve yemyeşil Stockholm'u ayaklarımızın altında görüyoruz. Devrin başbakanı Tage Erlander de komşularımız arasında. Ayperi artık okula, Deniz de kreşe gidiyor. Evde Anna yönetime el koymuş durumda. Çocukları çekip çevirme konusunda, Anna'nın yardımı eşsiz bir değer taşıyor bizim için. Ona çok şey borçluyuz...

Stockholm'daki dostlarımız arasında, birisinin çok özel bir yeri var: İlhan Koman. Bu, hiç tartışmasız, dünya çapında bir yeteneği olan heykel sanatçısı. Sanatı bir yana, yaşamımda rastladığım en insan ve en efendi adam. İlhan birkaç yıldır Stockholm'da, adam ettiği eski bir kum teknesinde oturuyor. M/S Hulda'nın bağlı olduğu iskele, şehrin biraz dışında, kralın da şatosunun bulunduğu Drottningholm semtinde bulunuyor. Ormanla çevrili nefis bir yer burası. İlhan'ın kendisi heykel gibi bir adam, boylu boslu, sakalına ak düşmüş, teknesinin güvertesinde durduğunda, Kaptanı Derya Barbaros Hayrettin Paşa'yı andırıyor!

M/S Hulda'nın tam karşısındaki bir mağaradan içeri girdiğinizde, kendinizi dünyada eşi olmayan, değişik bir sanat galerisinde bulursunuz. Loş bir ışık altında, büyük ustanın bir-

çok heykeli etrafa serpiştirilmiş durmaktadır. Aslında, İlhan'ın depo olarak kullandığı bir mağaradır burası ve sadece onun dostlarına açıktır. İlhan sevdiği arkadaşlarını "Evliya" diye çağırır, hanım dostlarına da "Sultanım" derdi. Soyu tükenmekte olan son Osmanlı efendilerinden biriydi İlhan...

Efendilik konusunda, bana anlattığı bir anekdotu aktarmadan edemeyeceğim: II. Dünya Savaşı sonrası, İlhan bursiye olarak Paris'te yaşamaktadır. En beğendiği heykel sanatçılarından birisi, Brancusi. Romen asıllı bu ilginç sanatçı da bir Rodin hayranı... Çağımız daha gençken, günün birinde Brancusi, ayağında çarıkları, elinde asası, Romanya'dan ayrılıp yürüyerek Paris'in yolunu tutar. Kafasına koyduğu, gidip Rodin'i görme tutkusunu gerçekleştirmeye karardır!.. Haftalarca süren bir yürüyüşten sonra, Paris'e varır ve büyük ustanın kapısını çalar. Kapıyı açan Rodin'in karşısında duran, saç sakalı birbirine karışmış bu garip adam "Üstat, işte geldim!" der. Rodin'in cevabı ise "İyi halt ettin!" olur. Ama sonraları, beraber çalışırlar. İlhan bunu anlattıktan sonra şöyle dedi: "Çok istemişimdir, bir gün ben de gideyim ve Brancusi'nin kapısını çalayım, kendisi ile tanışayım, çalışmalarını göreyim diye! Ah! Şu Osmanlı terbiyesi, mahcubiyeti, rahatsız etme korkusu yok mu! Hiçbir zaman bunu gerçekleştiremedim..."

İlhan İstanbul'da, Akademi'de değerli hocalardan eğitim görmüş; bunlar arasında yabancılardan, uluslararası üne sahip Leopold Levy, Rudolf Belling de var. Bu sonuncusunun, bugün Swiss Otel'in karşısında bulunan atlı İnönü heykeli, ülkemizdeki abide heykellerin en güzellerinden birisidir. Hadi Bara ve Zühtü Müridoğlu, İlhan'ın önce hocaları sonra da yakın dostları olur. Akademi'yi bitiren İlhan, aynı okulda asistan olarak çalışmaya başlar. Devir, Menderes devri, sanatçıların yurtdışına çıkması zor. Sanatçının para kazanması hayal, İlhan'ın aldığı maaş yetersiz. O da diğer meslektaşları gibi her gün peynir ekmek ve helvaya talim ediyor.

Bakar ki bu böyle yürümeyecek, birkaç arkadaşıyla beraber İlhan, bir mobilya atölyesi kurar. O malzeme kıtlığında, su borularını haddeden çekip incelterek, Türkiye'de ilk kez modern madeni mobilya üretirler. İlhan gözlerinin içi gülerek

şöyle derdi: “Anlayacağın Evliya, biz o yıllar sanatımızla insanların kafasına hitap edemediğimizden, kıçlarına hitap etmeye başlamıştık!” İlhan’a sanatın tarifini sorduğumda bana birkaç örnekle yanıt verirdi: “Racine, sanat için, ‘Hiçbir şeyden bir şey yapmaktır’ der. Edirne’de bir gençlik arkadaşım vardı, adı Ferit’ti, parlak zekâsı olan bir insandı, sanatın en sağlıklı tarifini ondan duymuşumdur; ‘Sanat, insanoğlunun bakıp da göremediğini, zorla gördürmektir’ derdi. Benim kişisel tarifim ise, sanat bilinmeyene doğru çıkılan bir maceradır!”

M/S Hulda yüzen bir köşk gibi, yıllar boyunca Drottningholm’un bir demirbaşı olarak süslüyor bu ormanların kıyısındaki gölü... En tatlı sohbetler, en leziz yemekler, en sıcak dostluklar burada yaşanıyor. İlhan yemek konusunda da usta, puf böreği, kol böreği, kuzu yahnisi, bayılan imam, ayılan karnıyarığın en lezzetlisi burada yeniyor; İlhan eşi Kerstin’i de yetiştirmiş, o her konuda olduğu gibi mutfakta da İlhan’a yardımcı oluyor. İlhan, Barbro ile de iyi arkadaş, onların saatlerce yorulmadan konuşup tartışıklarına çok tanık olmuşumdur. Dostlukları, benim yüzümden değil, kafaca anlaşıyorlar...

Türkiye’de, aydın çevre İlhan Koman’ı tanır, bilir. Ama devlet, hiçbir zaman onun sanatının değerini, büyüklüğünü anlamamıştır. Bugün İlhan’ın heykelleri, Stockholm’un birçok meydanını süsler. Acaba bu sanatçımızın kaç eseri, İstanbul, Ankara, İzmir’in meydanlarını süslemektedir? Bildiğim kadarı ile, Zincirlikuyu’da binalar arasına sıkışarak, isyan eder gibi ellerini havaya açmış Akdeniz heykeli, bir de Divan Otelinin önündeki heykel!

86 sonbaharında İlhan, rahatsızlanıp hastaneye yatırılıyor. Karaciğeri iyi çalışmıyor, ayrıca da yüksek şekeri var. Ertesi gün Paris’e gitmemiz gerektiğinden, Sabbatsberg hastanesinde İlhan’ı ziyaret ediyoruz. Zayıflamış, eski hali hiç yok. “Sultanım! Evliya! Birer Calvados da benim için içersiniz artık!” diyor. Onu yitirdiğimiz haberi, Paris’te ulaşıyor bize. Anma töreninde, ailesi benim konuşmamı istiyor. Kültür sarayındaki törende, onunla konuşmak ne kadar kolaysa, can dostum hakkında konuşmanın tarifsiz zorluğunu yaşıyorum!..

Zehir Hafiyeler Peşimizde

Yaşamımızın büyük bir kısmı, uzun yolculuklarla geçiyor. Her yolculuğun sonunda, yaptığımız bir işle dönüyoruz İsveç’e. Yeni belgeseller İsveç Televizyonu’nda gösteriliyor, yeni kitaplar piyasaya çıkıyor. 1966 yılında gene bir ilke imzamızı atıyor, Hac’ın filmini tüm ayrıntılarıyla çekiyoruz. Bu belgesel birçok dünya televizyonlarında, o arada Amerikan CBS’te gösterime giriyor. Yaptığımız işler İsveç’te takdirle karşılanıp sevilir. Türkiye’den, tek tük kritik seslerinin çıktığına tanık oluyoruz. “Kötü propaganda!” diye tanımlıyorlar çalışmalarımızı. Biz ise, ne yaptığımızın tamamen bilincindeyiz; bizim işimiz ne kötü ne de iyi propaganda yapmak, işimiz gerçekleri anlatmak. Bu da tüm zamanlarda olduğu gibi, o devirde de bazı insanların işine gelmiyor!

Her yaz, çocuklar Türkiye’yi iyi tanısin, “baba” dillerini unutmasın diye, İstanbul ve İzmir’de bir süre kalıyoruz. Babam emekli olup İstanbul’a yerleşmiş. Bizimkilerin, Beşiktaş’ta boş duran küçük bir daireleri var. “İstanbul’a geldiğinizde orada kalırsınız” diyor annem ve biz de öyle yapıyoruz. Uğur apartmanı, Teşvikiye’den Beşiktaş’a dikine inen Hüsrev Gerede’nin en sonunda. En üst katta bulunan, kendisi küçük tarçası büyük bir daire burası. Uzaklarda adalara kadar görülen, panoramik bir manzarası var evin. Zemin katındaki fırından her zaman mis gibi taze ekmek kokuları geliyor.

1967 yılının bir yaz günü, çocukları Muazzez teyzemin Maltepe’deki yazlığına yollamışız, Barbro ile evde yalnızız.

Sabah okuduğum gazeteye dalmışken, kapının çaldığını duyuyor ve açmaya gidiyorum. Kapıyı araladığımda, karşımda duran tanımadığım iki kişiden birisinin, hızla, ayağını kapıyla eşğin arasına koyduğunu şaşkınlıkla görüyorum! "Polis! Arama emrimiz var!" diyor adamlardan birisi. Daktilo ile yazılmış bir kâğıdı, okumama fırsat vermeden şöyle bir gösteriyor ve içeri girdikten sonra "Bizimle emniyete kadar geleceksiniz!" diyor aynı adam. Polislerden konuşanı, orta yaşlı, uzun boylu, diğeri daha genç ve tıknazca. Üzerlerinde aşınmış birer takım elbise var, oturup kalkmaktan pantolonları cilalı gibi parlıyor. Ceketlerinin yan tarafları kabarık, altında tabancaları görülmesi de belli oluyor, zaten onlar da bunu saklamak için bir çaba göstermiyor. Gece çalışmış oldukları uykusuz hallerinden seziyor, sabah kahvaltı niyetine işkembe çorbası içtikleri, nefeslerinin sarmısak kokmasından belli.

Bize karşı ne kaba, ne de kibar davranıyorlar. Neyle suçlandığımızı sorduğumuzda "Onu emniyette öğrenirsiniz!" diyorlar. Barbro, telefon edip birilerine haber vermek istiyor, ama bizim hat kesik! "Emniyetten edersiniz" diyorlar. Kitaplarımızı karıştırıp, bazılarını torbalara dolduruyorlar. Sonra aşağıda bekleyen sivil polis arabasına binip Sirkeci'ye emniyet müdürlüğüne doğru hareket ediyoruz. Soğukkanlı davranmaya çalışarak, Barbro'yu yatıştırmaya uğraşıyorum ama içim kaynıyor, kanım tepeme sıçramış durumdayım!..

İşlediğimiz suçun ne olabileceğini düşünüyorum, hiç ama hiçbir şey bulamıyorum. Sonra, benim ülkemde insanların suçlu ilan edilebilmeleri için, mutlaka suç işlemeleri gerekmediğini hatırlıyorum! Sirkeci'de, kendisi gibi ünü de karanlık ve ürkütücü Sansaryan hanından içeri giriyoruz. Kapıda sadece, "Tüm umutlarınızı dışarda bırakınız!" yazısı eksik! Bir odada, dış dünya ile ilişkilerimiz saatlerce kesilmiş halde bekletildikten sonra, bir sorumlu Ankara'ya sevk edileceğimizi, orada cumhuriyet başsavcılığı tarafından ifademizin alınacağını söylüyor. Otobüs veya trenle mi gitmek istediğimiz sorulduğunda, Barbro'nun dört aylık hamilelik haline dikkati çekerek, "Uçakla" yanıtını veriyoruz. Refakatçi polisin biletini aldığımız takdirde, bu tercihimiz kabul ediliyor.

Polis eşliğinde, Beşiktaş'a eve dönüp yol eşyası almamıza izin veriyorlar. Tek endişemiz, ıspanlanmış gibi kimseye haber vermeden, ortadan kaybolmuş olmamız. Mutlaka birisine durumu bildirmemiz gerekiyor, ama nasıl? Elimizde çantalarımız evden ayrılırken, polisin ailesi üzerine sohbet eden Barbro, adamı sadece çocuklarımıza telefon için ikna ediyor, hemen aşağıdaki fırına girerek, gazeteci dostumuz Hüseyin Baş'ı arıyorum. Hüseyin de Galatasaraylı, dostları onu "Hüs!" diye çağırır. Esprili, hoşsohbet bir Karadenizli olan bu yakın arkadaşım, Fransızca olarak polisin bizi aldığını, şimdi Sirkeci'ye, Sansaryan hanına götürüldüğümüzü, akşam da Ankara'ya sevk edileceğimizi, acele anlatıyorum. Hüs "Anladım" diyor; işte o zaman rahatlıyorum, zira en güvendiğimiz insanlardan birisi, durumumuzdan haberdar artık.

Emniyette bir odada, bizden aldıkları kitaplarla ilgili zabıt tutuyorlar. Bir süre sonra, aralık duran kapıdan, Hüseyin'in geçtiğini fark ediyoruz. Bir saniye bakışlarımız karşılaşıyor, bizi gördüğüne eminim. Polis refakatinde, havaalanına, Yeşilköy'e doğru hareket ettiğimizde, sabahtan beri ağzımıza bir lokma koymadığımızın farkına varıyoruz birden. Polise durumu anlattığımda tesadüf bu ya, o da açmış! Eski Londra Asfaltı üzerinde, o zamanın ünlü Ömür lokantasında mola veriyoruz. Bir şeyler yiyip, polisler de ikram ediyoruz. Barbro'yu yemekten sonra tuvalete giderken izliyorum, ilerde masada oturan iki kadından birisine hızla bir şeyler söyleyip, yoluna devam ediyor. Arabaya doğru giderken, İsveç başkonsolosluğunda çalışan bir sekreter kızı durumdan haberdar ettiğini söylüyor. Alanda biletleri alıyor, uçağın kalkmasına kısa bir süre kala, sevgili Hüs, elinde çantası boy gösteriyor. Yanımızdaki polisleri fark edip, bizi görmezlikten geliyor.

Uçakta koltuklar, ikişer kişilik sıralar halinde; en ön sıraya Barbro ve ben, bana yakın olanına da refakatçi polis oturuyor. Ona bitişik koltuğa da gelip Hüs'ün yerleştiğini görüyorum. Uçak kalktıktan biraz sonra hostes çay kahve servisine başlıyor. En önde oturduğumuz için, tepsiyi koyacak yer yok, hostes bir yastığı atarcasına polisin önüne bırakıyor. Boş bulunan polis zıplıyor yerinden ve "Bu ne demek, n'apıcaz bunu?" dediğin-

de, Hüseyin gülerek, çay çörek vaziyeti diyor. Sivil polis rahatlamış, özür diler gibi “İlk kez biniyorum da” diye mırıldanıyor. Polisin tuvalete gitmesinden yararlanan Hüseyin, “Merak etmeyin, olayı duymayan kalmadı, tüm basın haberdar” diyerek bizi sakinleştiriyor.

Esenboğa havaalanında, daha uçağın merdivenlerinden inerken, flaşlar patlıyor. Aralarında çoğunu tanıdığımız gazeteci meslektaşlarımız, hemen etrafımızı alıyor, refakatçi polis neye uğradığını şaşırmış halde “Bunların nereden haberi oldu yahu!” diyor. Bir polis arabası bizi teslim almaya gelmiş; sorumlu komiseri, basın mensupları soru yağmuruna tutuyor: “Suçları ne? Gözaltına alma emri, hangi makamdan geldi? Nereye götürüyorsunuz onları? Geceyi nerede geçirecekler?” Doğal olarak, tüm sorular yanıtsız kalıyor. Bizi bekleyen polis minibüsüne binip Ankara’ya hareket ediyoruz, arkamızda da bizi izleyen gazeteciler... Emniyet müdürlüğüne vardığımızda, bize ağzını açmayan sorumlu polisler, basın mensuplarının ısrarı üzerine, ertesi sabah cumhuriyet savcılığına sevk edileceğimizi, geceyi de müdürlükte geçirmemiz gerektiğini söylüyorlar.

Burada, polislerin bize davranışları daha sert, kaba ve soğuk. Sorularımız tümüyle yanıtsız bırakılıyor. Onlar için biz birer hiçiz. Daha kısacası biz onlar için yokuz!.. Tuvalete gideceğimiz zaman, bir polis kapının önünde bekliyor, büyüklü küçüklü yapacağımız her neyse, bunu “sıfır desibel”de halletmemiz gerekiyor! Geceyi bir odada, iskemleleri birleştirip ayaklarımızı uzatarak geçiriyoruz. Yandaki odadan, hiç susmayan polis radyosunun arabesk türküleri geliyor. Gözüme uyku girmiyor, Barbro’ya karşı içimi tarifsiz bir utanç ve sorumluluk duygusu kaplıyor! Ülkemi, kitabının adını *Türkiye, İkinci Vatanim* koyabilecek kadar seven bu genç kadına, bu muameleyi yakıştıran ilkel ve cahil insanlar adına özür diliyorum. Övgüyle anlata anlata bitiremediğim vatanıma, onu uzaklardan alıp bunun için mi getirmiştin?

Sabah erken, iskemleden doğrulup ayağa kalktığımızda, her tarafımız tutulmuş, ağrıyor. Polis eşliğinde, Ankara adliyesine götürülüyoruz, daha kimseler gelmemiş, koridorlar bom-

boş. Oturacak bir iskemle bile yok. Barbro, yere bir gazete serip üstüne oturuyor. Bir süre sonra, basın savcısının odasına alınıyoruz. Aydın yüzlü genç bir savcı, suçumuzu bildiriyor: Ankara’da yayınlanan haftalık *Politika* (adını ilk kez duyuyorum!) dergisinde aleyhimizde yayımlanan bazı yazılar ihbar sayıldığından böyle bir ön soruşturmaya gerek görülmüş. Barbro’nun İsveç basınında çıkan bazı yazıları ve bir kitabı, vatansever(!) *Politika* dergisi tarafından Türkiye aleyhtarı bulunmuş. Anlatmaya çalışıyoruz, bir rejimi, iktidarı, hükümeti ve onun icraatini eleştirmenin, bir ülke ve milleti yermek demek olmadığını, tersine, yapıcı eleştirilerin o ülkedeki yanlış ve çarpıklıkların düzelmesini arzu etmekten kaynaklandığını, demokrasilerde bunun böyle yürüdüğünü söylüyoruz. Suçumuzun resmi tarifi şöyle: “Yurtdışında Türk devletinin aleyhinde ve devletin itibarını sarsacak neşriyat ve faaliyette bulunmak, Kürtçülük faaliyetini desteklemek”. Burada tepem atıyor, sezdirmeye çalışıyorum. Neşriyatı anladık da, “faaliyet” ne demek oluyor? Tüm yaşamımız boyu ne ben ne de Barbro hiçbir politik parti ve derneğin üyesi olmamışızdır. Bağımsız gazeteciler olarak, bunun böyle olması gerektiğine inanmıştık.

Genç savcıya, on yıllık bir meslek geçmişimiz olduğunu, İsveç’te sevilen, takdir edilen gazetecilerden sayıldığımızı, tevazu sınırlarını biraz aşarak anlatmaya çalışıyor, tüm faaliyetimizi meslek alanında gösterdiğimizi, yazı ve fotoğraflardan oluşan röportajlarımızın yeraltında gizlice basılıp elden dağıtılmadığını, yüksek tirajlı gazetelerde yayımlandığını, bu gibi iddiaların gülünç olduğunu söylüyoruz. Barbro’nun *Öster om Eufrat* (Fırat’ın Doğusunda) adlı 1960’ta yayımlanan kitabının, Kürtlerin tarihini, etnik kökenlerini inceleyen, kültür, örf ve âdetlerini anlatan, politik olmayan bir kitap olduğunu izah ediyoruz. “İsveç’teki Kürt teşekkülleriyle ilişki kurmak” cümlesi var yazıda. 1960 yılında, bildiğim kadarıyla tek bir Kürdün yaşamadığı İsveç’te, acaba nasıl bir “teşekkül”dü bu diye merak ediyorum!

Sonra, “Devletin itibarını sarsmak” cümlesi geçiyor aynı dosyada. Koskoca Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin itibarı bu kadar çürük temellere mi oturtulmuş ki, böyle kolay sarsılı-

yor? Tabii bunlar kafamdan geçiyor, hepsini değil ama bir kısmını söylüyorum. Sonuç olarak, savcı da durumun saçmalığını anlamış, abesle iştigal edildiğinin farkında görünüyor. Biz bir saat dışarda bekletildikten sonra kararı açıklıyor: Gazetecilik dışında hiçbir faaliyetimizin tesbit edilmediği; yayın yoluyla işlendiği iddia edilen suçlar, 6 aylık dava açma zaman aşımına uğradığından ve yurtdışında Türkiye aleyhine faaliyet gösterdiğimiz hakkında herhangi bir delil bulunamadığından soruşturma icrasına yer olmadığına karar verildiği...

Adaletin yerini bulmasından gurur duyuyorum, aynı bazı beceriksiz ve işgüzar sorumluların, bilerek yanlış adam gammazlamasından utanç duyduğum gibi!.. Cumhuriyet basın savcısının hakkımızda aldığı bu kararlar, her şeyin kapanarak hallolduğunu sanmakla ne kadar yanıltıcıydı, ilerde anlayacaktık: Bu tarihi izleyen, tam 15 yıl boyunca, emniyet makamları tarafından defalarca gözaltına alınıyoruz, sınırda yurtdışına çıkışlarımız engelleniyor, Barbro birçok kez, poliste sorguya çekiliyor, konu hep aynı: "Dışarda devletin itibarını sarsıp sallamak!" Bu suçun tarifi İngilizceye çevrildiğinde "rock and roll" gibi, işlemediğimiz suçun özü kadar absürd bir anlam çıkıyor! Aslında bazı güçler, Türkiye'ye gelmemizden hoşnut değiller. Ama burası kimsenin özel çiftliği olmayıp, şerefli bir tarihe sahip, Atatürk'ün laik Türkiye Cumhuriyeti... ve burası benim vatanım, buraya gelip gitmem, kimsenin engel olamayacağı, en doğal hakkım!.. İsveç basını, yıllar boyu Türkiye'de başımıza gelenlere, her zaman büyük yer veriyor. İsveçli muhabirler, özel görevli diplomatlar durumumuzu yakından izlemek için Türkiye'ye geliyor. Hâlâ saklarım evde, ciltler dolusu, bu konuda yazılmış gazete kupürlerini... Bu ülkede işkenceler görmüş, uzun yıllar hapis yatmış gazeteci, yazar, politik tutuklunun yanında, bizim öykümüz soluk ve basit kalır ama, önemsiz değil. Çünkü insan hak ve özgürlüklerine karşı işlenen suçların içinde, önemsizi olmadığına inanıyorum...

Cezayir'de Bir Çukurova

Yaz sonu İsveç'e döndükten birkaç ay sonra, bir oğlan çocuğumuz dünyaya geliyor. İlerde diplomalı bir afacan olacağını daha o dönemde kestirmek mümkün değil. Dünyanın dört bir köşesinden, belgeseller yapmayı sürdürüyoruz. Uzakdoğu'da çalışmadığımız ülke yok gibi. Filipinler'in kuzeyinde, Luzon adasında, hobileri birbirlerinin kellesini kesmek olan "Son Kelle Avcıları"nın belgeselini gerçekleştiriyoruz. Bunu "Endonezya Katliamı" izliyor: 1966'da 1 milyon Endonezyalının politik inançları yüzünden yok edilmesinin öyküsünü anlatıyoruz. Sonra 1968'in Mayıs ayında, kendimizi Paris'te öğrenci ayaklanmasının içinde buluyoruz. Bunu, Arabistan yarımadasının güneyinde, Maskat ve Umman'ın bir parçası olan Dofar'da sürüp giden bir kurtuluş savaşı izliyor. 1970'te Küba'dayız, doğrusuyla yanlışla, eksiğiyle fazlasıyla dünkü ve bugünkü Küba'yı anlatıyoruz. Bunu izleyen yıl, çocuğu toplayıp, ilk kez, halkın yeni iktidara getirdiği sosyalist lider Allende'nin ülkesi Şili'ye gidiyoruz. Böylece yaşamımızın en ilginç, en anlamlı iki yılını burada geçiriyoruz.

1973 yılında, İsveç Televizyonu Yaşar Kemal'in "Bebek" isimli öyküsünü filme çekme önerimizi kabul ediyor. O yıllar Türkiye'de politik hava, iyice karışık ve puslu. Arka planda, bazı askerlerin sivil politikacıları Karagöz gibi oynattığı bir gölge oyunu sergileniyor. Bu ortamda Türkiye'de film, hele Yaşar Kemal'in öyküsünden bir film yapmanın olanaksızlığının bilincindeyiz. Dış görünüşüyle Çukurova'yı andıran, sarı sıca-

ğı, bereketli topraklarıyla Yaşar Kemal'in dünyasına benzeyen bir yer arıyoruz. Uzun araştırmalardan sonra, Cezayir'de karar kılıyoruz. Filmin yönetmeni Barbro, titizlikle oyuncularını seçiyor. İlk kez, belgeselin dışında, konulu film yapıyoruz.

Tuncel Kurtiz, Halk Oyuncuları döneminden tanıdığımız bir dostumuz. Bir süre önce, yardımcı olup bu yetenekli sanatçının İsveç'e gelmesini sağlamıştık. Başrol için Tuncel biçilmiş kaftan. Aliye Rona'yı başka bir rol için Türkiye'den getiriyoruz. Sanat yönetmeni olarak bize katılan, yetenekli sanatçı Gürel Yontan, ilerde bizim en yakın dostlarımızdan birisi oluyor. En önemli kadın rollerini, İsveç'in en ünlü oyuncularını paylaşıyor. Bunlar, yönetmen Ingmar Bergman'ın favorilerinden Harriet Andersson, Inga Landgré ve Kraliyet Tiyatrosu'nun yeni parlayan genç yıldızı Lill Terselius. Bunlara, teknik eleman ve bizim çocukları da eklersek, kadromuz 15 kişiden oluşuyor.

Başkent Cezayir'e bir saat mesafede Zeralda kasabasında, deniz kıyısında, güzel bir otele yerleşiyoruz. Kuzey Afrika'nın kızgın güneşi altında, yorucu bir çalışma olacağından, özellikle böyle rahat bir otel seçiyoruz. Filmde rolü olan iki Türk daha var: Biri daha kariyerinin başında ve filmde "Bebek" in öyküsünü türküyle anlatan bir âşığı canlandıran Rahmi Salruk, diğeri ise Türk sinemasının yeni jönlerinden Tunç Okan. Bu tarihten bir yıl kadar sonra, onunla beraber İsveç'te *Otobüs* filmini çekeceğiz... Barbro'nun ve benim birer asistanımız var, onunki Lucio adında bir Brezilyalı, ülkesinde askeri dikta rejimi olduğundan geçici olarak İsveç'te yaşıyor, asıl mesleği avukatlık. Benim asistanım Emre, yetenekli bir fotoğraf sanatçısı, çok okuyan, düşünen, arayış içinde, sevimli bir genç. Akıllı, bazan kendi bulunduğu yerden uzaklarda olabiliyor! Bu çalışmamızdan sonra, Kanada'ya yerleşip piyes yazarı oldu, ve hâlâ orada yaşıyor.

Kolları sıvayıp çekime başlıyoruz. Çalıştığımız yöre, bizim Güney Anadolu'ya benziyor. Gürel'e çok iş düşüyor; iç ve dış mekânların tümünün, Adana köylerinin aynısı olması şart. Gürel o kadar titiz ki, bizim söylememize gerek kalmadan o her şeyin en iyisi ve doğrusunu yapıyor. Tuncel, karısı ölünce

yeni doğmuş bebeğiyle yalnız kalmış, çaresiz bir Anadolu köylüsünü başarıyla canlandırıyor. İsveçli oyunculara kısa repeliklerinin Türkçe okunuşlarını öğretiyorum, Lill Terselius bu konuda en başarılı olanı, bir "Eyi, eyi, sen de kendini öldürme gardaş!" deyişi var, Osmaniye'nin bir köyünden sanırsınız kendisini!

Ara sıra başkent Cezayir'e gidiyoruz, Doğu'yla Batı'nın karışımı ilginç bir şehir. Fransızlardan çok çekmişler, bunu bir türlü unutamıyorlar. Her yabancıyı da Fransızla benzetme eğilimleri var. Aramızda Harriet Andersson'un da bulunduğu bir grup, sinemaya gidiyoruz bir akşam. Gece çıkışta, ilerdeki bir sokakta, dört beş kişi etrafımızı çeviriyor. Arapça laf atarak, yarı kızgın yarı hayran Harriet'i dikizliyorlar. Vaziyetin tatsızlığa dönmesine az kala, araya girip Fransızca konuşarak, Türk olduğumuzu söyleyip onları yatıştırmaya çalışıyorum. Birisi "Müslüman mısınız yani?" diye soruyor, Budist olacak halimiz yok ya, okkalı tarafından bir "Elhamdülillah!" ın ağzımdan çıktığını duyuyorum; herkesin yüzü gülüyor "Biz sizi Fransız sanmıştık!" diyerek özür diliyorlar!

Film çalışmamızın çoğu gitmiş azı kalmışken, hiç beklemediğimiz bir olay, yaşamımızı kökünden allak bullak ediveriyor. 25 yıl arkada kalmış, olay da zaman aşımına uğramış olduğundan, anlatmakta bir sakınca bulmuyorum. Yorucu bir çekim gününün sonunda, otelde düşlerimizi alarak akşam yemeğine iniyoruz. Neşeli geçen yemeğin sonunda, Tuncel ve Lucio otele yakın oturan birkaç Fransızla tanıştıklarını, sakınca yoksa, gece onlara kahve içmeye gideceklerini söylüyorlar. Barbro bu konuda çok ciddi, kimsenin geceleri otelden ayrılmasını istemiyor. Ben de "Aman dikkat, sürüden ayrılanı kurt kapar!" diyorum. Arkadaşlar rica ediyorlar, ısrar ediyorlar; yapacak bir şey yok. Tüm ekip odalarına çekiliyor, ertesi gün erken kalkılacak, yorgunluktan hemen uyuyup kalıyorum.

Gece yarısı, şiddetle vurulan bir kapı sesiyle uyanıp yataktan fırlıyorum. Barbro da ayakta. Kapıda Lucio heyecandan kısılmış bir sesle "Gelin çabuk, aşağıda Tuncel'i öldürüyorlar!" diyor. Başımdan aşağı kaynar sular dökülüyor! Ayağıma pantolonu çekip, gömleği iliklemeden koşarak aşağıya iniyorum.

Gördüğüm manzara karşısında, donup kalıyorum. Koca otel lobisinin bir savaş alanından farkı yok! Bir düzine otel çalışanı, resepsiyon masasının arkasına siper almış, Tuncel'in üzerine saldırıyor. O da eline ne geçerse, gelenlere fırlatarak yanıt veriyor. Yerler kırık iskemle, koltuk, vazo parçalarıyla dolu, bir köşede bizdekine benzeyen, topraktan yapılmış kocaman bir yağ küpü, paramparça yerde. Araya girip durdurmak istiyorum kavgayı, mümkün mü! "Tuncel, ne oluyor?" diye sorduğumda, uzun konuşmaya vakti olmayan Tuncel "Bak! Dışımı kırdı pezevenkler!" derken, bir yandan da eline geçirdiği bir mürekkep hokkasını, saldırganlardan birinin üzerine salıyor. Adamın beyaz giysilerinin, anında nasıl maviye dönüştüğünü, kendisi de dahil hepimiz şaşkınlıkla izliyoruz.

Tam o sırada, suratına bir yumruk yiyen Tuncel "Ulan ben sizin ananızı avradınızı..." diyerek, siperinden fırladığında önünde en azından 10 Cezayirlinin koşarak kaçtığını görüyorum! Tuncel aslında, sakın, sabırlı ve efendi insandır, taa ki... sigortaları atıncaya kadar! Ayrıca zehir gibi de güçlüdür kendisi. Kaçanlar, otel girişinden çıkarak kayboluyor, bizimki de arkalarından. Kimseyi yakalayamayan Tuncel, içeri girerken hırsından büyük giriş kapısının kalın camına, tüm gücüyle bir yumruk atıyor! Eli camı delip içeri girerken, koca kapı şangur şungur aşağı iniyor! Tuncel'in eli kan içinde, hemen gömleğimden bir parça yırtıp bileğini sarıyor ve acilen onu yukarıya odaya çıkarmaya çalışıyorum. Birden, arkamdan bir sesin Fransızca "Bırak onu, sen aradan çekil!" dediğini duyarak sesin sahibine döndüğümde, bir tabancayla burun buruna geliyorum! Arkamda durmasına özen gösterdiğim Tuncel "Ben o tabancayı alır, onun..." diyerek homurdanırken, ben adama sakın bir sesle "Bakın o silaha gerek yok, arkadaşımın bileği kesik, kan kaybediyor, zamanında müdahale edilmezse hayati tehlike mevcut... Ayrıca biz sizin ülkeniz Cezayir'de konuştuk, sizin gibi yiğit bir milletin evlatlarına, tek adama 15 kişi saldırmak yakışır mı?" diyorum. Adam yumuşamış, silahını indiriyor; ilk kez üstüme çevrili bir silah önünde nutuk çekiyor, soğuk terler döktüğümü seziyorum. "Arkadaşın tedavisiyle uğraşıp hemen geliyorum!" diyerek Tuncel'i odasına çıkarıyorum. Tüm ekip ayakta,

Barbro ve Harriet arkadaşımızın yarasını temizleyip geçici olarak sarıyor. Büyük şans eseri, bilek damarları kesilmemiş ama, milimetre kalmış! Gürel, "Aşağıdan doktor istedik. 'Ona doktor değil, kasap lazım!' dediler" diyor...

Lucio olayın nasıl başladığını anlatıyor, gece yarısından sonra dışardan dönen bizim iki kafadar, çakırkeyif bir halde, etrafında bir resepsiyonun sürdüğü yüzme havuzuna girip serinlemek istemişler. Olurdu, olmazdı derken bizimkiler, yüzüp serinledikten sonra, sudan çıkarken, kenara koydukları ceketlerini yerinde bulamamışlar. Ve olay böyle başlamış... Aşağıdan gelen bir sorumlu, polisin Tuncel ve Lucio'yu karakola götürceklerini bildiriyor.

Ben de onlarla beraber, kalkıp otelin biraz ilersindeki karakola gidiyoruz. Sabah şafak söküne kadar, diplomasinin en ince yollarını deneyerek, emniyet mensuplarını ikna etmeye çalışıyorum. Onlara, ekibimizde üç ayrı ülke vatandaşı bulunduğunu, bu üç ülke elçiliğinin olaya müdahale etme durumunda olayın büyüyeceğini, Cezayir için olumsuz reklam olacağını anlatıyorum. Ayrıca biz Türklerin Cezayir'le eski dostluk bağları olduğunu da ekliyorum. İçimden de "İnşallah burada kimse Kurtuluş Savaşı sırasında Türkiye'nin Birleşmiş Milletler'de Cezayir'e karşı oy kullandığını bilmiyordur!" diyorum. Bana, daha doğrusu Tuncel'e silah çeken adam, kendisinin albay olduğunu, zamanında Fransızlar tarafından nasıl ezilip aşağılandıklarını, Tuncel'in kavga süresince Cezayir hakkında ağır sözler sarf ettiğini anlatıyor ve "Yabancılar tarafından kötü muamele görmeye hiç tahammülümüz yoktur!" diyor.

Sabaha karşı otele döndüğümüzde, şafak sökmüş, ortalık aydınlanıyor. Bizi bekleyen otel müdürü, hepimizin oteli terk etmemiz gerektiğini bildiriyor. Araya bizimle gelen albay giriyor, iki kişi dışında kimsenin suçu olmadığını, Tuncel ve Lucio'nun otelden ayrılmasını öneriyor. Aralarında konuşuyorlar, öneri kabul ediliyor ve iki kafadara, bize 15 dakika mesafede başka bir otel buluyoruz.

Barbro haklı olarak kızgın: Filmin yarıda kalma tehlikesi var. Tüm sorumluluk, yönetmen olarak onun üzerinde. Tuncel o yaralı eliyle nasıl çalışacak? Filmin ve bu tatsız olayın başrol

oyuncusu Tuncel de olanlardan üzgün, “Sen merak etme, ben oynarım” diyor Barbro’ya. Ve gerçekten de dediğini yapıyor! Filmi planladığımızdan iki gün geç tamamlıyoruz... İsveç Televizyonu’ndan gelen sorumlu prodüktör, büyük bir anlayış göstererek, tüm hasarları ödüyor.

Yaşar Kemal’in Dünyası

Güney Anadolu’nun kızgın sıcağı, yerini biraz daha ılımlı bir havaya bırakmış; mevsimlerden sonbahar; 1975 yılının bir Ekim günü, Çukurova’ya doğru yol alıyoruz. Benim kullandığım arabada, Barbro’dan başka iki kişi daha var. Yıllar boyu dostluklarından sonsuz bir “haz ve gurur” duyduğumuz, bu iki yolcu, Yaşar Kemal ve eşi Tilda’dan başkası değil! İsveç Televizyonu için Yaşar Kemal’in bir belgesel portresini çekeceğiz. Yaşar’ın dünyasına bu kez onun eşliğinde gireceğiz. İsveç’te Yaşar çok okunan, sevilen bir yazar; birçok eseri İsveççeye çevrilmiş. Adı, sürekli Nobel tartışmalarının konusu... Doğa tutkunu İskandinav insanları, doğayı bu kadar canlı ve renkli anlatabilen bu yazarı merak ediyor; yapacağımız belgeselin bu merakı biraz olsun gidereceğini umut ediyoruz.

Yaşar’la dostluğumuz çok eski, onunla ilk kez nerede ve ne zaman karşılaştığımızı tam anımsamıyorum. 50’li yılların ortalarında olduğu kesin. O dönemde Yaşar ve Tilda, Mecidiyeköy’de Gül Sokak’ta otururdu. Bir gün, Yaşar’ı ziyarete gidiyoruz. Tilda ile daha tanışmıyoruz. İçerde bizden önce gelmiş, Sabahattin Eyuboğlu, Şakir Eczacıbaşı eşleriyle oturup koyu bir sohbete dalmışlar. Yaşar, her zamanki gibi içten ve candan, Tilda ise bize karşı nazik ama biraz mesafeli. Sonradan öğreniyorum, yeni tanıdığı insanlara karşı Tilda çoğu kez, Fransızların deyimiyle “rezerve” davranırmış, ama, kolay olmasa da, bir de onun dostluğunu kazandınız mı, ondan daha cömert, esprili ve hoş insan az bulunur. Kendisi, Arjantin’den Kanada’ya, Ameri-

ka'dan Fransa'ya yayılmış aristokrat Sefarad bir Yahudi ailesine mensuptur. Tilda'nın dedesi, Sultan Abdülhamit'in özel doktorluğunu yapmış Mandel Paşa'dır. Ben, dış görünüşü, hali ve tavrıyla, Tilda'yı, 18. yüzyılda Fransa'da, Versailles sarayında yaşamış bir kontese benzetirim. Ama bu sadece onun dış görünüşüdür, onun sosyal ve politik angajmanını dinlediğinizde, Madam de Maintenon gider, yerine insan hak ve özgürlüklerini savunan, çağdaş, aydın bir kadın gelir. Yaşar'ın kitaplarının en güzel İngilizce çevirileri, Tilda'nın elinden çıkmıştır.

Çukurova'ya yaklaşırken, mis gibi kokan limon bahçelerinin yanından geçiyoruz. Canımız çekiyor, birkaç tane toplayalım diyoruz, isteğimizi bahçe çapalayan adama söylediğimizde, köylü gidiyor, bir poşeti limonla dolduruyor; en azından iki üç kilo ağırlıkta torba. Borcumuzu ödemek isteyince, adam gülererek itiraz ediyor ve "Bir torba limondan para mı alınır?" diyor.

Yaşar'la her buluşmamız, her konuşmamızın ardından, ondan ayrıldığımda, yüksek dozda bir vitamin iğnesi yemiş gibi olurum. O andaki uğraşım neyse, daha başka bir coşku ve heyecanla sarılırım işime. En kötü, en karanlık günlerimizde her zaman yanımızda olmuş, bize aydınlıklar getirmiş bir dosttur o... Barbro ile beraber, emniyetin merdivenlerini az mı aşındırmışlardır?

Osmaniye'yi geçtikten sonra, Yaşar Kemal'in köyü Hemite'ye az bir yol kalır. Bir dönemeçten kıvrıldığımızda, izlediğimiz Savrun çayının karşı yakasında birden Hemite'yi görüyoruz. Arabamız köye girdiğinde, büyük bir kalabalık Yaşar'ı beklemekte... Hele köy meydanı ana baba günü! Yaşar arabadan indiğinde yer yerinden oynuyor, havaya silahlar sıkılıyor, beyaz güvercinler uçuruluyor, kesilmek istenen kurbana Yaşar engel olmak istiyor, ama nafi!.. Bilmesem, tanımasam sanki oy toplamaya gelmiş bir politikacıyı karşılama töreninde sanabilirim kendimi. Ama bu tok sesli, güleç yüzlü, heybetli adam bir yazar, hem de milyonların okuduğu bir yazar. Ünü, ülkesinin sınırlarını çoktan aşmış, yaşamı boyunca kendi devletinin değil, halkının sahip çıktığı bir yazar.

Bunu izleyen günlerde, onun eşliğinde, geçmişe bir yolculuğa çıkıyor, yazarın çocukluk ve gençlik günlerine dönüyo-

ruz. Doğduğu ev, oynadığı çayır, bayır, tarla, bahçe, dağ, tepe... Gözünün önünde babasının öldürüldüğü cami avlusu, Anavarka kalesi, ırgatlık yaptığı pirinç ve pamuk tarlaları, arzuhalcilik yaptığı sokak köşelerinde dolaşıyoruz onunla... Romanlarında anlattığı Çukurovalılardan, bu kez Yaşar Kemal'i dinliyoruz. Çalışmamızı tamamlayıp ayrılırken, karşı dağlara çöken alaca karanlıkta, gözlerim İnce Memed'i arıyor...

"Makbul ve maktul" İsveç başbakanı Olof Palme'nin, İnce Memed'e benzer yönleri olduğuna inanıyorum: Dürüstlüğü, cesareti ve hak severliği... Palme, Yaşar Kemal'in, İsveç'e çevrilmiş tüm kitaplarını okumuş, en takdir ettiği yazarlar arasında sayardı onu. Palme ile Yaşar'ın, bir gün Paris'te cumhurbaşkanlığı sarayı Élysée'de karşılaşmasının hoş bir öyküsü vardır. Mitterand da bir Yaşar Kemal hayranıdır, o sırada yanında bulunan İsveç başbakanı Palme'ye Yaşar'ı tanıştırmak ister. Palme, yazarın ülkesinde ne kadar popüler olduğunu anlatmak için Mitterand'a "Biz eskiden tanışırız, Yaşar Kemal benim ülkemin de yazarı sayılır!" der...

Onunla, başbakan olmadan yıllarca önce tanışmışlığımız var, Barbro ile. O dönem Barbro'nun konuşmacı olarak bulunduğu kültür toplantılarına Palme de katılırdı çoğu kez. İsveç'te coşkuyla sevilen ve nefret edilen bir politikacıydı. Aristokrat bir aileden geldiği için, bu takım onu kendi sınıfına ihanet etmiş biri olarak görürdü. Sabah kahvaltısında, her evde, İsveçlilerin ortak sohbet konusu, hep Palme idi, öven ve sövenler onu ekmeklerine katık yapardı! Şiddetin doruğa ulaştığı Vietnam Savaşı sırasında, onu elinde bir meşale, yanında Vietnamlılar, dev bir protesto yürüyüşünde görmüştüm bir kez! Buna bozulan Vaşington'un, İsveç'e yıllarca büyükelçi yollamadığını anımsarım.

Palme'nin sayesinde uzun yıllar küçük İsveç, kişilik sahibi bir dış politika yürütebiliyor ve uluslararası platformlarda sözü dinlenen, saygın bir ülke muamelesi görüyordu. Başbakan olması onun sade yaşamını hiç değiştirmemiş, bazı az gelişmiş ülkelerde ve bizde olduğu gibi, Palme'nin kalabalık eskortlu şık arabalarla dolaşıp, trafiğin halka kapandığını kimseler görmemişti. Etrafındaki korumaların varlığından rahatsız olurdu. O

akşam canı, eşi Lisbeth'le sinemaya gitmek istemişti, ikisi yalnız, el ele, baş başa... Sinema çıkışı, Şubat ayının dondurucu soğuğuna karşın, biraz yürüyüp temiz hava almak istemişlerdi.

Sveavagen'den Kungsgatan'a doğru yürürken, köşe başında sinsice yaklaşan bir karaltı, aniden ateşlediği silahıyla, bu çağın en ilginç devlet adamlarından birisinin yaşamına son veriyordu. Geçirdikleri şoktan uyanamayan İsveçliler, başbakanlarına görkemli bir cenaze töreni düzenlediler. Gösterişten hoşlanmayan Palme için, sık arabaların ağır ağır yol aldığı kortejden ötürü, yollar ilk kez trafiğe kapanıyordu!..

Epilog

Zaman treni, az gidiyor uz gidiyor, duraklamadan düz gidiyor. Yıllar, farkına varmadan birbirini telaşla kovalıyor... Bir de bakıyorum 1954 yılının ılık bir yaz günü, İsveç'e genç bir delikanlı olarak geldiğimden bu yana, 45 yıla yakın bir zaman geçmiş. İsveç değişmiş, ben değişmişim ve dünya değişmiş bu süre içerisinde. Uzak yaşadığım ve her an özlemine duyduğum, kendi ülkem Türkiye de değişti mi acaba? Birçok alanda, kabuk ve kılıf yeniliğine uğrayarak, modern bir ülke izlenimi verdiği inkâr edilemez! İnsanların mantık, zihniyet, sağduyu ve hoşgörülerinde de olumlu gelişmeler oldu mu acaba?

Aynı kaldığı kesin olan dünyadaki yoksulluğun müzmin bir hastalık gibi insanlığı kemirmesi, kanlı savaşlar ve insanların birbirini yok etme hırsı! Bu yıllar boyunca, birçok sevdiğim dostumu yitirdim. Ama zamansız, genç yaştaki arkadaşlarımın ölümü, beni, her zaman sarsmıştır. Sevgili dostlarım Asaf Çiyiltepe, Kosta Daponte, Oğuz Akkan çok erken gidenler arasında. Can dostum Onat Kutlar'ın bir bombayla yok edilişi, tarifsiz acılara boğmuştu hepimizi. Gevrek kahkahası, her an kulaklarımda çınlıyor..

Bazan uzun süre görmediğim, aynı yaşlarda eski bir arkadaşına rastladıktan sonra "Ne kadar yaşlanmış, zavallı!" dediğimde, o zaman Barbro "Sen kendine baksana!" deyiverir ve zamanın bana öyle özel bir "kıyak"ta bulunmadığını, baktığım ilk aynada fark ederim! Barbro yaşlanmadı mı? Olabilir, ama ben onu hep, bir ilkbahar günü Chinon istasyonunda tren-den inen, 19 yaşındaki bir genç kız gibi görürüm...

Kitabın başında, geceleri kucağında ninni söyleyerek uyuttuğum “ilk göz ağrım” Ayperi, çoluk çocuğa karışmış orta yaşlı bir hanım şimdi... O da kızı Maya’ya ninni söylüyor mu acaba?

Kıvrıcık lüle saçlı, tombul yanaklı Deniz’in, en az kendisi kadar tatlı bir kızı var. Effie’ye her baktığımda, Deniz’in küçüklüğünü görüyorum. Diplomalı afacan Alfons’un, Emil adında bir oğlu, Elin adında da bir kızı var. Yaramazlık konusunda, onlara karşı anlayış gösteriyor. Bu insanlar benim için en değerli varlıklar, bunlara dostlarımı da eklediğimde, kendimi dünyanın en şanslı ve zengin insanı saymamam için hiçbir neden yok... Az kalsın unutuluyordum, başka bir zenginliğim daha var tabii: Harcanmayan, yitirilmeyen ve kimsenin benden alamayacağı “anılarım”... Molière’in cimrisi gibi, bu anıları dolap sürmelerinde saklayacağıma, sizlerle paylaşmak istedim!..

FOTOĞRAFLAR

